

THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY

459.9

C 19

Gröber Library 1912

4005

THE HISTORY OF THE

REIGN OF KING CHARLES THE FIRST

BY SAMUEL JOHNSON

IN TWO VOLUMES

LONDON: Printed by A. MILLAR, in Strand, 1764.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF KING CHARLES THE FIRST

BY SAMUEL JOHNSON

IN TWO VOLUMES

LONDON: Printed by A. MILLAR, in Strand, 1764.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF KING CHARLES THE FIRST

ORTOGRAFIA
GENERALA, SPECULATIVA
RAMONTSCHA

*cun in special, quort compendi
per diever dil scolar.*



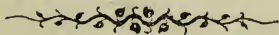
IN' OVRA ORIGINALA

dedicada

**A tuts perderts Ramontschs,
oravon als scolafts,**

da

**P. BASELI CARIGIET,
DECAN A MUSTÉR.**



Squitschau á MUSTÉR, 1858.
ella tipografia de Placi Condrau.



*Prenn e legia quest cudìschett; capeschas ti buc,
sche sprezza buc; mo tuorna plitlost a legier,
e studegia. Tralga, ch' ei segi nuota memia baul,
curche ti entscheivies a dedicar enzacontas uras
al lungatg de tia mumma.—*



ORTOGRAFIA GIENERALA, SPECULATIVA.

I. Capetel.

§ 1.

Defniziun.

Ortografia ei la scienza de scriver ils plaids, bustabs ed encennas endretg. Quei num ei grecs; Tuts lungatgs salvan quel per indicar la medema scienza; gie ils veilgs Romans sez duvravan, sco Quintilian di, quei plaid el medem senn. Schegiech' in ha sestentau (cunzun ils novs Tudestgs) d'encurrir auters plaids per substituir quei num jester; sche ha tonaton nigin anslau in' autra vusch, che havess corrispundiu perfetgamein al plaid *Ortografia*.

§ 2.

L' Ortoepia (pronunziaziun) dils bustabs ei differenta.

- 1) Schegieche scadin lungatg veng scrêts cun bustabs, sche een tonaton bucca mo ils bustabs sez savens different, mobein era la maniera de dir ne pronunciar quels fetg diversa.

Aschia divergeschan p. e. en l' expressiun dil g sco suonda:

Il Tudestg di g adina dirs,

„ Franzos „ g avon a, o, u dirs,

„ „ „ e i sco fche,

„ Talian „ „ a, o, u, h dirs,

„ „ „ e, i sco dfche,

„ Spignol „ „ a, o, u, h dirs,

„ „ „ e, i sco hj pressapauc,

„ Ramontsch „ „ a, e, o, u, h dirs,

„ „ „ i sulet, loms; e zvar sin
in' atgna moda, sco nigin auter lungatg di.

2) Aber era en in ed il medem lungatg vegnan certs
bustabs, tont Vocals, sco Consonants bucca détg
adina ed en mintga situaziun tuttina;

a) Ils Vocals seflargian e sesiaran; q. e. vegnan
udii, baul pli clars, baul pli stgirs en lur tun;

b) Ils Consonants vegnan pli dirs ne pli loms;
q. e. vegnan exprimii, baul pli cun in, baul pli
cun lauter organ de faviala.

3) Daccheu darriva la necessitad, ú de haver pli biars
bustabs, ú d'admetter tier ils solits bustabs aunc
certas encennas, las qualas han per lur destinaziun
de precifar il tun ne l'expressiun dils bustabs
en scadin special cas variaiu.

§ 3.

Bustabs ed Encennas dil lungatg Ramontsch.*

A.

1) Nies lungatg posseda tuts, e mo ils veramein
latins bustabs, che een ils suondonts:

A, a — B, b — C, c — D, d — E, e — F, f —

G, g — H, h — J, i, j (jot) — L, l — M, m —

N, n — O, o — P, p — Q, q — R, r — S, s, f —

T, t — U, u — V, v — X, x — Z, z.

* „Bustab“ ei buc in plaid tudestg, mobeiu ramontsch, e
vul dir tont sco „stab ne mefira della bucca“ (bucca
stabilis).

2) Perquei sesurvin nus mai da *Pf*, *Ph*, *K*, *Th*, *Tz*, *Y* era bucca da *Ch*, denó nucch' il *h* stat sco necessari bustab d' encenn' avon *i*, *e*; p. e. che, chi etc.

B.

Per saver dar a nies lungatg in plaz dent' ils lungatgs cultivai, fixond en ils pli necessaris cas, tont il tun dils vocals, sco era la prosodia dellas silbas, han ins bucca saviu far cummeins, che prender si denter las ordinarias encennas dil lungatg las suon-dontas:

- () Accent git;
- () „ grev;
- (-) Streh d' uniun;
- (..) Dieresis;

Nota. Ei fuss forsa stau dengrau ad enqualin, sche in havess era priu si denter nossas encennas il () Circumflex; Mo in ha anflau quel nun-necessaris, essend en mintga cas substituibels entras igl Accent grev.

C.

Partizium dils bustabs.

Ils bustabs vegnan partii giu en

- 1) Vocals e
- 2) Consonants.

II. Capetel.

§ 1.

Dals Vocals en gieneral.

- 1) *Vocal* (Vuschal Lautbuchstabe) consideraus sco encenna dil lungatg, vul dir in bustab, che ha

si' atgna vusch ne tun: Da quels havein nus tschun:

a, e, i, o, u,

- 2) Scadin Vocal sa vignir détg ed udins persuls; q. e. el sa far ina silba sulets. Senza Vocals aber dat ei nigins tuns; (Laute) senza tuns niginas silbas ne plaids.*
- 3) Ils Vocals een (sco bustabs) encennas, che specifichesch an ils divers tuns positivs produci entras nossa faviala;
- 4) Ils Vocals, considerai sco *tuns*, een Vuschs, articuladas, positivs, che fan ora la viva scala dils tuns dil lungatg (Sprachtonleiter).

B.

Producziun dils Vocals en gieneral.

Entras ina compressiun dil lom laventein nus siedora attrass la gargiata ina spiraziun (flad) sufficiente per metter en vibraziun ne moviment l'aria ne luft exteriur avon nossa bucca. Quella vibraziun dell'aria caschunescha in tun (Laut) corrispundent al fluss dil flad, gries ne fin, entras il qual ell'ei vignida effectuada ne excitada.

Exempel: Grad sco ina corda instrumentala dat in different tun, secund sco ell'ei grossa ne settela, lunga ne quorta, lucca ne stendida; aschia een era, perpart nossa bucca, perpart il tgau** della gargiata ils regulaturs, che formeschan la diversitad dils tuns, (Vocals) ils quals obtegnan, a mesura de lur in —

* En il temps niev han ins tartgau, tgei invenziun haver fatg, en il plaid „lautar“ (lautiren), nunsavend ch' il niev lautar seigi nuot auter ch' in ver „bustigiar“, e ch' il veilg bustigiar favi nuot auter ch' in „numnosilabar“ (Buchstabenamieren).

** q. e. il nuv, nueche la gargiata secommunichescha entras sia pallutta cun la gula, en la qualla situaziun „gula e gargiata“ vegnan savens pridas per identicas.

ne extensivitat, mintgamai divers nums; il flad aber fa il stailg de quella part instrumentalla, la qualla mètta en ballontscha ne moviment la corda.

C.

Producziun dils Vocals en special.

- 1) Arv'ins il tgau della gargiata fetg, sche proveng il flad siedora gross, e quel representa ina corda grossa, la quala producescha, laventond ell' aria la pli gronda vibraziun, in *a*;
- 2) Arvein nus la gargiata empau pli pauc, sche effectuein nus in *e*;
- 3) Serrein nus la gargiat' aunc empau dappli, sche suonda la formaziun dilg *i*;
- 4) Véng aber il tgau della gargiata aviarts sco tier ilg *a*, la bucca aber constrenschid' empau desperas, sche véng ilg *o* realifaus;
- 5) Véng finalmein la faviala adatada per formar in *o*, e l' extremitad della bucca (las levias) comprimid' empau dappli, sche prosuna ilg *u*.

Ord quei suond' ei, ch' ils treis emprems tuns della scala vocalaria, ilg *a*, *e*, *i* vegnien formai specialmein entras la compressiun, ne laxaziun dil tgau della gargiata; *o* *u* aber survegnien lur perfetga modelaziun pér ora sill' extremitad della bucca:

Perquei savess' ins era nummar, considerond ils organs favellars, ils vocals *a*, *e*, *i* Gutturals: *o*, *u* Labials.

§ 2.

Observaziuns sul tun e valeta dils Vocals en gieneral.

- 1) Ils Vocals han buc adina il medem specific tun; era bucca la medema valeta de temps, ch' in-spenda ne dimorescha sin quels: sunder els

- vegnan observai dall' attent' ureglia, baul pli clars, baul pli stgirs ne méts, baul pli liungs, baul pli quorts.
- 2) La variàziun dil tun dils Vocals darriva mo da quei, ch' els arrivan tier lur *esser* inagada pli lunsch en, l'autra gada pli lunsch pella bucc' ora.
 - 3) Curch' in Vocal, sco tal, ha sia compleina formaziun favellara, ed il stausch de nies flad excitescha la necessaria vibraziun schon entadém la bucca; sche suond' ei in tun mét, confus, muort il rebatt dellas spundas della bucca, semiglions al tun, ch' in auda, sch' in tschontscha dal cuclun d' ina buot ne pennaglia en.
 - 4) Laventein nus la vibraziun dil luft ossum, ne ordador la bucca, sche resultesch' ei in tun specific, clar; q. e. in tun distinguibel ord tuts auters tuns.
 - 5) Ils tuns specifics, clars een per ordinari liungs; ils méts aber quorts,

§ 3.

Tun e valeta dils Vocals en particular.

a.

- 1) Clars e specifics ei ilg *a*, curch' el porta l' arsis*, q. e. curch' el sesanfl' el punct de ruaus dil plaid; p. e. bas, nas, ludass, mass, migliac etc.
- 2) Méts ne stgirs ei ilg *a* en treis cas:
 - a) curch' el fa silba quorta; p. e. en *buna, lenna, luna, cruna* etc.
 - b) En silbas ancipitas; (liungas ne quortas sco in vul) q. e. silbas, las quallas, nunhavend l' arsis, san esser quortas respectivamein a quella, che ha l' arsis; ne san er' esser liungas visavi ad autras absolut quortas; p. e. *bandunar*,

* Arsis ha seadin plaid, e vul dir la forza, ne accent, ch' in dat alla silba, respectivamein a tuttas autras, la pli liunga en in plaid.

maligiar, palesar, tarlaschar; en quels plaids ei scadin emprem *a* anceps; q. e. quorts respectivamein al davos *a*, che porta l' arsis; liungs aber, en confrunt culla silba mesa, ch' ei absolut la pli quorta.

c) Curch' el fa part d' in Diftong, numnadamein avon *u*, sch' ei suond' in *n*; p. e. *graun, paun, saung* etc.

3) Ilg *a* clar ei de sia natir' anora il pli liung ed extens Vocal.

4) Ilg *a* mét ei semiglions agli *e* mét *e*, sco tal, adina, ú quorts, ú anceps.

e.

1) Ilg *e* ha dus tuns specifics, ed aunc in tun mét; aschia pia treis divers tuns. In numn' el:

a) é git, curch' el tuna sco en *etg, létg, schetg, dètg, fetg*.

b) è grev, sco en *lenn, senn, mussament, truament*.

c) *e* mét, scol davos *e* en *prender, fender, beiber, lader, culler*.

2) Ils é git ed è grev san esser liungs ne quorts: ilg *e* mét aber ei adina quorts,

3) Ils é è git e grev fton savens vignir accentai, bucca mo per esser indicai sco liungs, che daventa era cun auters Vocals; sunder era per vignir precisai el tun, sch' ei fa de basens. Il necessari a quei risguard ei d' imprendar plittard ell' ortografia speciala.

i.

1) Nus havein dus differentis is, (zvar mo en ilg alfabet ping) numnadamein ilg *i* ping ed ilg *j* jot.

2) Ilg *i* ei, schegie visavi dils auters Vocals il pli quort, tonaton il pli invariabel e specific en siu tun

3) Liungs ei ilg *i* en treis cas:

- a) curch' el remplazza in Distong contract: (ch' ei semidaus en in i) p. e. en *Mia, tia, Maria, pia*; (da meia, teia, Mareia, peia) en il qual cas ilg i auda adina tiella ragisch, e lauter Vocal tiella finiziun dil plaid.
 - b) curch' el véng dubliaus; p. e. Els een stulii vendii, partii etc.
 - c) curch' el véng accentaus; p. e. Il vadi, tschupí, flugi, cunti.
- 4) Igl i ping véng d'vraus sin duas modas:
- a) sco Vocal cun si' atgna silba;
 - b) sco bustab d' encenna.
- 5) Dailg j, jot veng ei fatg treis divers dievers; el veng numnadamein d'vraus;
- a) sco Vocal cun atgna silba, enstailg de dus is. Quei schabegia sayens ella moda Conjunctiva tier Verbs, che han avon ilg i de moda aunc in i d' encenna; p. e. che ti *hagjes, legjes, vegljes, taglies*. Cheu fa igl jot in' atgna silba quorta; fuss ei sceret mo *hagies, legies etc.* enstailg, sche perdess il plaid la silba della moda Conjunctiva, essend ch' ilg i figurass cheu suenter ils Linguopalatals mo sco bustab d' encenna. Mira en il Diagramma dellas Conjugaziuns, nucch' ilg jot veng parentefaus enstailg dus is,
 - b) Sco Consonant a l' entschatta d' in plaid, nucchel, sco auters Consonants, fa nigina silba persuls; p. e. jeu, jer, jev (ei different de ieu, ier, iev).
 - c) Sco bustab *transitiv*, nucch' el figurescha, denter dus Vocals, sco Vocal e Consonant contemporanamein; q. e. ilg jot ha siu agien tun silabal, e survescha desperas aunc per punn de transiziun tiel Vocal suondont, manond

levamein nos organs favellars dal Vocal antecedent tiel subsequent, senza hiat,* il qual davos survetsch scadin Consonant fa; p. e. ils *emplojai*, jeu *sajel*, ti *displajas*, che *rus defendejes*, *ludejes*; Sch' in scrivess cun simpel i ils fura *plaids* p. e *emploiai*, *saiel*, *displaies* etc., sche suondass ei, ú in malemperneivel hiat, carschend ina silba, uech' ei vigness bucca ligiu, sco ei fuss feret.

- 6) Auter necessari a riguard ilg i ed j ei d' anflar ell' Ortografia speciala.

o.

- 1) Ilg o tun' enqualgadas clars e prostnonts, autras gadas méts e stgirs.
- 2) Ilg o clar ei adina liungs; perquei dat ei en quei cas mai difficultads de scriver. Curreche ti audas igl o clar, sche scriva o; p. e. ossa, possa, nossa, pofa, crofa etc.
- 3) Ilg o mét, uech' el sinclinescha (sefbassa) giuttier ilg a ne e méts, uech' el sesaulza (sesiara) sittiel tun d' in u, currech' el fa silba quorta.
 - a) En ilg emprem cas, ch' ilg o sesarva aschia, ch' el daventa semiglions agli a ne e mét, has ti de mirar, qual seigi il Vocal della ragisch dil plaid, e salvas lez; p. e. sas ti buce, sche ti dejes scriver *rodund*, *radund*, ne *redund*, sche enquera sia ragisch „*roda*,“ e lura sas ti, ch' ei stopi esser feret cun o, bucca cun auters méts.
 - b) En il secund cas, numnadamein, ch' ilg o sesaulza tiel tun d' ilg u e zvar d' ilg u serrau, il qual daventa bugien, curreche l' arfis untgescha giud ilg o della ragisch, e va sin ina silba de finiziun, stos ti scriver u, bucca o; p. e. Da

* „Hiat“ vul dir in continuu arver la bucca, currech' ei suonda biars vocals in sin lauter.

„*poss, slos, cola, rolla*,“ fan ins „*pussenza, puder, pudein — stuer, stuein, stueind, — cular, culadira, culein, — rullar, rullein etc.*“ aschiach' ilg o setransformescha en in u serrau curch' el piarda l' arsis.

REMARCA. Per sefar compleinamein enconischents cun il diever dilg o eis ei necessari de comparar las reglas 2. 3. a rignard ilg u cun ilg ual ussa detg a rignard ilg o.

u.

1) Ilg u ei il secund Vocal quort, e ha dus differents tims:

a) In serrau ne ault, sco en ils plaids *aut, lut, rut, pluna, buna* (ne sco en las vuschs tudestgas *Hut, Blut, gut*), il qual tun in savess era precisar cun ilg accent git (ù) en cas de dubiusatad.

b) In aviert ne sbassau, equivocs cuilg o mèt, sco en ils plaids *luc, buc, rut, luc, mignuc* (ne sco els plaid tudestgs *und, Bund, Lunge, Zunge*) il qual tun in savess marcar cun ilg accent grev (ù) en cas d' ambiguitad.

2) In u serrau dei mai vignir substituins entras in o, fetschi quel silba liunga ne quorta; era en quei cas *buc*, ch' el fuss oriunds della familia dilg o; p. e. *suleilg, sulets, persuls, cusseilg*, ne sco en ils exempels allegai sura en Nr. 3. b. a rignard ilg o.

3) Ilg u aviert ne sbassau semanteng mo lù en sia fuorma ded u, curch' el porta l' arsis; p. e. en *Ruma, dunna, summa, puma, confunder, rispunder*: schiglioc tuorn el tier sia primaria fuorma ded o; * p. e. *reformar, conformar etc.*

* l' ureglia pudess cheu manéivel fallir sia sentenza sur tunc o mèt, denton eis ei buc ina grond' errur de duvrar, en quei cas, in per lauter.

- 4) Ilg *u* stat era sco bustab signal suenter *q* per indicar che quei Palatal hagi mo mefa direzia, e fa en quei cas mai atgna silba; p. e. *quorer*, *quors*, enstailg *qorer*, *qurs*, che tunas sco de dir *corer*, *cors*.

REMARCA. Ilg *u* ed *o* mét damondan grond' atenziun ed acutezia dil spért e dell' ureglia per esser en tuts cas bein distscharnii in ord lauter.

III. Capetel.

Dals Diftongs.

§ 1.

Sclariment gieneral.

- 1) Vegnan dus ne plirs Vocals pronunciai mo cun ina suletta prospiraziun, (stausch dil flad) aschia ch'els fan ensemen mo ina silba, sche numn' ins quels *Diftong*.
- 2) Nos Diftongs han bucca in tun mischedau, producibel mo cun in simpel act de faviala; sunder quels han dus, ne plirs tuns; q. e. il tun de mintga Vocal, che fa part dil Diftong, véng encorschius nummischedaus; p. e. sch' in di: „miu, fai, engrazieivels;“ sche audan ins mintga Vocal en siu agien tun, schegie dus, ne treis, en il medem act de faviala.
- 3) Considerond ils divers tuns, ed ils distingui acts de faviala, ansein nus en nos Diftongs nuot auter che *Vocals dubels* (Doppellaute) ils quals sedistingueschan essenzialmein dals Vocals tudestgs *ä*, *ö*, *ü*, che han in tun mischedau e duessan vignir numnai „Mischlaute.“

- 4) La rischun, che nus numnein dus ne plirs Vocals, dils quals mintgin lai sussentir siu agien, special tun, *Distongs*, ei, che quels, schegie dus, ne plirs, vegnan tonaton prochitschai mo cun ina suletta prospiraziun.*

§ 2.

Scala dils Distongs.

Il Ramontsch** ha ils sequents Distongs:

ai, au,
ei, eu, (éu, èu ***)
oi, (ou ***)
ia, ie io, iu,
ua, ue, ui, uo,
iai, iau, iei, ieu.
uai, uei.

Observaziuns :

Ord la fura scala dils Distongs vesan ins

- 1) ch' ilg *i* ed *u* san sefar Distong cun gradin auter Vocal; e
- 2) che *a*, *e*, *o* vegnan bucca combinai en Distong denter els, sunder mo cun *i* ed *u*.

§ 2.

Sur la dimora dils Distongs ed autras remarcas gieneralas.

- 1) Ils Distongs fan per regla silba liunga; Ei gliei aber, dappia ch' in auda en in Distong dus ne treis tuns distingui sco schon detg, de saver, ch' ils tuns d' in Distong vegnien bucca pronunciai uliva-

* Tals Distongs, sco nus havein, cun dus acts de faviala, e mo in act de prospiraziun, han tuts auters lungatgs era.

** Cheu ei adina manigliau il lungatg della Part-fura della Cadi, e zvar een Muster e Trun, schegie bucca grad en tut, priien gieneral per muster dil lungatg Ramontsch.

*** Ils Distongs éu, èu, ou een Distongs ulitai mo en dialects corrupts; perquei, mai de duvvar.

mein liungs, sunder ch' in dimoreschi (setarglini) pli ditg sin in, che sin lauter; p. e. sch' in di: *hai lai, liu miu*, sche veng ilg *a* ne *u* sentius pli liungs ch' ilg *i*; dian ins aber; „bui, fui,“ sch' ei ilg *i* pli liungs che siu commember distongal.

- 2) Nos Distongs supplechan, u Vocals liungs, u Consonants apostrofai (schai ora) ne era domisdus en ina gada. Quei daventa adina per sigirar e mantener sidretg la silba liunga, p. e. ord ils plaids latins „*pedis, fidei, sella, ferrum, manus, pratum*,“ l' emprema silba dils quals ei liunga, figiein nus ils plaids ramontschs: *pei, fei, siata, fier, maun, prau*, che han entras il Distong era la medem silba liunga.
- 3) Sche nus midein savens in Vocal liung della ragisch, sco els sur' exempels, en in Distong; ne sche nus supplin entras in Distong in Consonant, che veng schaus ora: sche turnein nus per ordinari pulpei a prender si il Vocal radical, el cas che nus lein construir plaids darrivai (abgestammte); p. e. Lessan nus, ord ils grad fura referii plaids d'exempel, componer plaids darrivai, sche schessan e scrivessan nus: *pedal, impedir, impediment-fideivel, fideivladat, fidar - sellar (far siata) sellau, sellèr (Sattler) - ferradira, enferrar, ferraumenta-manual, manar, maneivel - prada (prata) Pardiala,* Pardièni*. Chen vesan ins en tuts plaids, ch' il Distong, ha stoviu ceder al primar Vocal ne Consonant della ragisch.
- 4) Distongs sedisfan pulpei en simpels Vocals, curchè l' *arsts* de lur silba savvanzescha sin in' autra silba plinnavon; p. e. figiein nus ord „*panis, sanguis, caput, terra, foenum, longum, paun,*

* En Pardiala, Pardièni ei il Vocal „a“ seconservaus, schegie ch' el ha surfriù ina Metatèsa (slocaziun) cun ilg „r“.

*saung, cau (tgau) tiara, fein liung, e silsuent*er
ils darrivai, *panada, sanganada, capetel, ter-*
rester, fenada, lungezia; sch' ei l' arfis ida
pertut dall' emprema, silla secunda silba, denó
en sanganada, silla tiarza.

5) Dus Vocals san mai far Diftong, sche bucca
domifdus audan, ú tiella ragisch, ú tiella finizium
dil plaid mintgamai ensemen; p. e. *spiar, liar*,
fan bucca Diftong, sunder duas silbas, essend
che en mintga plaid ilg *i* auda tiella ragisch;
ilg *a* tiella finizium (da spigiar, ligiar).

6) La scala della valeta naturala dils Vocals, seigjen
els considerai sco tals, ne sco part de Diftongs,
véng compigliada en questas duas remas:

a, e, o pli liungs ch' ilg *u* ed *i*;

i pli quorts ch' ilg *u*, accent, sch' el ha 'ca si.

7) Sco ils Vocals, ord ils quals ils Diftongs een
componii, han buc adina in tun, decisiv il medem,
sunder tunan savens ambiguus, (incert) ch' in
enconuscha ves in ord lauter; aschia dat ei era
necessariamein Diftongs maldistinguibels: Perquei
véng ei plittard a suondar in adatau scclariment
en quei grau, ell' Ortografia propria, speciala.

§ 4.

Ortoepia ed autras specialas observaziuns fuls Diftongs.

1. ai.

- 1) En il Diftong *ai* preval' ilg *a* tont el tun, sco
ella peifa della silba; q. e. ilg *a* ei pli elars e
liungs ch' ilg *i*; p. e. *lai, plai, carezai, stina*i etc.
- 2) Figiess ilg *i* persuls ina silba quorta, il qual
daventa cunzun lú, church' ilg *a* auda persuls
tiella ragisch, ilg *i* aber tiella finizium dil plaid,

sche veng quel (ilg i) dierefaus,* (marcaus cun dus puncts) buc accentaus; p. e. mofaïc, profaïc, hebraïc;

3) Il Diftong *ai* darriva il bia dad in *a* liung, latin, e semida bugien

a) en *i*, cunzun curche sia silba damenta quorta, p. e. *plai*, *plischer* — *fai*, *figicin* etc.

b) en auters differents Vocals e Diftongs; p. e. da *ftar* e *stai* veng *stend*, *stei*, *supraftont*, *institut*.

II. *au*.

1) Era en *au* ha la silba siu tun ed accent principal sin ilg *a*: nuotatommeins ei il tun de quei Diftong mo en certs plaids clars,** sco p. e. *cau*, *tgau*, *prau*, *ludau*, *barsau* e tuts particips perfects sin *au*.

2) Stgirs***) veng *au* detgs adina, curch' il lingual *n* clauda sia silba; p. e. *aungel*, *graun*, *paun*, *tgaun*, *sauns*, *saung*, *launa*, *pallaunc* etc. Quei ei tut plaids che han ella Latin in *a*.

3) Suond' ei sin quei Diftong mét buc in *n*, ne auda ilg *n* bucca tier quella silba, sche veng ei bucca scret *au* sonder *eu*; p. e. *cheu*, *tscheu*, *neunavon* *leunavon*.

4) *au* secontrahescha savens, cunzun curche sia silba veng quorta,

a) en siu *a* primar; p. e. *paun*, *panada* - *sauns*; *sanadat* - *braunca*, *brancar* - etc.

b) en simpel *u* p. e. *stausch*, *stuschar* - *paufa*, *pufar* - *aua*, *ual* - *faultsch*, *fultschada* etc.

* Quella regla vala, seigi ilg i suenter tgei Vocal che vegli; p. e. *Moises*, *heroic*, *stoic*, *manibeic* etc.

** Dialects, che dian „au“ adina ftgirs, sco p. e. ils de Medel een buc immitabels.

*** Dappiache *au* ed *eu* han savens il medem tun mét, sch' eis ei de comparar las presentas reglas cun las suonontas en Nr. IV. 2. a, b, c.

III. ei.

- 1) Quei Diftong ei adina componius ord ia e mét.
(mai ord é, è) ed ilg e porta, schegie méts, tonaton la peifa della silba; p. e. *mei, lei, fei, pei, dappersei, muncida*.
- 2) „ei“ ei in Diftong original grec; quel semida schon en il lungatg latin, tompli en la bucca ramontscha en il Vocal i accentau; (liung) e quei en tuttas finiziuns femininas; p. e. *Maria, mia, tia, curtesia, uflria, polizia*; (enstailg *Mareia, meia, teia**, sco las buccas vulgaras dian).

IV. eu.

- 1) Quest Diftong ei medemamein componius ord ilg e mét; perquei tuna el sco ilg au mét;
- 2) eu (buc au) veng adina fatg;
 - a) en ils plaids: *Dieus, dieua, jeu*;
 - b) en ils adverbials locals: *tscheu, leu, neu, cheu*, e lur composits ne darrivai; p. e. *tscheuden-leu, cheutras, leuvi* etc.;
 - c) en tuts Substantivs plurals sin *euls*, ils quals fineschan el singular sin *iel*; p. e. *anseuls, preuls, tarscheuls, pigneuls* etc.

V. ia.

- 1) En quei Diftong tuna ilg a adina clar e pli liung ch' ilg i; p. e. *siala, biala, pial, stiala, rudiala* etc.
- 2) Tont tier „ia“ sco era tier auters Diftongs, en gieneral, fan quels dus Vocals bucca Diftong, sch'els pertegnan bucca, ú alla ragisch, ú alla finiziun dil plaid, mintgamai domisdus ensemen; p. e. *piar-der stiar-ner, stiar-zas, bia, — lum-iar, stud-iar, must-iar* etc. En quests plaids allegai fa „ia“ pia Diftong.

* Era ils dialects, che dian: méi, téi, ne mèi, tèi etc. een bucca d' immitar.

En ils suondonts e semiglionts plaid fa *ia* bucca Diftong, sunder duas silbas: *spi-a, fadi-a, li-a* (binde du) */pi-ar, li-ar etc.* essendche cheu perteng ilg *i* tiella ragisch, ilg *a* aber tiella finiziun.*

- 3) Curch' ilg *i* (en *ia*) posseda l'arlis, sche fa el atgna silba, audi nucch' el vegli, e sto vignir accentaus, schiglioc buc; p. e. *la spia* ** — *spiass, fadia, lia, -fadiass, liass, mustia - mustiass etc.* cheu vesan ins, co ilg accent veng e va.

VI. ie.

- 1) Quei Diftong ei medemamein componius cun *e* mèt; ha pia necessariamein in tun mèt; p. e. *bien, curvien, falien, rumien, sien, tschamien*;

- 2) *ie* fa bucca Diftong, sunder duas silbas en ils sequents cas ne situaziuns:

a) En la secunda persuna, singular, ed en la tiarza persuna, plural della moda Conjunctiva; p. e. che ti *laudi-es, audi-es*, ch'els *laudi-en, audien etc.*

b) En la secunda persuna, singular, e tuttas treis, plural, della moda Optativa indirecta; p. e. che ti *ludassi-es, audi-es*, che nus, vus, els *ludassi-en, udessi-en, ludassi-es, udessi-es etc.*

c) Era bucca leu, nucch' ilg *i* ha l'arlis e sto vignir accentaus p. e. che nus „*udien, udies, nutrien, nutries*, che veng neunavon en la III. Conjugaziun.

* En de quels cas ston ins comprender ch'ei seigi vgnu apostrofau Diftongs radicals ord denter. En ils allegai exempels ei schau ora la silba latina „*ic*“ ne „*ig*“ da „*spica - spigia, fatigo - fadigiel, ligo ligiel*“.

** In sa, sch' ei plai, era prender si puspei la silba (*ig*) apostrofada, sch' in vul; gie ei fuss perfin cussiglieivel, muort l'entelgienteivladat: mai aber deian ins substituir in tal „*i*“ accentau entras il Diftong „*ei*“; scriva pia: la „*spigia, fadigia, ligia*“, ne sco fura cun accent; mai aber la „*speia, fadeia, leia*“ etc.

- d) Semigliontamein bucca leu, nucch' ei va in auter Vocal avon, en il qual cas ilg i sto semidar en j; e fa silba cul Vocal antecedent; quei cas schabegia fetg savens en la moda Coniunctiva; p. e. chevus *ludej-es*, *meritej-es*, *carezej-es* etc.
- e) Medemamein buc, en finiziuns participialas, (che vegnan dal particip present), schegieche la liaunga dialectica ha la disa contraria; In dei pia dir: *pazient*, *morient*, *sient*, *rient*.*
- f) finalmein buc, en tuts cas, nucch' in i d' encenna cun in i quort de Moda een representai en j; p. e. che ti *veglj-es*, *taglj-es*, *hagj-es*, *bagegj-es* etc.
- §) Per survignir la dretga idea dil Coniunctiv e per ver, che quel hagi ina silba quarta cun i ne j, plicch' ilg Indicativ, considerescha; la sequenta

Tabella.

Indicativ cun duas silbas.	Coniunctiv cun treis silbas.
Ti <i>lau-das</i> ;	Che ti <i>lau-di-es</i> ;
„ <i>ton-schas</i> ;	„ „ <i>ton-schi-es</i> ;
„ <i>plon-schas</i> ;	„ „ <i>plon-schi-es</i> ;
„ <i>se-glias</i> ;	„ „ <i>se-glj-es</i> ;
„ <i>maglias</i> ;	„ „ <i>ma-glj-es</i> ;
„ <i>le-gias</i> ;	„ „ <i>le-gj-es</i> .

* Sche quella silba „ient“ ei bucca finalla, lú fa ella Diftong; p. e. „pru-dien-tscha, sa-bien-tscha;“ era curche ilg „i“ fuss mo in busta d' encenna; p. e. turpi-gien-tscha entil-gien-tscha“.

REMARCA. Fa en ie ilg e silba liunga persuls, sche sto quel vignir accentaus, nunch' ina posiziun (dus Consonants) ne in tierz Vocal suondont, il qual sefigiess Diftong cun quel, dispenseschi da ilg accent; p. e. *lièn* (darin), *rient*, *riend*, *client*. *Riein*.

VII. io.

- 1) Il Diftong *io* ha ilg *o* clars e liungs. Quei Diftong veng aber darrar neunavon, denó en combinaziun cun ils Linguopalatals, *gl*, *g*, ils quals han adina ilg *i* signal speras; p. e. *figliola*, *tigliola*. *Figliola*, *Gion*, *giomber*:
- 2) Denter ils paucs plaid, nucch' *io* fa Diftong, een: *sca-dio-la*, *cu-rios*.
- 3) Curch' *io* fa bucca Diftong, sche ei ilg *o* de considerar per liungs, senza purtar accent, nunche la suondonta silba havess l' arsis (fuss absolut la pli liunga); p. e. *mi-ol-a*, *vi-o-la*, *vi-tri-ol*, *vi-o-lar*.
- 4) Fa ilg *i* silba liunga cun arsis, sche sto quel vignir accentaus, schiglioc buc; p. e. *triola*; en quei plaid, een *a*, *o*, domisdus quorts.

VIII. iu.

- 1) Quei Diftong ei componius d' in *u* serrau, il qual porta adina la peisa della silba; p. e. *miu*, *tiu*, *priu*, *cufiu*, *carriu*, *miur*, *serius*.
- 2) Suond' ei suenter *iu* in tierz Vocal, sche fa lez in' atgna silba quorta p. e. *criu-a*, *niu-a*, *siu-a*, *liu-a*, *biu-a*.
- 3) Il Diftong *iu* secontrahescha bugien bugien en il simpel Vocal primar *u*, aschi gleiti sco l' arsis progredescha plinnavon sin in autra silba; p. e.

su-ar, su-eis, su-adetsch (da *siu-el*),* — *lu-ar, lu-ein* (da *liuel*), — *lunganir, lungezia*, (da *liung*).

IX. oi.

- 1) Quei Diftong ei componius d' in *o* clar (aviert) il qual porta la dimora della silba; p. e. *jeu ftoi*, el *coi*.
- 2) Suond' ei suenter *oi* in auter Vocal, sche semida ilg *i* en *j*; p. e. *jeu ftojel, cojel, ti cojas, employeschas*, etc.
- 3) *oi* secontrahescha savens en simpel *o*, cunzun cù l' arsis va plinnavon sin in' autra silba; p. e. *ftu-ein, ftu-eis, ftu-er*, (da *ftoi-el*).
- 4) Fa ilg *i* suenter *o* atgna silba, (aschia era suenter scadin auter Vocal) sche veng el (ilg *i*) dierefaus; p. e. *heroïc, stoïc* (*staeivels, stinaus*) *octroïc* (da *dretg privilegjau*).

REMARCA. In dei bucca duvrrar *oi* per *ei*, á la moda d' enqual dialect corrupt, che dian *boin, ploid, quoi, tschoi, etc.* che va encunter tutt' etimologia.

X. ua.

- 1) En il Diftong *ua*, il qual veng darrar neunavon, denó suenter *q*, ei ilg *a* liungs e clars; p. e. */quatsch, quader, qual, persuader, persuasiun*.
- 2) *ua* fa Diftong, ne buc, sco in vul, curch' ilg *u* remplazz' in *v*, che daventa savens en germanismus: (plaid de darrivonza tudestga) p. e. *schuah* (*schwach*), *zuar* (*zwar*), *buah, uah*, (dal latin *vah*.)

* Dialects, che dian „éu èu“ enstailg „iu“ p. e. *mén, téu, Déu, préu, pitén*“ een bucca immitabels, schegiech' ei paress ch' els fassan defendii dalla semegliadetgna culla Latin.

- 3) *ua* fa bucca Diftong, sunder duas silbas, curche ilg *u* auda tier la ragisch, ilg *a* aber tiella finiziun dil plaid; e quei cas succeda:
- a) Aschí savens sco ilg à ei in Vocal contract de dus, e remplazz' aschia persuls in Diftong; p. e. *su-ar*, *lu-ar*, *schu-ar*, *u-al*: (da *siuar*, *liuar*, *schuar*, *aual*).
 - b) curch' in Consonant della ragisch, (savens il *v*) che suond' immediat sin ilg *u*, vigness apostrofaus; * p. e. *nuar*, *uar*, *cuir*, *scuar* (da *nuvar*, *ovar*, *cuvir*, *scuvar* — (*scopare*)).
- 4) *ua*, semida savens en simpel *u*, sch' el piarda l' arsis; p. e. *curonta*, *curcisma* (da *quater*) *scudrar*, (da *quader*) *curclar* (da *quarcler*).

XI. *ue*.

- 1) Quei Diftong ha ilg *e*, che prevala en lungezia, ei adina, ú gits, ù grevs (é, è), e mai méts.
- a) suenter in *q*; p. e. *quest*, *quen*, *quet*, *quel*;
 - b) aschi savens sco domisdus andan tiella ragisch dil plaid, ed ilg *e* porta la principala dimora della silba; p. e. *sue-rel*, *sue-ras*, *sue-ra*, *sueran*.
- 3) *ue* fa Diftong, ne buc, sco in *vul*, curch' ilg *u* remplazz' in *v*; p. e. *guess*, *zuerc* (gewiss, Zwerg)
- 4) *ue* fa bucca Diftong, sunder seresolva si en dus Vocals, sche l' arsis, trappassa sin autras silbas plinnavon, ed en quei cas veng lura ilg *u*, pli liungs ch' ilg *e*; p. e. *su-e-rein*, *su-e-reis*, *su-e-rass* etc. (da *sue-rel*).
- 5) *ue*, fa era bucca Diftong, sunder duas silbas, sch' ilg *u* persuls auda tiella ragisch, ilg *e* aber, il qual, ú persuls, ú sco Diftong cun in auter Vocal sequent, fa in atgna silba absolut liunga'

* Comparescha cun Nr. V. 3. a riguard „ia“.

p. e. *Ru-èras, u-èra, bu-èra, du-ér, flu-ér,* du-eivel, destru-eivel, enstru-eivel, du-end, flu-end.*

- 6) *ue* seresolva bugien en simpel *u*, e zyàr curche sia silba lunga semida en ina quorta, ne mo ancipita; en il qual cas ei veng lur' adina fatg c stailg *q*; p. e. *encurin, encuris, encuress*, (da *enquerel*,) *curia, curial* (da *Quera*).
- 7) *ue* semid' en *ui*, e quei medemamein, curche l' arsis va sin in' autra silba, sco fura; p. e. *quintar, squitschar*, (da *quen, squetsch*.)

XII. *ui*.

- 1) En quei Diftong ei ilg *u* liungs ed aviarts; ilg *i* aber quorts e strusch udibels; p. e. *fitgui, dartgui, fassui, prui, hui!*
- 2) En combinaziun cun *q* port' ilg *i* il principal tun, (buc ilg *u*) fa aber mo in Diftong quort, enstailg dil Diftong liung *ue*; p. e. *quitar, quintar, squitschar*; (da *quel, quen, squetsch*).
- 3) *ui* fa bucca Diftong, sche bucca domisdus andan tiella ragisch, ilqual damenta cunzun lù, curch' in Consonant radical veng apostrofaus ord denter ilg *u* ed *i*; p. e. *cu-ir, scu-ir, nui*, (da *cuvir, nuvi*) — *instru-ir, instru-ibel, destru-ir*, (en quels auda ilg *i* tiella finizium).

EXCEPZIUN. En ilg Imperativ *fui* eis ei Diftong, schegiech' ilg *i* auda bucca tiella ragisch; era ei ilg *i*, encunter regola, liungs, perquei accentaus.

- 4) Las exclamaziuns *ui, bui!* san ins dir en ina ne duas silbas (pli bugien en ina); ilg *i* veng aber en mintga cas accentaus, essend pli liungs ch' ilg *u*.

* Ilg „e“ sto en quei cas vignir accentaus, nunche l' assoluta lungezia de sia silba seigi garantida entras po-fiziun, ne entras esser Diftong, sco en ils presents exemples

- 5) „uii“ fa mai Diftong, essendche ii fa persuls silba liunga; p. e. ils *instru-ii*, *du-ii*, *bu-ii*, (plural de *instrujus*, *duju*, *stujus*, *bujus*).
- 6) *uj* compara mo sch' ei suond' aunc in, ne plirs Vocals sissú, nucch' j salligia, sco Consonant de tranfiziun, dad in Vocal tier lauter; tonatont fa *uj* silba liunga; p. e. *instru-ju*, *du-ju*, *bu-ju*. Ei fuss buc endretg de scriver *instruiu*, *duiu*, *buiu*, (bein aber *bubiu*).

XIII. uo.

- 1) Quei Diftong ei componius d' in o mét, (mai d' in o clar) il qual porta la peisa della silba; p. e. *quoz*, *puoz*, *buot quoter*, *quorer*, *quorsa*, *quors*, *nuot*, *Huonder etc.*
- 2) *uo* sereducescha en simpel *u* quort, sche l' arsis passa vi sin ina silba suondonta; en quei cas veng il Consonant dubliaus,* nunch' ei suondi in auter Diftong suenter, il qual dispenseschi della posiziun; (Consonant dubel) p. e. *cuzzar*, *puzzar*, *buttischin*, *guttrus*, — *lagulein*, *lagutiu*.

Observaziuns gieneralas fuls Diftongs.

- 1) Ei gliei schon detg, che tier ils fura tredisch seschassi aunc far plirs Diftongs de treis Vocals, entras sassociar dilg *i* ne *u* (cunzun dilg *i*); Aschia veng ei componiu ils Diftongs;
- a) *iai* p. e. *battiai*, *leviai*, *zunghiai etc.*
- b) *iau*, p. e. *battiau*, *cummiau*, *struppiau etc.*
- c) *iei* p. e. *engrazieivel*, *leghiein*, *leghieis etc.*

* Sch' ei suondass in Consonant heterogen, cul qual ilg antecedent Consonant savess bucca vignir buftiaus, sche sa il Consonant antecedent bucca vignir dubliaus, essendche nus buftigiein mai dus Consonants tuttina en ina silba, p. e. *cur-fiv*, *cur-far*, *nur-sè*, *bur-suna etc.* mai „*curr-fiv*, *curr-far*, *nurr-sè*, *burr-suna*).

d) *ieu*, p. e. *Dieus*, *Dieu-a*, *vieu*, *vieu-a*, *lieu-a*, *rieu-a* etc.

EXCEPZIUN: *ti-eu* (Kinnbaum) fa duas silbas.

e) *uai* che veng aber darrar neunavon; p. e. *Paraguai*.

f) *uei* che veng aber neunavon bunamein mo en combinaziun cun *q*, p. e. *queida*, *queissa*.

Autras combinaziuns de Vocals, che pudessan forsa far Distongs ensemen, lein nus denton schar fura ad auters amaturis dil lungatg.

- 2) La regla principala arriguard ils Distongs ei adina quella, sco nus havein en mintga chischun fatg menziun, che, per far in Distong, stopien ils respectivs Vocals partener domisdus (ne treis) ú vid la ragisch, ú vid la finiziun; enconuscher aber la ragisch ord las finiziuns ei buc ina caussa, che selai explicar cun pauc a glieut che han bucca enconischientscha della Latin, tompli ch' ei vul buns latinists per capir la logoplasia (structura dils plaids) en tut sias fauldas. — Tonatont san ins pli bia cun studigiar, che senza, e perquei dei nigin seschar starmentar giu d'en-currir suenter quei, ch' el munglass saver. —

IV. Capetel.

Dals Consonants.

§ 1.

Gieneral sclariment.

Aschi usitaus e cumins ch' il num Consonant ei en tuts lungatgs; grad aschi nuncapius ei quel als biars en sia ver' essenzia.

Tenor regla gienerala dei scadina Definiziun esser pli clara ch' il Definiu; pudend aber en il

present cas mia quorta, nova definiziun dil Consonant forsa ualves manar mintgin tier la vera idea e tier ilg aunc ussa nunsvellau concept de quel: sche ha jeu tartgan de stuer ordavon far clars certs principis preliminar, (per entruidament) sinaquei che mintgin sapi lura suenter capir senza stenta la definiziun, che veng a suondar.

Il lungatg, consideraus sco el compar' a nossa ureglia, suond' ils medems principis sco la musica, perquei lein nus sinternar en nies tema pella via de comparaziun denter quels.

Schon il num *Consonant* (Mittlauter, bucca Mitlaut, ne tuttavia Mittellaut) che véng da *consonare*, sunar ensemen cun auters, garegia, ch' in sapi differenziar denter *sun* e *tun*, pertgei, schegieche quellas duas vuschs, vegnan savens, senza pregiudeci, pridas ina per l'autra; sche differeschon ellas tonatont essenzialmein ina de l'autra, e grad quei eis ei, che nus stuein saver gliempren, per puder distscharner il Consonant, tont en sia essenzia, sco vivavi al Vocal.

A.

Paralellas.

1. a) *Tunar* (tönen, lauten), vul dir, *dar tun*, *haver tun*, p. e. Ilg instrument tuna, dat tun, ha tun; mai dian ins aber: ilg instrument suna.
- b) *Sunar* (spielen, läuten) vul dir, *far tunar*, *leventar tuns*; p. e. Il musicant suma, fa tunar in instrument; mai aber san ins dir: il musicant tuna.
2. a) „*Tun*“ ei ina vusch *positiva*; messa per fundament ne mesira fixa) q. e. ina vusch considerata

en siu grad ne scalm d' altezia ne bassezia, silqual ella stat.

Ils *tuns*, han mintgamai tenor lur cert, determinau grad positiv, agiens, gieneralmein renconischii nuns; aschia enconuscha p. e. il muficant siat *tuns* positivs (a, h, c, d, e f, g) cun lur mezs *tuns* denteren, ils quals consti-tueschan la scala muficala.

b) „*Sun*“ encontercomi ei ina vusch, *qualitativa*; q. e. ina vusch considerata sco ella semanifestescha en sia in - ed extensivitat; aschia di in muficant, che aud' in instrument mufical: quel ha in *sun* (bucca *tun*) clar, stgir, rodund, ruh, fess, met, ferm, fleivel etc.

3) a) Ils Vocals een ils *tuns* positivs della vusch; quels fan ensemblamein la scala dil lungatg, sco schon declarau pli baul: ils Diftongs representan ils *mezs* *tuns*;

b) Ils Consonants aber han nigin *tun* agien en sesez; sunder quels mo moduleschan e qualificieschan il *tun*; ils Consonants schendran quei, ne tschei „*sun*“ als *tuns* positivs, als (Vocals) secund mintgamai las parts favellaras, che gidan a prochitschar quels en lur existenza; grad sco las differentas parts d' in instrument mufical procureschan als *tuns* de quel, quei ne tschei sun.

4. a) Sunan ins aschia cun diesch differentes, aber harmonics instruments la nota *a*, sche audan ins mo in sulett *tun* positiv, aber diesch *suns* divers; essend che scadin instrument, ch' ei componius da differentas parts resunonzalas, sto era producir *tuns* d' in outra qualitat.

b) Expriman ins il Vocal *a*, sche audan ins *a*, sco suletta vusch positiva, che sedistinguescha

da tuts auters vocals; sch' in sesurvescha aber per prochitschar ord bucca quei *a*, ú dellas levias (Lippen), ú della liaunga, ú pli ne meins ded ina ne lautra part favellara, schend p. e.: ba-ca, da, fa, ga, la, ra, ma, na, za etc. sche audan ins zvar adina la medema vusch positiva, il Vocal *a*; aber il *sun* de quei Vocal *a* ei sper mintga consonant divers, grad sco il sun della nota *a* ei tier mintga instrument differents.

Ei gliei pia de deducir ord las sura fatgas paralellas, ch' il Consonant hagi nigin *tun* e nigin *sun*; e ch' el tuni e suni pia era buc, da sesez anora; sunder ch' el mo *consuni*, e zvar mo en quei senn, ch' el gida entras las parts favellaras, respectivamein atgnas, a dar als Vocals quella ne tshella vusch qualitativa. (*sun*).

B.

Definiziun dil Consonants.

Il Consonant ei in bustab senz' agien tun, che qualifichescha e modulescha ils *tuns positifs* (Vocals e diftongs) dil lungatg.

§2.

Partiziun dils Consonants.

Ils Consonants vegnan partii giu dublamein; numnadamein suenter lur „proprietas“ e suenter ils *Organs favellars*, ilsquals influenzeschan il pli fetg sin la qualificaziun dil sun dils Vocals. Per tompli clara survista suonda cheu la:

Tabella dils Consonants.

Tenor Proprietad.

Tenor Organs.

Leviats
 Semileviats . . .
 Linguals
 Palatals
 Linguopalatals . .

<i>Méts.</i>		<i>Semivocals.</i>	
b, p,	m,
v, f,	Schallorts,
d, t,	c, z,	l, n, r, j,	Afpirau
c, g (dirs) q	x, h . .
g, (lom)

NOTA. „x, z“ een Semivocals, curch' els prosunan; (een
 a la fin della sílba) schiglioc buc.

A.

Partiziun tenor Proprietad.

Sch'in, considerond la Proprietad dils Consonants, numna ina part de quels *méts*, auters aber *semivocals*, *schullonts*, *aspirau*, sch' anflan ins declaronza de tals numns en quei che cheu suonda:

I.

Consonants méts.

- 1) *Méts* numn' ins ils Consonants, che struncan, en il moment ch' els een arrivai tier lur compleina formaziun, il flad, ne la spiraziun á gradgiu, arretond entras quei la vusch dil Vocal consilabal; (proxim appartenent tiella medema silba).

Quella retenida di flad quoza aschi ditg, sco ils organs favellars persevereschan en lur normala composiziun,* e pér lura, curche quels sefligian sí da quella, funcziunescha il flad vinavon, q. e. producescha ils Vocals.

- 2) Consonants méts een ils sequents:
b, p, d, t, v, f, c (dir) *g, q, h*, sco era ils Consonants finaccai (Quetschlauter) *gl, gn, tg*.
- 3) Vulcan ins sepersuader dell'intunontadat dils Consonants méts, sche pon ins mo proclamar in plischeivel vocal plaunsiu, e suenter componer ils organs favellars respectivamein necessaris per dir p. e. in *b, p, t*, etc.; ne era sepinar de dir quels Consonants avon, e proclomar in Vocal grad sissú; schè vegnan ins á ver, che quels Consonants een buccamo méts sezs, sch' els antecedan als vocals, sunder struncan era la vusch de quels Vocals, che van grad avon, aschi gleiti

* Ils amatars dilg aschi numnau „lautar“ deian pia saver, che Consonants, cunzun méts, sapien haver nigin tun, ne sun, essendche, cuzzond il normalstand de composiziun favellara, il flad stat pèrfetgamein eri; senza flad dat ei nigina vibraziun, senza vibraziun nigin tun (Laut) ord bucca.

fco els suondan sissú; p. e. b-a, a-b, p-a, a-p, d-a, a-d, c-a, a-c! etc.

NOTA. Tier enqual Consonant mét veng il flad bucca struncaus diltut nuotatommeins excitescha quella, spiraziun, che metscha denter las levias ora, ina zun pintga vibraziun ell' aria, aschiache ei po bucca nescher in ver tun ordlunder; p. e. f-a a-f, v-a, a-v!

II.

Consonants semivocals.

1. **Semivocals** numn' ins quels Consonants, che struncan bucca dil tut la vusch dil Vocal immediat antecedent,* sunder laian prosunar vinavon quel attrals organs favellars ne attral nas. Per quei ch' in tal tun, miez struncau, dil Vocal ei bucca aschi clars, stuend passar ina pli stretga via dent' ils organs favellars mo miez aviarts; sche vegnan ils Consonants, che effectueschan ina talla diminuziun dil tun dils Vocals considerai fco sche els sezs havessan quei miez tun, e numnai aschia *semivocals*. (mezs vocals)
2. **Semivocals** een ils suondonts:
l, m, n, r, j, c, s, x, z, ed ils Consonants smaccai lg, ng,.
3. a) Per verificar la doctrina dils Semivocals, di plauntiu: a-m, a-n, a-ng, a-ilg! e fai persenn co e tgei ti audas: Gliemprem audas ti in a clar; el medem temps che ti has perfetgamein formau culla faviala in m, n, ng, ilg, sch' ei il sun dilg a schon bucca pli quei clar tun de avon, sunder el ei udibels mo attral nas.

* Tier il „c“ schullont e „j“ va quell' influenza mo sil vocal suondont; tier ils auters schullonts aber, mintgamai sin il Vocal consilabal; seigi quel avon ne suenter; p. e. „c-i, j-o, s-a, a-s, x-i, i-x, z-a, a-z!“

- b) Dias ti plinavon: *a-r, a-s, a-x*, sche strunca la vufch dilg a buc; aber siu sun daventa entras ils Consonants, che suondan, rullonts ne schullonts, conforms mintgamaí a quels.
- c) Pronuncieschan ins: *c-i, c-e*, sche encorschan ins schon ella formaziun dil *c* á schullond ilg *i* ne *e*; aschia era tier ils auters schullonts.
- d) Vulcan ins dir: *j-a, ju*, sche sentan ins, schon ent' il seformiar dilg *j*, á sunond attral nas, la mefa vufch dilg a ne u; tonatont bucca aschí perfetg, sco de dir; *i-a, iu*.

III.

Consonants Schullonts (Zischlauter.)

- 1) *Schullonts* numn' ins certs Consonants, muort il sun schullont, ch' els procureschan alla vufch.
 - 2) *Schullonts* een ils sequents, *c* (avon *i, e*) *s, x, z*.
- NOTA. Tiels Consonants schullonts savessan ins era quintar ils Consonants componii „*tsch, sch*.“

IV.

Consonant aspirau (Hauchlauter.)

Da quella sort dat ei mo in: il „*h*“; quel veng numnans aschia, essendch' el ei nuot auter ch' ina fladada, ne spiraziun, la fermezia della quala dependa il bia da quel che plaída.

B.

Partiziun tenor organs.

Ils Consonants vegnan era repartii secund ils organs della faviala, culs quals els vegnan plí ne meins pronunciai; Tenor tala repartiziun dat ei Consonants *Levials, Semilerials, Linguals, Palatals e Linguopalatals*.

- 1) *Levials* (labialis, Lippenlauter) numn' ins quels Consonants, tiella formaziun dils quals in siara domifduas levias; (la bucca fú e fut) tals een *b, m, p*.
- 2) *Semilevials* (Halblippenlauter) numn' ins quels Consonants, tiell' expressiun dils quals in drova mo la levia fut; tals een: *v, f*.
- 3) *Linguals* (Zungenlauter) végnan quels numnai, ils quals vegnan formai entras particular agid della liaunga e zvar cun sia extremitad;
tals een: *d, t, l, n, r, s, z*, ed il *c* schullont.
- 4) *Palatals* (Gaumenlauter), dian ins a quels Consonants, che vegnan, dentont che la liaunga e las levias restan inactivas, formai entadém la bucca, e prochitschai, cun plí ne meins forza dil flad, eneunter las spundas e tschiel della bucca; tals een: *c* (dir) *g*, (dir) *q, x*.
- 5) *Linguopalatals* numnel jeu* quels Consonants, tiella formaziun dils quals las levias restan num-participontas, la liaung' aber, loma ed extendida, seraf' ora e quarcia l' entira dentura fut, se-smaccond, en ilg act de favellaziun, encunter l' entira dentura fú;
tals een: a) ils méts *g*, (lom), *gl, gn, tg*.
b) ils semivocals *ng, tg*,

NOTA. Ils Consonants Levials, Semilevials e Linguals een en tuts lungatgs de casa; Ils Palatals een caracteristics als tudestgs; Ils Linguopalatals aber een il dultsch emblem dellas, zvar degieneradas, aber sentimentalas seglias della Latin.

* Quei num „Linguopalatal anflan ins buc en las Grammaticas Grecas e Latinas; ordaquei eis ei de concluder che quels lungatgs schevien bucca quels bustabs sco nus Ramontschs; denton hai jeu anflau quei num perfetgamen adataus, per iudicar quels bustabs che vegnan exprimii culla liaunga ed il palat adualmein

V. Capetel

§ 1.

Consonants componii en gieneral.

Sco ei dat tuns, ne Vocals componii (ils Diftongs), aschia dat ei era Consonants, ch' een mess ensemen da dus, ne plirs Consonants;

Ei dat aber da duas sorts Consonants componii:

- 1) Da quels ch' een vischlai ensemen en lur exteriura fuorma, nucch' els comparan sco simplas encennas ne bustabs ordinaris; schegiech' els, respectivamein a lur formaziun interna, ne favellara, restan adina dubels e nummischadai. Tals een:

x, *z*, e *zvar*:

a) ei ilg *x* componius ord il palatal *c* ed ord il schullont *s*; aschiache p. e. *fix* ne *sics* sunass grad tuttina.

b) il *z* ei componius ord *ts* ne *ds*; aschiache p. e. *morts*, *forts* sunass tuttina sco *morz*, *forz*.

- 2) Da quels ch' een rentai ensemen ella formaziun interna della faviala sezza, e *zvar* aschia, ch' els selaian buc, ne mo confufamein, distscharner in ord lauter entras l' ureglia; comparan aber *externamein* en dubla ne trippla fuorma.

Tals een: *ch*, *sch*, *fch*, *tsch*, *stg*.

gl, *gn*, *tg*,

lg, *ng*,

NOTA. Ei fuss beinfatg de dar, cunzun el diever scolastic, a quels Consonants componii ils sequents numms: *che*, *sche*, *fche*, *tsche*, *stge*, *glie*, *gne*, *tge*, *ailg*, *ang*, "enstailg de numnar mintga Consonant, ord ils quals quels een componii, dappersei.

- 3) Sco ils Consonants sembels vegnan dividii suenter Organs e Proprietad, aschia han era ils Consonants componii ina partiziun organica e proprietativa. ch' ei necessaria d'enconuscher.

§ 2. Tabella dils Consonants componi.

Tenor Proprietad.

Tenor Organs.

Linguals
 Palatals
 Linguopalatals . .

Mets.

Semivocals.

Schullonts

.
 ch,
 gl, gn, tg

.	sch, fch
tsch, x, z
.	ng,

.

 lg, ng

§ 3.

Sclariment fulla partizium dils Consonants componii.

Quei ch' ei detg a riguard la partizium proprietativa, ne organica dils Consonants sembels, quei vala era tiels componii; dappli eis ei aunc de saver a riguard de quests il sequent:

- 1) Essend ch' ils Consonants componii consistan ord Consonants sembels, ils quals een bucca della medema specia, ne categoria, sche suond' ei, ch' il medem Consonant componiu sapi esser méts ne Semivocal; secund sco in considerescha quel en sia incuazium (entschata), ne en siu prosunar (a la fin); p.e. „*tsch*“ ei a l' entschata, sco il *t* persul, méts; sil suenter aber, curch' ilg „*sch*“ entscheiva a vignir favellaus, bucca pli; sunder Semivocal, sco *sch* senza *t* ei adina Semivocal.
- 2) Il medem cas eis ei cun *x*, *z*, che een a l' entschata, méts; a la fin, Semivocals.
- 3) Encuntercomi „*stg*“, ei a l' entschata, Semivocal; a la fin, méts.
- 4) Pli compactamein componii een *gl*, *gn*, *lg*, *ng*, *tg*, ils quals nus numnein *Consonants smaccai*, (Quetschlauter) e perquei dat ei era pli gronda difficultad de distscharner quels en lur interna composiziun, cunzun a quels, che han lur difa per véglia, e lur véglia per regla. —

Cheu suondan denton, pertgi che posseda docilitad, in quort sclariment sur de quels.

§ 4.

Consonants smaccai.

- 1) *gl*, *gn*, Entscheivan cun in Mét Linguopalatal, (*g*) nucche la liaunga, loma e rafada, cuviera l'entira dentura fura, retenend aschia tutta prosperaziun, sco tuts auters Consonants méts fan;

suenterche la liaunga, lucca ed extensa, ha effectuan la formaziun dil *g* lom, sche sedistacca ella bucca en inagá dal tschiel della bucca; sunder ella sesaulza, da sia mesadat anora, encunter la dentura davon. En quella staziun favellara, nucch' ils Semivocals, *n*, *l*, survegnan lur formaziun, cuvera la liaunga bucca l' entira buccafú; perquei arretesch' ella era bucca l' entira prospiraziun.

Orda quei suond' ei, ch' il Mét Linguopalatal *g* stopi star avon, ils Semivocals *l*, *n*, suenter; quei aschi savens, sco il sun smacchau (Quetschlaut) ei assonants (anlautend); q. e. entscheiva la silba; p. e. feglia, vignir, taglia, bogna.

- 2) *lg*, *ng*, Seformeschan gieft il contrari, incuond numnadamein cun in Semivocal (*n*, *l*) finend cun in Mét: (*g*).

Chen sesiara la liaunga da miez anora gliempem, e serafa anen suenter.

Schegieche chen il *g*, cuntut a la fin de siu stadi, ei bucca aschi perfetgamein serronts encunt' il tschiel della bucca, ch' el sclaudi tutta prospiraziun; sch' enconusch' ins tonaton clar, che la formaziun gradada de quels Consonants smaccai va dals Méts *l*, *n* tier il Semivocal *g* lom, e perquei vegnan els quintai tiels Semivocals; ed il *g* sto aschia adina star suenter ils Méts, cur ch' il sun smacchau ei prosunonts (auslautend) q. e. veng udius a la fin della silba; p. e. feilg, veng, seilg, bong.

- 3) Il „*lg*“ fa excepziun dils auters Consonants smaccai en quei, ch' el ei bucca componius ded in Mét e ded in Semivocal, sunder de dus Méts; ed essendch' il *t* e *g* een fetg homogens (della medema natira) sche capitulescha la faviala denter quels, pronunciond domisdus culla medema composiziun organica, e zvar aschia che la liaunga

ei bucc' aschi pézzada e stagna sco tiel *t* e bucca aschi loma ed extensa sco tiel *g* lom.

A quei pia, che *t*, *g* een domisdus Méts, e ch' els vegnan exprimii mo cùn in sulett act favellar, eis ei de scriver tier, ch' els, seigjen as-ne prosonants, restan adina en lur stereotipica posiziun; quei ei, ch' in scriva adina *tg*, en niginas chischuns *gt*; p. e. *fatg*, *delg*, *ditgar*, *fitgar*;

- 4) Antras specialas reglas a riguard ils Consonants smaccai suondan plittard ell' Ortografia propria speciala.

VI. Capitel.

La dultshezia dil lungatg Ramontsch, l' inclinaziun de plidar spèrt e flessigiond han introductu biaras metamorfosas dils Vocals, assimilaziuns denter ils Consonants, sco era spessas parentefas, metatefas ed apostrofas de Vocals e Consonants, il qual tut ha bucca mo ambelliu il lungatg, mobein era rendiu bia pli difficultusa l' analisa de quel en sias frequentas transformaziuns. Ei gliei era, aschizzun per in bien filolog, savens malmaneivel d' anfiar en mintga part della Ramontsch il viv maletg e semeglia de sia grischha gienitura, della *Latin*.

In sa zvar, che la metamorfosa l' assimilaziun, parentefa, metatefa ed apostrofa fussan object della Logoplasia (Wortbildung) bucca dell' Ortografia; nuotatom-meins po la scienza della midada dils buxtabs buc esser senza bun' influenza sil scriver correct; anzi, aschi ditg sco nus essen buc en possess d' ina compleina Grammatica, ei quella perfin necessaria ad in ortograf. In ha giu mo memi bia chischun de sepersuader, ch' ei vigness da biars scribasters bucca commess tontas errurs orto-

graficas, sche quels savessan, mo enzitgei dappli ch' ilg affon de scola, a riguard las sura numnadas materias; perquei suondan cheu enzaconts sclariments sur quellas.

§ 1.

Metamorfofa.

A. Definiziun.

La metamorfofa ei en gieneral, ina semidada d' ina caussa, che daventa bucca mo vid sia fuorma exteriura, mobein en sia substanzia ed essenzia sezza.

Sco tier antras caussas, semidan era savens ils plaids d' in lungatg, bucca mo en lur entschata e finiziun, ú entras gramaticala Composiziun, ú entras Declinaziun ne Conjugaziun, sunder era en lur ragisch, ne tschep sez. Tallas midadas numnein nus cheu *Metamorfofa*.

Sco ord l' ova d' ina bélla nescha ina giata, quella giata sefascha en e stat sur unviern sco Nimfa ne poppa vid ils plintschiun; cul cauld della permavera aber celebrescha sia nova nischientscha sco bélla; aschia fan era ils plaids attras pliras crifas. Havein nus in plaid latin per ragisch ne tschep de nies lungatg, sche veng ei ord quel, cun midar in ne lauter bustab de sia ragisch, neunavon in plaid Ramontsch; quel resta aber bucca attrasattras il medem, sunder fa magari duas ne treis Metamorfofas, las qualas pareglian senza dubi cul schendrar e degenerar della bella. Pliras gieneraziuns e degeneraziuns ch' in plaid fa, pli nunsemiglions daventa el mintgamai a siu tschep.

B. Necessitad della Metamorfofa.

Allas metamorfofas ha il nies, ed auters lungatgs filials d' engraziar lur existenzia.

Havess la liaunga dialectica latina bucca schau fluittar en metamorfofas el lungatg sche dess ei

nigins lungatgs *ramontschs*; cun quei aber che la bucca dil pievel, sin piazza, ei stada prevalenta alla pleva e gressel dils perderts, en las scolas, sch' ei la mumma *Latin* senza finalmein daventada in lungatg, mo els cudischs, in lungatg miert. Las sias feglias aber, la Taliana, Franzos, Spagnol, Provincial, Portugies, Valac e nossa Ramontsch, een, sco tonta roma, serafadas ora e davantadas lungatgs litterals, essendche la pressa ha bucca saviu far cummeins, che finalmein saccomodar alla viva liaunga dil pievel, scrivend *quei*, e *sco* la glient plidavan.

Dei ei pia esser plirs, differentes lungatgs; sch' ei la metamorfosa necessaria.

C. Partiziun ed urigin della Metamorfo,a.

Ei dat ina metamorfosa de Vocals, ed ina de Consonants, essendche tont ins sco lauters een sutta-poists á pli ne meins essenziallas midadas; tonaton een adina ils Vocals ils pli variabls.

1) Las metamorfosas dils Vocals een vignidas en usit, la plippart per corrispunder tompli bein alla lungezia ne curtezia dellas silbas. Per quei semida savens la medema ragisch baul aschia, baul outra uifa, mintgamai secund sco l' arfis va dad ina silba dil plaid sin l' altra a spaz; daccheu darriva ei savens (buc 'adina),

- a) che Vocals, che portan l' arfis, (liungs) vegnan, per garrantir tompli bein lur naturala lungezia, midai en Diftongs; p. e. en *panis sanguis, granum* semid' ilg *a* liung en *au*; per quei havein nus ord l' emprema metamorfosa las vuschs ramontschas „*paun, saung, graun*,”
- b) che Diftongs, sche lur silba piarda l' arfis, semidan puspei en simpels Vocals, per sigirar la curtezia della silba;

Aschia veng p. e. entras ina secunda metamorfosa midau, en ils fura plaids, *au* en a puspei, e nus obtenin cheutras ils plaids dar- riventai *panada*, *panè*, *sanganada*, *sanguinus*, *garnè*, *garnezi*;

- c) che Vocals liungs, seigjen quels originars, ne schon inagada midai, semidan savens en auters pli quorts; p. e. *beschel*, *tartong*, *compong*, *gudong* midan lur Vocal cun arsis en in i quort, sco en *bischlar*, *tartignar*, *compignar* *gudignar etc.*

Per dar inà capeivla survista dellas metamorfosas cheu allegadas en No. a, b, c. suondan plirs exem- pels analogs tabellai e confruntai; nucch'in ha oravon d' observar las ragifchs dils plaids, las qualas een per representar pli bein ailg cilg, colonadas denter dus strehs, ina sut lautra.

Silba liunga cun Vocal en la			Silba quorta cun Vocals pli quorts.			Remarca.
Ragisch.			Ragisch.			
f	Past bailg tailg pastg maletg létg leng nez péz toc mong plov nod	a ia er a	f	Pist bigl tigl pistg malig litg lign niz pizz tucc mung pluv nud	ernè iar iar ar iar era ar eivels iar anar ina ignar ar	In dei tener ad hon- nur las metamor- fosas dils Vocals; bucca abominar el- las, sco frastgas selvadias. Tgi less haver scrupel de midar in „a, e“ en „i,“ ne in „o“ en in „u?“ Mu principi ei: „Scriva sco ti audas; en dubi tgei ti audies, enquera e seteng vid la ra- gisch.“

La metamorfosa dils Consonants darriva il bia dalla propensium de plidar pli lom e pli dultsch; perquei semidan la plippart buftabs dirs (palatals) en pli loms; (linguopalatals) ferms en fleivels, scharfs en leischens, sco ei sevesa ord la suondonta tabella nucche tuttas metamorfosas comparan en ping spazi.

Questa tabella ha zvar, meins che las duas sura, de far cull' Ortografia, essendche Consonants midai adverta ed enconuscha l' ureglia ramontscha tgunsch; nuota-
tommeins, dappiache plaids, ils quals midan lur ragisch en ina combinaziun, en in' autr' aber prendan puspei si la ragisch originala, ha ei pariu a nus, ch' in quort maletg etimologhie corrispundi bucca mo allas mar-
veglias ne ailg interess d' etimologhia, mobein savens era alla clarezia dell' Ortografia, sche bucca al basengs sez de quella.

Vocal radical Latin-Ramontsch.	Plaids latins.	Plaids ramontschs cun metamorfosa.	Plaids ramontschs culla ragifch originala.	REMARCAS.
b—v	abbatis probare stabilis —	* 1 avat em-prova stavel, stavlar buob giugar, giugatur sigir, sigirezia tgau tgeru amitg, amitga quorel, quorsa quolm quosta, quost paisch, ragifch pernich tschurvi tschien, tschentene tschenta	abadessa, abazia ap-probazium stabel, stabilir buoz * 2 (plural) giuc, giucchett sicurar, sicurazium cau, capetel corna, curnar amicabel, amicezia currius, currella, culnatsch cufteivel, cuftein pacific, pacificar radical cerebral pro-cent cinctura	* 1 tuts plaids latins della * 3 Decl. han lur ragifch pèr el Gienitiv. * 2 sulett exempel. * 3 c semid' en g il bia cur- ch' el veng assonants (entscheiva la silba).
c (palat.) g	* 3 jocare securus caput cornu amicus curro culmen constat paxis radicis pernicis cerebrum centum cinctum			* 4 c semid' en q, sche sia silba surveng l' arsis.
c—tg				
c—q * 4				
(schullont) sch				
c—tsch				

Vocal radical Latin-Ramontsch.	Plaids latins.	Plaids ramontschs cum metamorforfa.	Plaids ramontschs culla ragifch originala.	REMARKAS.
et—tg	factum perfectum rectum	fatg per-fetg dretg, eudretg	factura, facium per-fecium di-rectamein	* 1 Il sulett plaid, che veng tras metamorfofa pli dirs. * 2 Il g semida per ordinari en e curch' el veng pronants.
d—g	radix diabolus stadium	ragifch giavel stagia	eradicar diabolic staderas (stadiaria)	
ds—z	hodie (s) gamba rogare	oz comba * 1 riuc, *2 riucchett	hodiern gambetsch rugar, rugazium	
g (palatal) c	regis longe legis	retg, retgett lunfch lescha	regal lunganir legal	
g—tg g—fch	gemellus signum lignum	fchumalin enceenna, encinnar lenn, lenna	as-siguar, as-seng legnar heftern (ded jer)	
ga—nn	heri hortus herba	jer jert jarva	hortulan, orts, herbari	
h—j				

Vocal radical Latin-Ramontsch.	Plaids latins.	Plaids ramontschs cun metamorfosa.	Plaids ramontschs culla ragifch orignal.	REMARCAS.
j—g	juvenis Jacob	giuven Giachen		
j—sch	jugum jungere Jannuar	giuv Ichunfcher Schaner	con-jughi conjugar	
k—c * 1 l—gli-ilg	luna linum filius lucis luminis muccinum moneta membrum domina numerus nimis abundantia	glina glin feilg—feglia glifch gliemera butschegna buneida nembra dunna diember, dumbrar memia abuldonza	lunatic lenziel (linziel) filial il-luster, il-lustrar il-luminar mutschegna muneida membra numerus, numer nimietad avunda	* 1 scadin k semida en c.
m—b				
m—n				
n—d				
n—m				
n—l				

Vocal radical Latin-Ramontsch.	Plaids latins.	Plaids ramontschs cun metamorfosa.	Plaids ramontschs cun ragisch originala.	REMARCAS.
n-gn, ng	senior venire dominare	signur, segner vignir dumignar	senior (il pli veilg) avvenement	
p— $\begin{cases} b \\ v \end{cases}$	sapius sapere operculum aperire opera stapia	sabi, sabint saver, savida uvierchel arver ovra stafia	domini, dominaziun sapiant sapiantamein apertura opra, operar	
p—f q—c *1	quārare inquirere questio quis, quid quis unus supra aurare	encurir encurin custiun tgi, tgei tgenin sullarar tillel (tirel) tilla, tillada pelegrin	enquerel, inquisiziun questiunar	* 1 q semida en c aschi savens sco sia silba liunga darenta quorta, ne mo ancipita.
q—tg	traho			
r—l	peregrinus		ter, trari, tratg peregrins (adjectiv)	

Vocal radical Latin-Ramontsch.	Plaids latins.	Plaids ramontschs cun metamorfosa.	Plaids ramontschs cun ragifch originala.	REMARCAS.
s—c s { fch sch	signum trufare in-sipidus vesica stratum	en-cenna, encinnar turfar, trufcha schaved, schavda vischigia sfrada, infradar	signar, signament intrús in-sipidezia vificator	* 1 Aschia, tuts particips. perfects, feminins. * 2 Aschia, tuts substantivs feminins sin sia, siun elur darrivai; p.e. super- stizius etc.
t—d	rota lätus laudata admonitio perditio superstitio lutum	roda leds, leda ludada, * 1 admonizium * 2 perdizium superstizium loza	rotazium letezia	
t—z	Martis vervex verecundia revinco valde	Marz (meins) berbeifch bergugna rebantscha ualti, ual uaul (vaul)	lutigiar	
v—b v—u	Wald (tudeftg)		vergugna, vergugnús revantscha	

Vocal radical Latin-Ra- montsch.	Plaids latins.	Plaids ramontschs cun metamorfoia.	Plaids ramontschs cun ragisch ori- ginala.	REMARCAS.
x—f	mixtum sex Xaverius Xylographia texere maxilla saxella laxus exagium laxivia	mistira sis Saveri Silografia teisser, tissunz massiala Sassiala lass schatg lischiva.	mixtura sext, sexta textura laxitat	
x—ss				
x--sch				

*Observaziuns fulla Metamorfosa dils
Consonants.*

- 1) Schegiecche biaras metamorfosas selajan bucca metter sut ina regla, essend seglias dil capreci, sch' eis ei tonaton de comprender ord divers exempels che las pli biaras midadas della ragisch een de scrire tier alla lungezia ne curtezia dellas silbas, e che quellas suondan il bia il gieni dell' arsis; p.e. *retg, regal*, en ilg emprem plaid garantescha *tg* l' arsis della silba contracta de *regis*; en il secund plaid va l' arsis silla secunda silba, perquei sedisfa il *tg* en simpel *g*; aschia va ei fetg gieneralmein.
- 2) Ils biars plaids ramontschs han mo en certas, e buc en tuttas combinaaziuns la metamorfosa; p.e. (da lucis) *glisch*; tgi less dir *iglischttrissim, iglischtissim* enstailg *illusttrissim*? Aschia va ei era cun auters plaids.
- 3) Per bucca setener si pli ditg cun ina materia la qualla ei forsa schon ussa protratga memi lunsch per enqualin, digiel aunc:

Metamorfosas, tont de Vocals, sco de Consonants han tuts lungatgs; tompli la Ramontsch, la qualla ei entras las metamorfosas daventada in lungatg.

Vuler star rentaus vid ina ragisch, e salvar quella invariabla, muossa, ch' in seigi peregrins en tuts lungatgs. Considerescha mo il plaid, *rumper* per latin e tudestg, sche vefas ti co auters lungatgs midan lur vocal radical: frango-fregi - infringo - brechen, brach, bräche, gebrochen, brich, der Bruch, die Brüche!? Las metamorfosas een bucca products dils filologs, mobein dil guft e character dils pievels.

Tiels lungatgs filials vala quei axioma: „Il pievel plaيدا bucca suenter la Grammatica, mobein la Grammatica suent' il pievel.“

Metamorfosas een carn e saung artau; Quellas een vignidas en nies possess pli entras igl usit vocal, che litteral; perquei deian ins en tuttas Metamorfosas suondar il gust e sentenza della ureglia: va ina Metamorfosa bein, bien sche fai ella; tun' ella mal e difficultus, sche tuorna silla ragisch originala (latina), nunditgond la glient che dian a ti: quei ei latin, bucca ramontsch; Prender ina ragisch latina ei mai falliu en munconza d' in plaيد ramontsch; bein aber mischedar nies lungatg cun giermanismus ei adina falliu.

2 §.

Assimilaziun.

A. Definiziun.

Curch' in Consonant semida tiella composiziun d' in plaيد en in auter Consonant pli analog, per facilitar a nos organs l' expressiun e far quella pli culonta e naturala, sche numn'ins quei *Assimilaziun*.

B. Partiziun.

Assimilaziuns dat ei duas: ina perfetga ed ina mefa.

- 1) La perfetga Assimilaziun ei quella, nuch' in Consonant semida en siu suondont; p.e. *accord, supplicar, immediat, corrispunder, diffidar, effect, assister, associar, silla, culla, callar, attenziun* enstailg de *adcord, subplicar, inmediat, corrispunder, disfidar, exfect, adsister, adsociar, sin la, cun la, captar, adtenziun*.
- 2) La mefa Assimilaziun ei quella, nucche in Consonant semida zvar buc en il sequent Consonant,

sunder mo en in parenz, ne pli analog a quel;
p. e. *emblidar, cumpar, acquistar, sucquorer,*
anflar anguttar; enstailg de *emblidar, cunpar,*
adquistar, subquorer, amflar, amguttar, che
fuss tut memia retenus e molestus a nossa faviala.

C. Observaziuns.

- 1) Las Assimilaziuns vegnan mo leu neunavon, nucch' ils plaids vegnan componii; q. e. ell' empunadira senza dellas particlas dils plaids, sche, e curche Consonants heterogens (nunsemiglions) schabegian de suondar in sin lauter; p. e. *irrevocablamein, saccomodar*;

Quests plaids, domisdus, een componii da tschün particlas, numnadamein: *in-re-voc-* (*ei la ragisch*) *abla-mein, se-ad-con-mod-* (*ei la ragisch*) *ar*; Mintgin de quels plaids ha pia quatter empunadiras, e leu nucch'ei suonda Consonants, ils quals fusan bucca flessions d' exprimer, anfleis vus l' Assimilaziun.

- 2) Nus assimilein mo per facilitar l' epressiun; perquei, mo sche Consonants heterogens suondan in sin lauter en la junctura ne empunadira dils plaids. Quei davent' aber buc, sch' ei suond' in Vocal sin in Consonant, essendche, avon in Vocal, ei scadin Consonant, sch' ils organs favellars een per auter en uorden, maneivel d' exprimer.

- 3) La lescha d' Assimilaziun schai en nos organs e character; curche nus assimilein el plidar, lura dei era vignir assimilan el scriver; *administrar adverter*; cheu figieien nus nigin' Assimilaziun; Encontercomi en *ammegliurar, avvignir* figiein nus ella.

- 4) Ei dat era cas avunda, nucch' in sa assimilar, ne buc, sco in vul; p. e. *cuffla e cunfla, advertir ne avvertir, translocar ne trallocar* etc.

- 5) Sche nus assimilein bucca pertut, e tiella medema concurrenza de Consonants, sch'ei quei de scriver tier ailg usit, il qual vertescha aunc biaras caussas heterogenas ina sper lautra. —
- 6) Per puder saver, co in plaid seigi empunius e nua ei segi daventau Assimilaziuns, munglass ins haver ina sufficienta enconischientscha dellas particlas* fundamentallas dil lungatg; schiglioc ei quei bucca pusseivel; pertgei agli incult para biamo in toc, che consista ord plira tocca. —

§ 3.

Dalla Parentesa.

La Parentesa füss totalmein vignida schada daven ord l' Ortografia, sch' in havess bucca giutontas chischuns de ver, ch' ei vegni era fatg fellers el scriver muort l'ignoranza en quella; perquei figiein nus cheu attents nos lecturs silmeins sin quels cas, nucche la Parentes' ei indispensabla; quei, a la quorta.

A. Sclariments gienerals.

- 1) Curch' ei veng fultschiu en in ne lauter bustab denter uas differentas parts organicas** d' in plaid; ne era curch' ei vengn attaccau vittier in bustab a la fin ded in plaid, muort risguard d'ilg emprem bustab d' in auter plaid immediatamein suondont; sche uumn' ins quei *Parentesa*.

* Plittardsuondan, sco supplement, las preposiziuns latinas cun lur significaziun, las quallas in sto necessariamein saver componer ed assimilar culs plaids.

** „Parts organicas“ vul dir las differentas parts constructivas, ord las quallas in plaid ei mess ensemen. Ei dat plaids aschi simpels, che consistan sulet ord la ragisch; auters han avon, e davos quella differentas parts ded auters plaids, ne era mo particlas e finiziuns. Aschi' ei seadina part d' in plaid, che ha sia atgna significaziun e mira en in plaid, ina „part organica.“

- 2) La Parentesa veng applicada, ú
 - a) per impidir in hiat, che nischess necessaria-
mein entras la frequenza de Vocals; ú
 - b) per levgiar la pronunziaziun, en cas che Con-
sonants memia heterogens suondassan in sin
lauter.
- 3) Per empidir in hiat, veng ei mess Consonants
dent' ils Vocals, sche quels (ils Vocals) een in-
dispenfabels e selajan bucca remover entras apo-
strofaziun; p. e. *a el, e ella* tunass mal, muort
il hiat: lessan ins aber apostrofar *a' l, e' lla*,
sche fuss ei era buc endretg; perquei eis ei ba-
sengs d' ina parentesa, ed in scriva pia, *ad el,*
ed ella.
- 4) Per facilitar la pronunziaziun de Consonants he-
terogens, encuntercomi, vegn ei intermess ne f-chi-
glian en Vocals denter ils Consonants, nunch' ei
deti schiglioc remeduras; sco p. e. entras Assi-
milaziuns etc.
- 5) Il pli usitau Consonant de Parentesa ei il lingual
d, essendche quel meina il plí commodeivel nos
organs favellars dad in Vocal a lauter; tonaton
san er' auters Consonants survir per punn d' in
Vocal a lauter, sco in veng a ver cheu suenter.
- 6) Dent' ils Vocals ei ilg *a* persuls, che veng du-
vraus en Parentesa; el ei aber era il plí adatáu
leutier, essendche nos organs de faviala anflan
en quel, muort sia eminenta extensium, sufficient
spaci de temps per secombinar tier la ex-
pressiun de scadin Consonant, che fuss aunc
aschi heterogens a sin antecedent.

B. Reglas particularas.

I. Parentesa cun Consonants.

1) Parentesa cun *d*, ston avon in Vocal, senz' excepziun haver attaccau vid sesez : *

a) Las preposiziuns: *a*, *de*, *da*; p. e. *ad el*, *ded el*, *dad el*, *ad els*, *ded ellas*, *dad oz etc.*; enstailg *a el*, *de el*, *da el etc.*

b) La Conjuncziun *e*; (und) p. e. *ed jeu*, *ed el*, *ed ella*, *ed uss*, *ed oz etc.* **

c) Era san certs adverbs ne preposiziuns¹, cun Vocal final liung, survignir in *d* per Parentesa; p. e. *vidora*, *sidora*, *sidengiu*, *neudora*, *giudora*, *giudem*; enstailg *vi ora*, *giu ora*, *giu em*, (da *imum*); tonaton san ins era far: *giu ed ora*, *vi ed ora*, *neu ed ora etc.* il qual mida aber savens empauett la significaziun.

d) Denter ils linguals *n r*, ne era mo suenter *n* veng il *d* era savens mess; p. e. *undreivel*, *undrau*, *undrar* (*unrar-onurar*) *mendra* (*menra*) *fchiender*, *fchendrar* (*fchenrar-generar*) *tschen-dra* (*tschenra*) *sundel*, *dundel* (*sunel*, *dunel*)

2) Parentesa cun il linguopalatal *g* han ils verbs en la moda conjunctiva, nucch' ei compara Vocals ne Diftongs vid la ragisch dil plaid, immediata-
mein avon igl *i* de Moda; p. e. che *jeu plagi hagi*, *digi* *** *rigi*, *creigi*, *deigi etc.*; (enstailg: che *jeu plaii*, *haii*, *dii*, *rii*, *creii*, *deii*)

REMARCA. Tier quellas reglas ei de mirar en il Diagramma dellas Conjugaziuns, per ver leu, nua ch'igl *i* della moda conjunctiva sefa valer pertut.

* In astg' aschia bucca metter il „d“ vid il plaid che suonda sunder adina vid igl emprem; ei fuß falliu pia de scriver: „a del, de del, da del etc.“

** Cheu ei la rischun clara, pertgei nies, ed auters lungatgs loms scrivon „ed“ e bucca „et.“

*** In sa era dir „ditschi, ditschien“ dal latin „dicere;“ mai aber „ritshi, ritschien“ da „ridere.“

3) Parentesa cun *j* veng ei fatg: **UNIVERSITY OF ILLINOIS.**

- a) Tiels verbials, nucch' ei suonda sin in *i* della Conjugaziun * in Vocal de finiziun; e zvar tgei Vocal ch' ei segi, denò *i*; p. e. cojel, cojas, cujein, cujeis, cojan - plajel, plajas, plajan, schajas, schajan (liegen) — bujú, stujú, dujú, pluju etc; enstailg *coiel*, *coias*, *baiu*, *fluuiu* etc.

REMARCA. En quei cas fa igl *j* nigin' atgna silba, sunder survescha sco punn dad in Vocal a lauter; el veng udius tier domisduas silbas; bustigliaus aber tiella suondonta.

- b) Nucch' in *i* d'encenna ed in *i* quort della moda conjunctiva confruntan in sperlauter, il qual daventa mo en plaid che han en lur ragisch in dils linguo-palatais *gl*, *g* (loms); p. e. che ti *vegljes*, *vegljen*, *tagljes*, *taglien*, *segljes*, *bugljen*, *magljes*, *ſbagljen*, *migjes*, *migjen*, *fuigjes*, *fuigjen*, *schagjes*, *schagjen* (kosten).

REMARCA. Cheu stat ilg *j* en dubla posiziun: sco bustab d' encenna, e sco *i* de Moda; el fa sco bustab de Moda sia atgna silba quorta, veng aber, essond el era bustab d' encenna, bustigliaus, sco tal, vid *gl*, *g*.

- 4) Ei dat era ina Parentesa dubla de *gj*, la quale veng neunavon, curch' in *j*, il qual sto per regla far in' atgna silba quorta en la moda conjunctiva, sanflass, en absenza dil *g* denter dus Vocals, e privass aschia il plaid dadina necessaria silba;

* Sche nus numnein cheu „i“ de Conjugaziun, sche ston ins saver, ch' il medem Vocal sa savens esser Vocal de Conjugaziun ed aunc de ragisch, el medem temps, e ch' il simpel Vocal de ragisch, seunend cun quel de Conjugaziun, prendi per ordinari in „i“ tier sesez p. e. coi ti-quer (da coquere); cheu fuss mo „o ne u“ bustab de ragisch e de Conjugaziun; ei veng aber neutier in „i“ en las pli biaras fuornas; perquei veng quei „i“ in „j“ sch' ei suond' in Vocal de finiziun persunala sissá.

p. e. plagjes, plagjen, schagjes, schagjen (liegen), rigjes, rigjen, cogjes, cogjen etc. Tuts quels plaid han treis silbas entras il *g*; scrivessan ins mo *plajes*, *cojes*, *schajes* etc., sche muncass la silba quarta, mefa, dil Conjunctiv.

REMARCA. Nucch' ilg *i* de Moda fa silba liunga, veng mai fatg *j* sunder in *i* accentau; p. e. nus fugien, ligien, migien, siglien — vus fugies, ligies, migies, siglies etc.

5) Er' il *b* veng parentefaus enqualgadas suenter *m*; ei po lú suondar in Vocal ne Consonant, sco ei vul; am-b-iziun, am-b-ruilg, com-b-inar, dum-b-rar diem-b-er, tgem-b-el (da cumulus).

6) Ilg *s* veng sco Parentefa tier il Verb *ei*, (ist) sch' ei suond' in dils Pronoms; el, ella, ei; p. e. eis el, eis ella, eis ei (bucca *ei ei*, *ei el* etc.).

7) Finalmein anflan ins beinsavens ilg *n* parentefaus; p. e. pli-n-avon, neu-n-avon, a-n-avon, tgie-n-in; enstailg *pliavon*, *neuavon*, *a avon*, *tgei in*.

II Parentefa cul Vocal *a*.

Il Vocal *a* (mèt) veng parentefaus

1) vid ils Adverbs: *nuot*, *buc*, e quei aschi savens scol plaid subsequent entscheiva cun in Consonant; quei, senz' excepziun; p. e. nuota bia, nuota quei, nuota tschei, — bucca bien, bucca ferm, bucca ludeivel; In astga mai dir: nuot bia, buc bien etc.

REMARCA. En Parentefa vid *buc*, suond'er' adina Posiziun dil *c*, sco fura ei fatg; en cas aber, de nigina Parentefa, veng ei sceret *buc* mó cun in *c* senz' apostrof, essendche quei plaid ha piars niginas parts de siu stand, ne conteng normal.

2) Tier certas preposiziuns, nucche l'emprema finescha cun Vocal liung, e l'autra entscheiva cun in Consonant; p. e. giuasi — vianeu — siasi — siagiu viagiu — neuagiu etc.

NOTA. In sa era scriver: giu e si, vi e neu etc., il qual aber ei bucca perfetgamein tuttina.

- 3) Er' en auters plirs cas, nucche la ragisch d' in plaid finescha cun in Consonant, e la fluizium, la qualla veng combinada cun quel, entscheiva medemamein cun in Consonant; p. e. bun-a-mein, prof-a-mein, nov-a-mein, schubr-a-dat, car-a-mein etc.

III Parentesa cun Vocals e Consonants.

Ei schebegia savens de far ina Parentesa dubla, numnadamein ch' in parentescha in *d* ed aunc in *a*; aschia ch' ei paress, ch' il Vocal destruess quei ch' il Consonant astruess: tonaton ha era quella Parentesa siu nez a risguard della flessigiontadat dil lungatg.

- 1) *a e d* comparan ensemen en Parentef' avon verbs ne pronom, ils quals entscheivan cun in Consonant; en quei cas vegnan lura mo ils adverbs, buc aber ils pronom, unii en in plaid; p. e. vidaneu — vida mei — vida tei — nus, vus; „entsailg: „vi neu — vi mei — vi tei etc.

REMARCA 1. Suond' ei in pronom cun in Vocal primar, sche vegn ei, tiella Parentesa dubla (da) aunc mess in *d* vittier: p. e. vidad ella, vidad els, vidad ellas.

REMARCA 2. Ei gliei bucca necessari che las Parentesas dublas vegnien pertut realifadas, sco ei gliei mussau grad sura en l' emprema regla; in sa era dir: vid mei, vid tei, vid quei etc.; anzi, quella maniera ei pli expressiva, mo meins flessigionta; perquei depend' ei dal gust de quel che plaيدا ne scriva. Savens ei era il senn ded ina e l'autra maniera bucca tuttina.

- 2) *a d* vegnan parentesai vida preposiziuns ne adverbs finents cun Vocal liung avon semiglionts plaids, ils quals entscheivan era cun Vocals. Tals plaids vegnan adina unii en in plaid entras quella Parentesa; p. e. viadora, siadora, neuadora, giuadora etc; entsailg: *vi ora, si ora, neu ora.*

In sa aber era scriver mo cun simpla Parentesa d' in *d*, sco fura I. regola. 1. lit. c. *sidora*, *si-dengiu*, *giudora* etc.

REMARCA. Biars pudessan tener la Parentesa *a* ne *ad* per la conjuncziun *e*, *ed*; ne la Parentesa *da* per las preposiziuns *de* ne *da*, il qual ei aber tuttavia buc il cas en ils exempels allegai grad fura en II. regola 2. ne en III. regola 1. e 2.

In sa senza dubi era dir: quorer si ed ora, vi ed ora, giu ed ora, vi é neu, giu é sí, vi e giu, vi e ví, sí e si etc; en quels cas aber, ch' in fa nigina Parentesa, restan ils plaids tuts in ord lanter, e han perquei era bucca diltut la medema significaziun, sco curch' els een secrets cun Parentesa; p. e. sch' in di: *el ei jus giadora* sche vul quei dir simplamein, ch' el fuvi en enzanua, e seigi jus davend; dian ins aber: *el ei jus giu ed ora* sche vul ei dir, ch' ilg emprein seigi el jus engiu, suenter, anora: aschia pia, fetg different.

§ 4.

Dalla Metatesa.

General felariment.

La Metatesa havess zvar bucca de far bia culla Ortografia; tonaton muoss'ella aschí bia a nus, ch' in sa entras quella emprender de secondessender a certas midadas, conischidas al lungatg, e de seorientar en la ragisch dils plaids era lú, curche tutta etimologhia para d' esser svanida.

- 1) Curch' in bustab sebratta cun in auter en siu plaz, sche numn' ins quei *Metatesa*.
- 2) Metatesas dat ei zvar era dent' ils Vocals; pli biaras aber, dent' ils Consonants; e per far quellas pli encurscheivlas, schein nus suondar cheu enzaconts exempels en fuorma tabellara.

A. Metatesa de Vocals.

Vocals, che seflugeschan in cun lauter.	Plaids de tschep latins.	Plaids culla ragisch ramontscha naturala.	Plaids culla ragisch metatesada.
e cun i.	mensura.	mesira (la) mesira ti, mesirel, mesiras, mesira, mesiran, mesiri etc.	miserei vus, nus miserein, misereis, miseravel, mi- ferassel, miserassi etc. ritschei vus ritschein, ritscheis, ri- tschevel, ritschess etc. ramontsch. *
" "	reicere.	rietscher, rietscha ti, rie- tschel, rietschas, rietscha, rietschan etc. roman, romana.	
o cun a	Roma, romancius.		

* In dei cheu bucca vuler sesitgar vid quella biala ragisch *Roma*, scarvend *romontsch* ne tuttavia *romonsch* che va enconter tutt' ureglia della Cadi. Fuss ei en quei plaid nigina Metatesa dilg o cun a, sche stuessan ins scriver *romantsch*; e lura fuss l' etimologia de *romancius* salvada; Aber ord il secund Vocal o san ins precis ch' ei segit cheu ina Metatesa dilg o cun a; schiglioc savessan ins bucca danunder quei o fuss vignus, essendche absolut niggins plaids componii da *Roma* san haver in o suent' ilg m, denò entras Metatesa, sco cheu il cas.

REMARCA. Tucond tier, tont allas Metatefas, sco ad autras midadas radicalas dils verbs, eis ei adina de mirar sin ilg Imperativ singular e plural. Dat ei en in verb midadas radicalas, sche se-manifesteschan quellas en ilg Imperativ, e zvar da moda, che el singular ei la ragisch aschia, el plural aber autrauifa. Per ordinari conserva ilg Imperativ el numer singular ualti bein la ragisch originala; il plural aber véng neunavon cullas Metatefas ne autras midadas.

Certs temps, modas e personas suondan adina ilg Imperativ singular, auters aber il plural, e quei suenter strentga, stabla regla; aschiache nus observein era en las irregularitads la megliera regla. En il Diagramma dellas Conjugaziuns, che veng a suondar per Appendix san ins mirar suenter co ilg Imperativ singular e plural regian tut la Conjugaziun a riguard della ragisch.

B. Metatesa de Consonants.

- 1) Dent' ils Consonants ei ilg *r* che surfrescha il pli savents Metatefas; tonaton schabegia quei era cun auters Consonants
- 2) Dappia ch' ilg *r* ei zun dirs e malmancivels de esser pronunciaus avon scadin Consonant, perquei bratta quel per ordinari plaz cun siu Vocal consilabal; p.e. curch'ei fuss *ra* semid'ei en *ar*, e. a. v.
- 3) Bunamein adina semidan ils Vocals, che vegnan en Metatesa cun ilg *r*, en in *a*; sulet ilg *u* semanteng en siu tun enqual gadas. La rischun de quei ei, ch'ilg *a* (in Vocal fetg aviert) porscha favoreivel temps e chischun als organs favellars

per secomponer tier l'expressiun de scadin Consonant suondont.

- 4) Cheu suond'ina tabella de Consonants metatefai, nucch' in dei bucca mo observar la dislocaziun dils buftabs, sunder era có ils Vocals de Metatefa semidan bunamein adina en *a*, la qualla midada dei bein vignir realifada da scadin ortograf.
- 5) Las reglas, cú applicar Metatefas, dat a nus la ureglia, curche nus udin ils plaids ord la bucca dil pur; bia meins en uorden plaidan ils perderts en quel, ed aunc auters graus, vulend adina mustergiar tuts plaids suenter la Latin, senza saver desperas conservar il caracter della Ramontsch.
- 6) Emparticular ha ilg artichel definit, masculin, singular bugien la Metatefa, curch' ei suond' in Vocal (*a*, *e*, *o*, *u*) sissú: Lura semida *ilg* en *gli* e veng uniu cul suondont plaid, senz' Apostrof*; p. e. gliargient, gliauguri, gliaungel, gliencarden, gliexcess, glieffect, glionn, gliong, gliur, gliunviern, gliuffeci — gliemperneivel, gliault, gliemprem, gliez. (ilg ez) ** —

* Sch' ei suond' in „i“ sissu, sche veng ei fatg Apostrof tiella Metatefa; p. e. gl'inimitg, gl'ischiu, gl'instrument, gl'incant, gl'inquisit eto.

** Seo in numna las preposiziuns unidas cuilg artichel (dil, dal, al, cul, tiel etc.) „Preposiziuns articuladas“; aschia numn' ins era ils Substantivs, Adjectivs, Pronoms etc. „Substantivs articulai“ „Adjectivs articulai“ etc.

C. Tabella de Consonants metatesai.

Consonants, che brattan lur plaz.	Plaids de tschep latin.	Plaids culla ragisch ramontscha naturala.	Plaids culla ragisch flugada.
ra - ar	granum	graun, engrauna	engarnar
" "	brachium	bratsch	barschett, barschiel
" "	crassus	grass, grassa	garschira
" "	carptum (abgebroscheneß)	engrascha (ti)	engarschar, engarschei
re - ar	crede	crap, crappa	carpun, carpuilg
" "	crede	encrappa (ti)	encarpar, encarpei
" "	gravis	crei (ti) crei	cartei, cardientscha
" "	frago	grev	engarviar
" "	disfricare	freda (ti)	fardei, fardar
" "	prendere	fgresa (ti)	fgarfei, sgarfar
" "	tricia	prenn (ti)	parnei, parnein
" "	frigidum	tretscha, intretschar	tarschola, tarschiel etc.
rei - ar	numerare	freid, freida (ti)	fardaglia, fardar
rumb - umbr		drumba (ti) *	dumbrei, dumbrar

* En quei plaid ei igl Imperativ, enconter regla, pli flugaus e dissimighionts alla ragisch latina en il numer singular, che eu il plural.

Continuaziun.

Consonants, che brattan lur plaz.	Plaids de tschep latin.	Plaids culla ragisch ramontscha.	Plaids culla ragisch flugada.
rie - ar	predico	priedi	pardegia, pardegar
ri - ar	scribere	scriva	scarvi (vus) * scarvont
ro - ar	cremor	groma, sgroma (ti)	fgarmar, fgarmei)
ro - ur	discorrulare	scrola (ti)	scrulei, scrular
ru } ar {	grunnio	grung	{ fgargni, fgargnar
re } ar {		[gregna (ti) [fgrugna]	(grugni)
ru - ur		grung	engurgnus
” ”	”	trufcha (ti)	turfchei
” ”	trudo	frufcha (ti)	furfchei, furschar
v - r	frico	aviert	arva (avra)
n - l	apertum	tun (tunular)	talunar, taluna (ti)
ro - ar	tonus		starnem (strament)
m - r	stramen	strom	

* Ei gheii pli bi de dir: scrivi, frivin etc., che »scarvi, scarvin;« tonaton en ils substantivs:
Scarvont, scarvonta, sto la Metatefa vignir observada:

§ 5.

Dall' Apostrofa.

- 1) Curch' ei veng scartau bustabs ne silbas davenn dad in plaid, sche numn' ins quei *Apostrofa*.
- 2) L' Apostrofa ei manad' en nies lungatg, sco aunc en plirs lungatgs, entras ilg ufìt d'ina commodeivla faviala, e selai bucca determinar cun autras reglas cù ella hagi de vignir fatga, che cun dir *fai l'Apostrofa el sriver, curche ti fas el plidar*.
- 3) L'Apostrofa daventa, u vid las parts della ragisch, ù mo vid autras particlas accessorias, annexualas, sco p. e. vid la finizium declinativa ne conjugativa d' in plaid.
- 4) Essendch' in sto en ils fura cas secontener tut diversamein tiell' Apostrofa, sche tractein nus cheu quella, en mintga risguard, separadamein:

I.

Dall' Apostrofa vid la ragisch.

- 1) Ei fuss primariamein necessari de saver, tgei seigi tier mintga plaid, la ragisch ne tschep * de quel; aber quell' enconoschientscha veng senza dubi a ristar, tier biars, mo in desideri; schegieccch' in veng cheu a schar suondar enqual sclariment relativ a quella.
- 2) Ragisch ne tschep d' in plaid ei mintgamai quella part d' in plaid, la qualla ha en sia pli quorta

* Nus duvrein cheu senza risguard ils plaids „tschep e ragisch“ in per lauter en l' Ortografia; schegieccch' ei gliei ina letga denter quels. In plaid — „tschep“ ei quel, ch'ei fatgs ord nigin auter plaid; in plaid radical aber ei in plaid, ch' ei zvar fatgs sez ord in auter, ha aber auters eh' een fatgs ordadel; p. e. „ftar“ ei tschep; „stat, ftabel“ ei plaids radicals fatgs ord „ftar“; „stateivel, ftateivladat,“ een fatgs ord „stat“; ftabilir, ftablamein, ftabiliment, ord „ftabel.“

suorma, la significaziun principala e resta, schegie bucca dil tut nummideivla, tonaton il meins variada.

EXEMPEL. Lein tschentar si in exempel en ils treis plaid *fideivladat*, *maldischents* *comporteivladat* ed explicar quels.

- a) En il plaid *fideivladat* ei *fid* (dal latin *fides*: Treue) la ragisch; *eivla* ei ina partiel a ne finiziun adjectivala; *dat* ei ina finiziun substantivala, feminina.
- b) En *maldischents* ei *disch* (en auters cas *desch* dal latin: *dec-decentis* geziemend) la ragisch; *mal* in Adverb, che sa vignir bess davenn; *ent* ina finiziun participiala; *s* ina finiziun declinativa.
- c) En *comporteivladat* ei *port* la ragisch; *com* ei ina preposiziun, che sa, secund ils basens, curdar davenn; *eivla*, *dat* ei finiziuns, sco sura schon detg en igl exempel a).

APPLICAZIUN. Schegieche las sura ragischs *fid*, *disch*, (*desch*) *port*, vegnan buc observadas, aunc meins entelgidas da mintgin; sche vesan ins tonaton en las diversas combinaziuns, las qualas in sa far cun ellas, che talas comparan sco in zun quort stumbel, quei ei en la pli quorta e niua suorma originala dil plaid, e che quei stumbel ne tschep dil plaid ha en, e per sesez, adina la medema significaziun principala; nunditgond ch'autras particals, las qualas pon vignir neutier e puspei curdar davenn, carschientien, sminueschient ne varieschient la significaziun relativamein allas circumstanzias.

- a) Nus savein aschia dir: *fideivel*, *fideivla*, *fideivels*, *fideivlas*, *mal fideivel* etc.. *fideivladat*, *mal-* nun-

infideivladat, fidonza, dis- (dif) confidonza, fidar dif-confidar, con-diffident, confidenza, confidenzial, confidenzialmein etc. Cheu veseis vus en tuts plaids la ragisch *fid* nummidada, che ha adina la medema significaziun radicala, e che mo las diversas particlas annexualas, che saggregeschan vid il tschep, attribueschan a quel mintgamai aunc lur atgna, relativa significaziun; il medem ei d' observar tiels suondonts plaids.

b) Tiella ragisch *disch* (*de/ch*) san medemamein sassociar diversas particlas; p.e. dischent, dischents, dischenta, dischentas, dischentamein, dischentadat, mal- nundischent, mal- nundischentamein — ei descha etc. *

c) Cul tschep **port** (autras gadas *purt*) san ins combinar: portel, portas, porta, purtein, purteis portan, purtavel etc. purtadira porto, purtar, im-com- re- sur- de- ex- seportar, sedeportar, purteivel, com-surporteivel, com- sur-impurtonza, deport, rapport etc.

3) Schegiecc'h' il tschèp d' in plaid ei adina la pli quorta fuorma de quel, e resta meins variavus che autras particlas, las quallas vegnan e van continuadamein, sche ha tonatont era quel (il tschep) sias variaziuns, sco in ha schon giu chischun de ver en ilg entir Capetel VI.

A riguard l' Apostrofa aber, della qualla suletta nus prendein cheu risguard, ston ins saver, ch' il tschep d' in plaid hagi baul bein, baul buc, ina gada quella, l' altra gad' in' altra Apostrofa, ecche aschia la plema stopi era haver giugadiras, sche, e cù la faviala ha.

* Culla ragisch en sia fuorma originala latina „dec“ fan ins ils sequents piaids: decent, decenza, decentamein, indecent, indecenza, indecentamein etc. La ragisch „dec“ aber fininuesch' empar la significaziun, e vul mo dir tont sco „convenient, tschéc.“

In exempel d' Apostrofa explicau:

En il plaid latin *carrucia* auda mo la silba *carr* tiella ragisch. En nies lungatg mantenin nus grad mo la ragisch blutta de quel en il plaid *carr; carrett* surveng aunc ina finiziun diminutiva; Encontercomi en ils plaids darrivai, *crotscha, crutschier*, ei ilg a radical apostrofaus; (*carrotscha*) er' ei in dils dus *rr* necessariamein schaus ora, essendch' ina posiziun de dus medems Consonants sa mai subsister, auterche denter dus Vocals ed a la fin d' in plaid; dappli ei ilg o liung de *crotscha* semidaus en *u* per sigirar la curtezia dell' emprema silba en „*crutschier*.“

4) L' Apostrofa vid il tschep * d' in plaid daventa senza vignir indicada entras ina, ne lautr' encenna, q. e. la ragisch d' in plaid veng apostrofada senza apostrof; q. e. ord *mager*, ch' ei tut ragisch, veng fatg *magra* enstailg *magera* e zvar senza Apostrof sco mintgin sa; aschia va ei era cun auters plaids apostrofai ella ragisch.

5) Era san dus plaids radicals vignir unii en in, senz' apostrof; schegieच्che la ragisch ded in ne lauter ha surfriu l' Apostrofa. Tal cas davent' il pli spess cun ilg artichel definit masculin, il qual veng unius cun biaras preposiziuns senz' apostrof; p. e. nin (nigin) pil, cul, tiel, sil, el (en il) tral ful, dil, al, dal; enstailg *per il, cun il, tier il etc.* Cheu han tuttas preposiziuns piars in ne lauter bustab de lur ragisch.

* Sch' il tschep apostrofau sanflass á la fin dil plaid, sche, stuess il Vocal final dil tschep truncau vignir accentaus. Combinescha questa regola cun la suondonta en il Cap. VII B. 3:

REMARCA 1. Cheu ei aber bein de saver, che cun ilg artichel indefinit in vegni ella declinaziun bucca procediu analogamein; sunder che tier lez stopi vignir fatg apostrof, sch'ei veng schau ora Vocals; p. e. d' in, d' ina.

REMARCA 2. Er' eis ei de saver, ch' ei seigi nigina Apostrofa, curche certs Consonants mo semidan en auters, sunder mo ina Assimilaziun; p. e. tiella cuila, silla, pella tralla etc. En quels ed auters plaid semiglions ei schau ora nuot, sunder Consonants vischins han mo sassimilau in lauter.

6) In plaid, truncau davontier, dei vignir apostrofaus; p. e. *'ca enstailg bucca.*

7) Per far pli attents de quella glient, che han aunc pauc fatg observaziuns sull' Apostrofa, schein nus suondar cheu duas tabellas apposta; schegiecche er' ord tuttas las tabellas antecedentas en quei Capetel fuss schon stau chischun d' emprendre quella.

A. Tabella de Vocals apoftrofai.

Vocals ch'een suttapofis all' Apoftrofa.	Plaids de tschep latins.	Plaids ramontschs culla ragifch nun- apoftrofada.	Plaids ramontschs cun ragifch apoftrofada.
a	carrucia	carr, carrett	crotscha, crutschier
e	stabilis	stabel, stavel	staba, stavlar
"	numerus	diember	dumbrar (dumberar, numberar)
"	membrum	member	membra
"	juvenis	giuven	giuvna (giuvena)
"	macer	mager	magra
"	insipidus	schaved	schavda
" i	femina	feminil	femna
"	seminare	seminatur	semmar,
"	Italia	Italia, italic	talian, taliana
" o	honorare	honorar	undrar, undreivel
u	fabula	fabular	fabla
"	tabula	—	tabla, tavlar

B. Tabella de Consonants apoftrofai.

Consonants, che crodan davenn.	Plaids de tschep latins.	Plaids ramontschs culs Consonants ra- dicals nunapoftrofai.	Plaids ramontschs cun Consonants radicals apo- ftrofai.
b	bibere	beiber, bubrenda	buein, bueder (bubeder)
”	probare	emprova, approbar	empruar (emprubar)
”	libra	livra, glivra	lira
d	fides	feda, fideivel	fei
”	cor (cordis) *	cordial	cor (cord)
g	organula	orgla, organ	orla
”	virgula	(vergla - torta)	enferlar (enverglar)
h	hodie	hodiern	oz
”	homo	human	una
”	hora	horari	nra
”	hastā	—	asta
q	aqua	aquatie (ava)	ana
”	āqualis	equiad	ual, adual (uqual)
t	frater	fratern	frar
v	debere	deivet	duer (duver)
”	nodus	nuy	nuar, nuonza (nuvar)
”	ovum	ova, jev	uar uera
”	pluvia	plievia, plover	pluju, pluess etc.
”	invidere	feuvir, feuvius.	feur, fejus
”	dis-con-videre	—	fquidnza (fquidnza)

* Tuts plaids latins della 3 Declin.
han pér el Gienitiv l' entira, ne
vera ragisch.

*Dall' Apostrofa vid las finiziuns annexualas
dils plaids.*

- 1) Curch' in plaid finescha cun in Vocal ed ei suonda in auter plaid, ch' entscheiva cun in Vocal, sche veng, per ordinari, il davos Vocal dilg εμπrem plaid apostrofaus, e, sur sin plaz vit, fatg l' encenna d' Apostrofaziun, igl aschi numnau *Apostrof*; p. e. enstailg *buna aua — biala aura — che ella — sauna e tafra — fan ins: bun' aua, bial' aura, ch' ella, saun' e tafra.*
- 2) Il diever dellas Apostrofaziuns vid las finiziuns dils plaids ei introducius en il lungatg per ambellir quel, e per facilitar l' expressiun; ilg Apostrof sez aber ei condizionaus sco conservatur dell' Etimologia. Perquei eis ei bucca necessari, ch' in apostrofeschi adina, curch' ei seschass apostrofar; bein aber eis ei adina necessari, ch' in fetschi Apostrof, curch' ei veng apostrofau vid las finiziuns.
- 3) En ils suondonts cas veng ei buc apostrofau:
 - a) Curche memi biars Apostrofs in sin lauter rendessan difficultus il legier ne plidar;
 - b) Curch' in less dar a certs plaids pli gronda forza ed expressivitat;
 - c) Curch' ei sesanflass Comas, ne autras interpuncziuns dent' ils plaids apostrofabels;
 - d) Curch' ilg Apostrof schabigiass de star ossum ina lingua, veng ei, per regola buc apostrofau.

REMARCA 1. En il cas a) b) stat ei sura al gust ne decisiun de quel che scriva;

En il cas c) d) aber, dei nigin far Apostrof num il poet, il qual ha il dretg de siglir sur quellas. ed autras reglas ora.

REMARCA 2. Ina condiziun indispensabla per far Apostrof eis ei adina *ch' ei seigi vignú schau ora in ne lauter bustab vid la finiziun annexuala dil plaid*; pertgei *ch' ei dat mai Apostrof senz' Apostrofa*, bein aber savens Apostrofas senz' Apostof, sco schon detg I, 4.

REMARCA 3. Tier ilg artichel masculin, *gli* (meta-tesau da *ilg*) astga mai vignir apostrofau davenn ilg *i*, denó avon *i*; essendche *gl* avon *a, e, o, u* tunass dir, e perdess, en munconza dil *i* signal, siu tun smaccau. (Quetschylaut.) Aschia eis ei buc en uorden de scriver *gl' avat, gl' exempel, gl' on, gl' ur*;* sco ei plai de friver a glient senza nigins principis; sunder in sto, ú scriver senz' Apostrofaziun *ilg avat, ilg exempel, ilg on, ilg ur, ú gliavat, gliexempel, glion, gliur*; ** la secunda maniera ei aber meins expressiva che lautra.

VII. Capetel.

Sullas Encennas dil lungatg.

§ 1.

Dals Accents.

Denter las encennas de nies lungatg vegnan, sco schon detg pli baul, dus accents: il git (') ed il grev (˘) ils quals han trippel néz:

a) Els precifeschan il tun dubius dils Vocals;

* La rischun eis ei, *ch' ilg Apostrof substituescha buc ilg „i“ signal schau ora, sunder mo indichescha, ch'el seigi schaus ora.*

** Tals substantivs unii cuilg artichel; numn' ins „substantivs articulai“ sco in numn' era las preposiziuns cun artichel (p. e. *cul sil tiel tral etc.*) „preposiziuns articuladas“.

- b) Els tegnan sidretg ne protegian l' Etimologia dils plaids;
- c) Els marcheschan la prosodia (lungesia e curtezia) dellas silbas.

A.

Dals Accents sco encenna dil tun dils Vocals.

- 1) Ilg accent git (') siara il tun d' in Vocal; ilg accent grev (') encuntercomi flargia quel.
- 2) Il pli savens veng ilg e accentaus, essendche quel ha dus decisivamein divers tuns, cun aunc il tun mét vittier.
- 3) En gieneral deian ins accentar, per precisar il tun, mo curch' il basens garegia, ne silmeins la convenienza damonda.

a) Necessitad de duvrar accents, per motiv dil tun, eis ei, curche dus plaids fussan, resalvond il tun d' in Vocal ne lauter, perfetgamein tuttina; sco ei gliei il cas, p. e. en ils suondonts plaids:

pèr	Birne	péz	Spize
pèr	Paar	pèz	Brust
mèl	Maulesel	spért	Geist
mèl	Honig	spèrt	schnell
pédra	Banze	lètq	Bett
pédra	Edelstein	lètq	Ehe
Mustér	Disentis	lètga	lecke (du)
muster	Vorbild	lètga	die Wahl.
pèng	Tanne		
pèng	Faustpfandschein		

- 2) Convenient eis ei d' accentar plaids cun silba finala liunga sin *ér*, *èr*, *ès*; p. e. il stèr, cavallèr, starlèr-plischér, nuschér, anglès, bolognès, turinès, polonès, tessinès etc. Tonaton sa ilg accent commodeivlamein star davenn en de quels plaids.

- 3) Tier ilg *u* savessan ins bein er' indicar il precis tun entras ils accents; sco p. e. lút, cút, — tschút, rüt etc.; Mo era cheu ei bucca grad ina vera necessitad.
- 4) Tier *a*, *o* sepresent' ei darrar, ne mai il basens d'accentar ord motiv de precifar lur tun; essend-ch' ilg *a* ed *o* liung ei adina de sesez clars.
- 5) Il precifar il tun dils Vocals en quella ne tschella chischun, stat, resalvond ils cas allegai en la sura regla 3, a) aunc adina en libertad de quel che scriva; mocch' il Vocal, ilqual in val accentar, seigi liungs; Vocals quorts san mai vignir accentai.

B.

*Dals Accents sco Encennas d' Etimologhia. **

En il tractat dell' Apostrofa havein nus schon empriu de saver, ch' ils plaids vegnien savenz buccamò sdrumai en lur parts exteriuras, mobein era perfin amputai ne cinzlai vid lur tschep ne ragisch sezza; ussa rest' ei aschia de considerar las naturalas consequenzas de talas demembraziuns.

Sco ei resta per ordinari ina veseivla cufedira nucch'in ha giu ina plaga ne tailg vid il tgerp animal; aschia san buns éilgs era observar enqual cufedira ne encenna vid ils plaids truncaj ne scurzenii. Quellas encennas, ne marcas meinan ilg intelligent observatur

* „Etimologhia“: sco scienza, ei quella part grammaticala, ch' interquera ils plaids en lur pli quorta suorma e principala significaziun; q. e. en lur tschep e ragisch: Etimologhia aber en il senn cumin, ei il darrivar enneu dils plaids in da lauter, ed il secombinar de quels in cun lauter.

sill' idea, có il ver, natural tschep din plaid possi ne stopi esser staus en sia primitiva fuorma; q. e. talas encennas muossan a nus de conjecturar full' Etimologia dils plaids, la qualla s'vaness schiglioc, tras talas midadas, totalmein a nos éilgs.

1) Curch' in plaid surfiera variaziuns, sche daventa quei sin duas manieras:

a) Uech'il plaid veng amputaus vid sin tschep ne ragisch sezza;

b) Uech'el veng diversamein manipulaus mo vid fuormas accessorias; q. e. vid sias finiziuns ne particlas grammaticalas.

2) Dat ei midadas vid la ragisch ne tschep sez d'in plaid, sche han ins puspei de considerar quellas sin dus mauns:

a) sche quellas midadas (truncaziuns) tucchien il centrum * sez dil tschep dil plaid; ne

b) sch' ellas tucchien il tschep mo en sias parts compigliglontas. **

REMARCA. Arriguard las midadas, che ocquoran propi vid il centrum ne maguol (ils Vocals essenzials) dil tschep d' in plaid, ei bucca cheu il linc de plidar pli bia; essend quellas bunamein ilg exclusiv object della Logoplasia; er' eis ei en quei risguard schon vgnu detg il necessari en ilg entir Cap. VI.

3) Curch'ei veng truncau il tschep d'in plaid entras privar quel da sias parts compigliglontas, aschia-ch' il Vocal medullar (da maguol) dil tschep ristass zvar entirs, sesanfluss aber entras quell' amputa-

* Centrum ne maguol d' in plaid ei adin' in Vocal.

** Parts compigliglontas dil tschep een ils Consonants, che representan la crufta dil maguol; p. e. en il plaid „ludar“ ei „lud“ il tschep entir; „u“ ei il Vocal medullar; „l-d“ ei part compigliglonta; „ar“ ei finiziun grammaticala.

ziun bucca pli el centrum, sunder silg ur (à la fin) dil plaid; sche sto in tal Vocal vignir marcaus cun in accent, e quei en favur de sia Etimologhia; sinaquei ch' in sapi, ch' in tal Vocal final seigi, bucca ina finiziun grammaticala, mobein ina part essenziala dil tschep dil plaid.

- 4) Era sto in Vocal final liung, sch' el representa in Distong, il qual daventa savens en plaids jasters, cunzun franzos; ne sch' el representa in Vocal liung, vignir accentaus; p. e. Russó, nivó * ehó, totó, cucú, tití, pipí etc.
- 5) A quels, ch' enconnuschan buc il lungatg en sias intimas fauldas, surveschi per regola, *che in Vocal final cun arsis (che fa silba liunga) seigi bunamein adin' in' encenna ch' il plaid seigi vignus cinzlaus vid siu tschep ne ragisch, e ch' in tal Vocal final liung stopi aschia vignir accentaus ord rischun elimologhica e prosodica.*
- 6) Per far pli clar al nunexpert, en tgei plaids presapauncei comparitals Vocals medulars accentabels ord las sur' allegadas rischuns etimologhicas, schein nus suondar cheu enzaconts de quels plaids, arritschai in sut lauter, cun lur fuorma originala latina, per saver tomplicein confruntar ed observar las parts compigliontas, ch' een vignidas cinzladadas davenn dalla ragisch.
 - a) En quella categoria vegnan gliemprem tuts Substantivs cun Vocal final liung; p. e. sco quels cheu intabellai:

* dal franzos Rousseau, niveau.

Plaids cul Vocal final accentau.	Plaids cun lur corrispudent tschep origi- nari.	Plaids cul Vocal final accentau.	Plaids cun lur corrispudent tschep origi- nari.
cá il dicclá il giená mischlá stublá tetlá tuslá vallá	casa digitellare — non maxillare stipulare titillaríum tabularium vallare	aní buzzaní caní cuntí culoní flugí mantí martí pissi pupí ristí rasí veli vischi	anulus pulcinellum capinellum cultellus colonella flagellum mantile martellus bacellum papellura rastrellus rasellum pilellum vascellum
igl arvé cavrè denè figneclè garnè melè nugé osse pirè vischlè zulè	herbare caprarius denarium veniculara granarium malarius nucarius ossarium pirarius vascellarius solarium	ignú Pignú	alnarium pinarium

NOTA 1. Ord quella tabella vesan ins ch' ils Vocals finals, liungs *a, e, u*, en ils substantivs, han adina piars in *r*,* il qual represent' en nies lungatg las silbas originaras latinas *are, arius, arium*.

NOTA 2. Ilg *i* final, liung ei adina il representader dellas silbas originaras latinas *ulus, ilus, ellus, ellum* **

* Ils plaids „cá, giená, han bucca piars in „r“ sunder respectivamein „f, n.“

** Tuts plaids sin „i“ accentan tuornan el numer plural tier lur originara etimologia, reprendend leu adina la silba „ials;“ [ella Foppa aschizzun „ells“] p. e. aní, anials [anells] ristíals [ristells] capí, capials [capells] etc.

b) En quella categoria vegnan era Adverbs cum Vocal final liung; p. e.

Plaids cul tschep apostrofau, ac- centau.	Plaids cul tschep nun- apostrofau.	Plaids en lur fuorma originala.
có	cum (com)	quomodo
cú	cur-cura	qua hora
enzacó	(enzacum)	in sic quomodo
enzacú	enzacur (a)	in sic qua hora
giú	giun-giud	
lú	lur-lura	illa hora
lú *	leu	illuc
nú	nua-nuva	in ubi
enzanú	enzanua	in sic ubi
nigliú	nigliur (a)	ni loco
ó	or-on (ó en)	or-ora
pli	plir (a-as)	pluris
si	sin - si en	— in
aschi	aschia	ad sic
schí	schia	sic
scó	(scum)	sic quomodo
vi	via-vin	ibi in

* *lu* veng duvrau stailg *leu* mo en composits, p. e.
lussi, lugiú, luora, luen, luvvi.

c) En quei norden audan era pliras Conjunziuns :

Conjunziuns
accentadas.

é (ed)

è (era)

mà

mò

né

ni

ú

Conjunziuns en lur
tschep originals.

et

—

magis

modo

nec

aut

d) Finalmein dat ei era Preposiziuns accentablas ord motiv d' Etimologia:

à
dá
sí *
sú
fú

NOTA. La Preposiziun de ei buc accentabla.

* si compara sco Adverb, e sco Preposiziun.

REFLEXIUNS.

Per bucca dar chischun de crer, ch' ilg Apostrof ed ilg Accent vegnien duvrai tier medems cas; sche veng ei cheu confruntau quels dus en lur diever ed effect:

- Ilg Accent veng duvraus mo sin Vocals liungs; Ilg Apostrof aber sur Consonants, ne Diftongs.
- Ilg Accent teng siu plaid separau, en mintga risguard, da siu suondont; Ilg Apostrof aber ligia il stumbel truncau * dil plaid antecedent, sche quel ei in Consonant, cun il Vocal subsequent, tont en il silabar, sco ent' il plidar, schegiecc'h' ei veng scret separadamein en dus plaids.
- Ilg Accent fa siu Vocal liungs; Ilg Apostrof aber fa la silba antecedenta liunga.

Considerescha pia la diversità dilg Accent ed Apostrof en ils sequents exempels: Il vallá verdegia; ilg utschi conta; il cavrè schulla. —

* Ei quei stumbel truncau buc in Consonant, sunder in Vocal ne Diftong, lura veng quel bucca silabaus cun il suondont Vocal; p. e. „si' atgna — l' au' ei bial' e freftga“ sto vignir buftigliau aschia: si'-atg-na—l'au'-ei bia-l'e -etc. — (bucca si'atg-na — l' a-u'ei bial'-e -etc.)

Bial' e bun' aua; la buob' ei flissia; la dunn' ei voziufa. Silabescha aschia: Bia-l'e-bu-n'au-a — io-b'ei — — dun-n'ei —.

7) Per motiv etimologhic veng ilg *i* final accentaus tier Verbials, en ils sequents cas:

a) En la moda imperativa, secunda persuna singular (en quels paucs cas ch' in *i* veng neu-navon) e plural; p. e. di, (ti) fui, bargi, (vus) fugi, vigni, * pití etc.

b) En ils particips plurals, che han el singular la silba finala *us*; p. e. vignus, vigni, buglius** bugli, siglius, sigli, ligius, ligi etc.

8) Sco reglas excepziunontas vegnan cheu d'observar las sequentas:

a) En ils Verbials vegnan Vocals finals lings buc accentai denó ilg *i* sco sura en reg. 7; aschia scrivan ins: sa, va, fa, gudiu, priu, ludau etc. senz' accent.

b) Tiels Infinitivs sin *ar*, *ir* nucche la bucca dialectica lai bugien bucca sentir ilg *r*, aftga ilg *r* mai vignir substitujs entras ilg accent; (denó dal poet) aschia ston ins scriver: ludar mirar, pitir, nutrir etc., (bucca: ludá, mirá pití etc.)

c) Ils particips, che han la silba finala *ius* ne *ujus* el singular, fan *ii* el plural, bucca *i*; p. e. nutrius, nutrii, vefius, vefii, scuvius scuvii constitujus, constituii, bujus, buii, snujus, snuii.

* En quels Imperativs een las silbas „ic, ig, ite“ apostrofadas; (die, fuge, fugite.)

** Tier ils plaid cun Linguopalatals ei era a silba „ius“ de considerar mo per „us“; essend leu ilg „i“ mo sco bustab d' encenna.

C.

*Dals Accents sco Encennas de Prosodia. **

En gieneral veng la Prosodia buc indicada el scriber entras atgnas encennas, essendche la lunghezia e curtezia dellas silbas duessan schon seresultar, tier ina giest' Ortografia, ord las partielas conficientas de quellas; q. e. la qualidad dils Vocals e la quantidad dils Consonants, ils quals formeschan ina silba, duessan schon esser encennas sufficientas, ord las qualas in pudess comprender sche la silba seigi liunga ne quorta: Tonatont, sch' in less determinar la Prosodia, en tuts cas, cun reglas specificas, sche dess ei, dependent la peifa della silba da tontas circumstanzias e divers elements, zun biaras reglas, ed aunc bia pli biaras excepziuns, las qualas damondassan bia pli bia studi e pazienza, che de far tscheudenleu enqual accent; perquei schein nus suondar cheu enzacontas reglas a riguard ilg

Accent sco Encenna de Prosodia.

- 1) En bunamein tuts cas, nucch' ilg Accent veng fatgs per motiv d' Etimologhia, sco nus havein grad viu en B., stat quel era el medem temps sco encenna de Prosodia, essendche scadin Accent significhescha silba liunga.
- 2) Accents fan ins, curche dus ne plirs Vocals, ilsquals sesaudan in sper lauter, statan bucca en lur relativa valeta (de temps) normala ** in cui

* Prosodia ei in plaid grec, che corrispunda á „tunar encounter, Attunáziun, Accent;“ en il senn grammatical aber vul Prosodia dir „la relaziun de temps dellas silbas, ina tier lautra, ú la lunghezia ne curtezia, relativa dellas silbas.

** Mira lur normala valeta fol. 14, regl. 6, era fol. 5, § 2 e 3.

lauter; q. e. curch' in Vocal, che duess da sia natir' anora esser pli quorts, veng effectivamein detgs pli liungs ch' in auter. Sur de quels cas suondan cheu

EXEMPELS:

- a) Ilg *i* veng accentaus, sch'el, il pli quort Vocal, daventa en effect pli liungs che scadin auter; p. e. *mía*, *tía*, *sía*, *curaschia*, *legria*, *María*. *Lucía*, *piá*. Quei *i* accentau ei contracts dalla silba *ei*; mira fol. 16 III. 2.
- b) Ilg *u* sa vignir accentaus pil medem motiv, sch'el vigness pli liungs che *a*, *e*, *o*; p. e. *búa* *cúa** *núa*. Scrivessan ins: *bua* senz' accent, sche purtass ilg *a* la surpeifa dil Diftong, ed ei fuss lú ina exclamaziun tut differenta dil substantiv *la búa*, che ha duas silbas, ed ilg *u* pli liungs ch' ilg *a*.
- c) Ilg *o* po vignir accentaus, sche sia peifa silabala duess prevaler a quella dilg *a*, *e*; p. e. *la Bóa* (ina siarp, la pli gronda).
- d) Ilg *e* ei accentabels curch' el duess tunar pli liung ch' ilg *a*; p. e. *Moreà*, *Giudèa*, *farifèa*, *plebèa*.

NOTA. Ilg *a* dei, per motiv de vignir pli liungs, mai vignir accentaus, essend schon de natira pli liungs che tuts auters.

- 3) Sch' ilg εμπrem Vocal, denter dus Vocals compongs, veng accentaus, sche subsist' ei nigin Diftong pli, sunder mintgin fa si' atgna silba, e zvar ilg εμπrem, silba liunga; sco quei ch' in veng ad observar tier tuts exempels vargai.

* Suenter „e“ fa „u“ adina in' atgna silba; sto quei „u“ aber far silba liunga, sche dei el per gliez vignir accentaus.

- 4) Sch'il secund Vocal, denter dus Vocals che constitueschan in Diftong, veng accentaus, sche subsista il Diftong vinavon, ed ilg accent survescha en quei cas mo per flunganir la dimora de quei secund Vocal, visavi de siu εμπrem Condiftong; p. e. *ruì, coi*, — *fui, bui*; cheu ei en tuts quater plaid in Diftong; en ils dus εμπრems plaid (ruì, coi) ha ilg εμπrem Vocal la normala peifa: en ils dus davos (fui bui) aber, ha il secund Vocal l' accentada surpeifa.
- 5) Duess in *i* far atgna silba liunga suenter in auter Vocal, sche applichesch' ins ilg accent grev, il qual fa sin in *i* il dubel effect, de Dieresis e de Accent; p. e. *nui, schui* etc.
- 6) Accentaus veng ilg *i* della Moda conjunctiva, en l' εμπრემ' e secunda persona plural, temps present, III. Conjugaziun; p. e. *udien, udies, bargien, bargies, pitien, pities, vignien, vegnies, nutrien, nutries*.

§ 2.

Dals Strehs d' Uniun. (-, ,).

- 1) L' encenna d' Uniun veng fatga; ú cun in simpel Streh horizontal, (-) ú cun dus strehs. (,)
- 2) Il Streh d' Uniun simpel survescha per unir dus plaid en in plaid; il dubel Streh d' Uniun aber, ligia (buc unescha) silbas vid silbas d' in medem plaid.

A. Streh d' Uniun simpel. (-).

Il Streh d' Uniun simpel (-) veng neunavon en ils sequents cas:

- 1) Curche dus Substantivs, organicamein nummischadai, entirs e nunapostrofai, dils quals ilg εμπრემ porta il principal conteng; il secund aber

il qual rest' adina nundeclineaus* representa in Gienitiv partitiv, ne possessiv, vegnan unii en in plaid, per indicar mo ina suletta caussa indivisibla; p. e. ala - tetg, asta - risti, botta - neiv can - vitg, cup - capiala, det - pei, esch - casa, eilg - hazla, feilg - badung, fil - launa, latg - vacca, mona - graun, mola - mulin, jeli - coler, noda - casa, preit - crap, paun - salin, pei - tgerv, porta - baselgia, fier - cavailg, runa - roma, rolla - tubac, saun - vadi, sal - camutsch, tscheins - fier, vin - veltrina etc.

EXCEPZIUNS: Ei veng bucca fatg Streh d'Uniun,

a) sch' il secund Substantiv veng fatgs dependents dailg emprem entras la Preposiziun *de* (sch' el stat el Gienitiv) p. e. l'asta de, ne dil risti, porta de, ne della baselgia, frina d' jeli, sem d' jert, fil d' aur, fil d' irom etc. Ei gliei lù era de saver, che, sche dus plaids vegnan unii cun Streh de Uniun, quels hagjen bucca la medema significaziun, sco curch'els een combinai senza Streh; p. e. eilg - hazla, ne *eilg de*, *ne della hazla* ei tut different: aschia bunamein tier tuts semigliants.

b) sch' il secund Substantiv conteng mo la materia miserada entras ilg emprem; ne sch'ilg emprem indichescha mo la mesira ch' il secund ha, ne fa; p. e. la mesira vin, quercli aua, pudal vinars, fest prau, quarta fein, unza zafrana, crena chischiel, presa tubac, larma piaun, pezzi peiver, blah resgiem, rugagliada meila, inabossa daners etc.

2) Ei veng era fatg Streh d'Uniun curch'in Adjectiv ne Preposizinn vegnan unii cun in Substantiv per exprimer il num d' ina caussa individuala; per

* Mo ilg emprem de quels dus Substantivs veng declinaus; p. e. il moni-cuntí, dil moni-cuntí, ils monis-cuntí [bucca cuntials]; la preit - crap, della preit - crap, las preits - crap [bucca crappa] la pial-vadí, della pial-vadí, las pials-vadí, dellas pials-vadí, allas pials-vadí, bucca pials-vadials.

exempel la Part-fura, Engiadina - fut, Italia-bassa, Nadells-dadens, Cavrein-fü, Fistatg-lartg, Viadada, Via-mala, Val-mala, Munt-fü, Munt-fut etc.

EXCEPZIUN: Ei veng bucca fatg Streh d' Uniun:

- a) sch' ilg emprem plaid fuss in Adjectiv, ne Preposiziun; p. e. Surselva, Surmir, Sursassiala, Sutsassiala, Sursess, Sutsess, Bellava, Bellaluna, Surava etc.
- b) sch' ei veng apostrofau ordlunder enqual bustab ded in ne lauter plaid; p. e. Cafura, Cafut, (casa) Casaulta, Realta (Rezia aulta),
- c) sch' il secund plaid entscheiva cun in Vocal; p. e. Travaulta, Vallaulta.
- 3) Il Streh d' Uniun veng era fatgs denter *f e ch*, en cas ch' in vul mantener il *ch* palatals (dirs); p. e. senduf*-chel, vidruf-chel, f-chignell, mef-chel, f-chelett, f-chizza, f-chignar, f-chigliar, f-chitschar, f-chitscheis (scatschel), pif-chera (piscar), caduf-chel, vif-chels, (visela,) rif-chegia (risca).

NOTA. Questa moda de scriver ei, schegie nova, bucca ina feglia dil capreci, sunder ina invenziun fatga tral basens de mintga di.

B.

Streh d' Uniun dubel. (z).

- 1) Il Streh d' Uniun dubel ei ina simpla encenna, che veng fatga mó ossum ina lingia, curch' e gliei bucca plaz de scriver ora leu il plaid entir.
- 2) In dei mirar ch' in fetschi bucca quell' encenna enamiez ina silba, sunder mo denter las silbas; q. e. in astga bucca separar in plaid en, sunder mo denter las silbas.

* Quei „f“ ei adina tshufs, aschia er' adina liungs, e veng senza semischedar eul „ch“, silabaus cun quel, sco „fk“; p. e. pif-f-cher, vidru-f-f-chel etc.

- 3) Las reglas co in hagi de silabar, vegnan a suondar plittard; essendehe era quei studi ei necessaris tiell' Ortografia.

§ 3.

Dalla Dierefsis. (··)

- 1) La Dierefsis, che consista ord dus punets, veng fatga sur in Vocal per indicar, che quel fetschi bucca Diftong cun in auter Vocal (ne Diftong) antecedent, sunder in' atgna silba quorta.
- 2) La Dierefsis veng en nies lungatg fatga mo sil Vocal i; p. e. Sinaï, heroïc, stoïc, octroïc, profaïc, plebeïc, fariseïc etc.
- 3) Ord il principi, che era ilg *u* sa sefar Diftong cun scadin Vocal (uarda fol. 12. § 2. Obser. 1.) suondass ei, ch'in sappi era sin quel far Dierefsis; denton aber enconuschel jeu grad nigin plaid, nucch' ilg *u* figiess suenter in auter Vocal silba quorta persuls.
- 4) Essend ch' ils auters Vocals (a, e, o) san mai semischedar in cun leuter, ne far Diftong (uarda fol. 12. § 2. Obser. 2.) en nies lungatg, sche drovan quels era mai Dierefsis per vignir dissilabai in ord lauter. La rischun ch' in ansla el lungatg latin, eunzun en eudischs liturghics, enqual Dierefsis sil Vocal *e* darriya da chev, ch'il latin mischeda savens æ, œ en in sulet tun; (p. e. cæcæ, pœnæ) aschiache, sche quels Vocals mischedabels deigjen far duas silbas, la Dierefsis va en semiglionts cas fetg apprau; p. e. Noë, Israël, Natanaël, poëta etc.

Nus ramontschs aber essan, ord il fur' allegau principi, buc en quei cas, e scrivin aschia simplamein: Noe, Israel poet etc. senza Dierefsis.

- 5) La Dierefsis fa bucca Vocal liung, sunder indichescha simplamein, ch'il Vocal fetschi ina atgna

silba, la quala sa buc esser liunga, sunder silpli ancipita.

- 6) In *i*, che sesanfla avon in auter Vocal, e fa atgna silba, ei adina liungs e veng aschia accentaus, bucca dierefaus (Cap. VII. § 1. C. regl. 3.)
- 7) Sesansl' ilg *i* suenter in auter Vocal, e fa el leu in' atgna silba liunga, sche fuss la Dierefis insufficienta, ed in stuess, en gliez cas accentar ilg *i* cun accent grev; p. e: buida, seuida, pluida, stuida, cuida, sefnuida, Lui, Faid, Scheic (uarda Cap. VII. § 1. C. regl. 4 e 5.)

VIII. Capitel.

§ 1. Dalla Posiziun en gieneral.

Posiziun vul dir il sanflar de dus Consonants tuttina, ne era de divers, in sperlauter en in plaid.*

La Posiziun ei ina dellas pli difficultusas parts dell' Ortografia; nigliu observan ins pli grond svári, che en quella.

Ina part vulan gieneralmein gizzar** las silbas; auters aber prefereschan ded esser commodeivels e de plidar eulla putt en bucca: quei ei, certs dublieschan Consonants senza saver pertgei; auters vulan scriver tut idioticamein e simplamein, sprezzond in pli profund studi dil lungatg: ne, in dat als plaids de quei ch' auda buc ad els; auters tracteschan il lungatg mo sco in dialect, e bucca sco in langatg. Denton veng ei fatg

* Quei plaid „Posiziun“ veng er' entilgius en in auter senn, numnadamein en sia significaziun effectiva; q. e., sco influenza de dus Consonants silla lungezia della silba avon quels

** Ina silba numn' ius „gizzada“, sch' ella veng serrada giu cun dus Consonants; ne plitloft, sch' ei, sin ina silba serrada cun in Consonant, entsheiv' in' autra cun in Consonant. Dil rest ei quei termin „gizzada“ prius per corrispunder al solit termin latin, „acut“ [geschrärf] ed ei fuss pli designont de dir silba ancisa, [genau beschnitten, tagliada giu exact.]

d' entiert sin mintgamoda al lungatg; pertgei, ch' in stinschenti ilg affon cun memi grev suraponns, ne ch' in schelenti el entras privar da quels, veng ora sil medem mal. Entras niginas, ne entras faulfas Pofiziuns mazzan ins il lungatg en sia nischientscha, pertgei ch' in destruescha, en scadin de quels cas, l' Etimologia.

In dei pia tractar il lungatg à norma de sia Etimologia, ed era secundar alla Prosodia de quel, tont sco pusseivel. Lura rest' il lungatg in lungatg, ne sch' el fuss buc, sche daventa el. Mo fut tals risguards sa emparticular il nies idiom levar ord la bassezia d' in sprezzau dialect, daventar comparabels cun antras buccas; gie — nossa Ramontsch po, sch' ei veng schenghigiau ad ella la dueivl' atenziun, en differents graus, survargar plirs lungatgs, e sco clav tier anders lungatgs, daventar eminenta sur — forsa tuts,

§ 1.

A. Diever della Pofiziun.

- 1) Scadin Vocal final accentau, ne liung piarda siu accent, e garegia Pofiziun dil Consonant suondont; quei ei: sch' in plaid che finescha cun in Vocal liung ne accentau, veng unius cun in auter plaid ne silba, la qualla entscheiva cun in Consonant flessigiont ne ferm * sche veng quei Consonant dubliaus,

Sin quella maniera san (bucca fton) particularmein ils Adverbs, Conjuncziuns e Preposiziuns menziunadas en Cap. VII. fol. 78, b, c, d, vignir unidas denter ellas sezzas, ne era cun auters plaids: essend aber quei diever, d' unir

* Consonants flessigionts een: l, m, n, r. Consonants ferms een: p, f, t, c, [dir] s, [quort, scharf] z.

semigliants plaid cun Pofizium, a biars de nos lecturs novs; sche lein nus schar suondar cheu ils pli ordinaris cas, nucche quei sa daventar, mettend mintgamai vifavi ils plaid senza Pofizium, cura, e sche quels san era vignir duvrai separadamein.

Plaids unii cun Pofizium.	Ils medems senza Pofizium.	Plaids unii cun Pofizium.	Ils medems senza Pofizium.
---------------------------------	----------------------------------	---------------------------------	----------------------------------

Adverbs.

Cocche	có che
cucche	cú che, curché
giacca	giú casa
giupper	giú per
giussum	giú sum
lussi	leu si
lussicca	leu si casa
lunneu	leu neu
nucche	nú, nua che
occa	ó casa
ossum	ó, ora sum
ossin	ó, ora sin
plicche	pli che
plittoft	pli toft
plippart	pli part
plinnaven	pli anavon
sicca	si casa
sissú	(furen)
sissum	si sum
sipper	si per
aschieche	aschi che
schinnavon	—
scocche	—
viacca	vi casa
vilneu	vi leu
vinneu	vi neu
vissi	vi si
vissica	vi si casa

Conjuncziuns.

ecche	é che
macche	—
mocche	mó che
mottonatont	mó tonatont
necche	né che
ucche	ú che

Prepofiziuns.

acca	á casa
aggrad	á grad
alla	á la
apposta	—
daccheu	dá cheu
daccú	dá cú
daccunneu	dá cú neu
dallunneu	dá lú neu
dalleu	dá leu
daccó	dá có
dacca	dá casa
darrivar	rivar dá
dappersei	dá persei
dappertut	dá pertut
dappia	—
dapplí	—
dapplicche	—
dappicche	—
fulla	fur la
silla	si la

NOTA. Ei gliei buc adina, gie bunamein mai, tuttina de scriver cum Pofizium dus plaid^s ensemen, ne de scriver quels dappersei. Aschia p. e. ei *à la* ne *alla* different; *à la* fan ins per indicar in temps, ne maniera; p. e. *à las treis*, *à l'ina* — *à la buna* — *à la stuorna* — *à la tudeftga* — *à l'anglefa* etc.— Vulkan ins aber dar in senn de Dativ, lura scrivan ins ensemen, p. e. *crer alla sora* — *obedir alla mumma*. Aschia anflan ins en auters cas era ina certa differenza, la qualla in duess mintgamai precifar culla dretga maniera de scriver.

- 2) Curch' in Diftong radical seffigia si en in simpel Vocal liung, ne silmeins ancipit, sche veng ei fatg Pofizium cul suondont Consonant, sche quel ei in flessigiont, ne ferm; (l, m, n, r, p, t, f, c, [dir] g, [dir] s, [scharf] z,) p. e.

ferradira	}	da fier	terrefter	}	tiara
ferramenta			terren		
anferrar			terrein		
bellezia	}	bials	current	}	da quora
ambellir			currin		
bellificar			curris		
capellè	}	capiala	sittar	}	sieta ti
capelluna			sittont		
Pelleng			}	peil	dittar
Pelletsch	dittal				
Pellús	}	pial			buttifchin
pellufa			buttina		
pelledira			}	fteila	puzzar
pellerina	puzzein				
ftellin	}	teila			cuzzar
tellè			euzeivel		
pennibel			}	peina	
pennal					
pennús					

3) Pofiziun fan ins tier las sequentas finiziuns diminutivas, sch' ellas fan silba liunga ne ancipita, e sch' ei sesanfla bucca schon leu ina Pofiziun; ne in fa Pofiziun, sche certas finiziuns een liungas, ed ei stat in Vocal (bucca Diftong) davon e davos il Consonant dubliabel.

Tallas finiziuns liungas diminutivas een :

- a) **el, ella**; p. e. bélla, clavella, bignell, pignell, f-chignell, tigliell, (buora ded aissas) figliell, fcurzell, furschell, brell, badell, Cunell etc.
- b) **ett, etta**; p. e. poppett, tocchett, bigliett, mungiett, nuvett, mattett, mattetta, pacchett, cassetta, empauett, tardett, levett, Andrinett etc.
- c) **ill, illa**; p. e. sigill, ventill, pupill, pupilla, pistill (Mörserfeulc) etc.
- d) **utt, utta**; (ott, otta) p. e. manutt, manutta, camischutt, sgagnutt, sevilutt, Pedrutt, giuvenott, giuvenotta etc.

REMARCA 1. Fussan las silbas *el, ela, il, ila*, bucca finiziuns diminutivas liungas, ú era liungas aber, mo adjectivalas ordinarias; lura veng ei scret mo eun in *l*; p. e. vidrus-chel, cadus-chel, sendus-chel, portabel, ludeivel, migieivel; — (cheu ei la silba quarta) orfanil, pauperil, giuvenil, hostil, schentil, viril, feminil, servil, mercantil, bovil, afnil etc.

Quellas finiziuns adjectivalas sin *il* significheschan, in appartener tier, ú, á la moda de...

REMARCA 2. Ei dat era substantivs bucca diminutivs sin *il*, che vegnan screts senza Posiziun; (il medem era lur darrivai) p. e. fil, profil, filar, filunza etc.

REMARCA 3. Era sch' ei sanflass in Diftong en quellas silbas diminutivas, sche curdass la Posiziun, che duess schiglioc vignir fatga, davenn; p. e. priel, aniel, persiel, tarschiel, guila, angula, steila, candeila, meil etc.

4) Tuts plaids darrivai dals fura designai diminutivs salvan la medema Posiziun; p. e. bélletta, clavelletta, clavellar, sigillar, sigillatsch, impachettar, pupillar, pupillara, ventillar, manuttett, sgagnutta etc.

5) Tier ils Particips perfects irregulars * sco era tier tuts plaids che darrivan da quels, veng ei fatg Posiziun, ne bucca Posiziun, mintgamai corrisponentamein al latin; pertgei, curch'in Consonant latin ei, tier tals plaids participials, bucca de sentir plí ella Ramontsch, sche ston ins bucca tartgar, ch' il Consonant scompariu (ord l' ureglia) seigi jus a piarder, sunder, ch' el seigi mo sassimilaus a siu compong, ed aschia daventaus meins eneurscheivels.

Sin quella moda figiein nus, á motiv de reconciliar la bucca Ramontscha cun l' Etimologia latina, sco era per conservar la Prosodia, beinsavens las sequentas variontas Posiziuns en ils Particips perfects, ne lur darrivai.

* Particips irregulars cun de quels, che fineschan sin Consonants, enstailg cun las finiziuns solitas „au, iu.“

Per exempel

e) *tg* enstailg dil latin *ct*.

Participials ramontschs.	Particips latins.	Participials ramontschs.	Particips latins.
detg	dictum	anetg	in ictu
detga		litgau	lictum
fatg	factum	sitg	suctum
fatga		tetg	tectum
perfetg	ductum	tratg	tractum
dutg		stretg	
cotg	coctum		
tratg	tractum		
tratga			

b) *tt* enstailg dil latin *pt p. e.*

rutt	ruptum	scrett	scriptum
rutta		scretta	
ruttadira		prescrett	
derutt		recetta	receptum

NOTA. Entras la sura regla eis ei bucca *detg*, ch'in midi adina ella Ramontsch las Pofiziuns participialas latinas *ct*, *pt*, *en*, *tg*, *tt*; na, nus salvein en ina gronda part de plaids las medemas Pofiziuns sco ella Latin; tonaton selai ei bucca *fnegar*, che quellas suerien plitost dil niev —.

Aschia duvrein nus tiels sequents, ed auters biars plaids la Pofizium latina nunvariada:

Factura	factum	tractar	tractum
confect		tractat	
affect		lectura	lectum
effect		collecta	
infectar	dictum	collectar	tractum
dictar		strict	
acceptar	captum	strictamein	ruptum
recept		corrupt	
receptar		ruptura	scriptum
concept		rescript	
exceptuar		conscript	

c) ss corrispunda per ordinari alla Pofiziun participiala latina ss, p. e.

Participials ramontschs.	Particips latins.	Participials ramontschs.	Particips latins.
access	cessum	il mess	missum
incess		la messa	
recess		commess	
concess		admess	
process		remess	
gress	gressum	demess	confessum
(ilg ir)		(humiliteivel)	
aggress		tarmess	
ingress		empermess	
congress		confess	fossam
regress		confessar	
progress	quassum	Foss	fossam
fquoss		fossa	
sequossa		fussau	

d) Las Pofiziuns participialas ramontschas x, xt, corrispundan era per ordinari allas latinas x, xt, Exempels :

Fix	fixum	mixt	mixtum
affix		commixt	
crucifix		mixtura	
reflex	flexum	mixturar	textum
reflexiv		text	
complex	plexum	context	
complexiv		textura	
perplex			

6) Curch' ei vegn fatg ord Particips perfects sin *ct*, *pt* auters plaids, sche ston ins saver, che, sche ei suonda in *i* cun aunc in auter Vocal sissù, il *t* semida adina en in *z*; la rischun ei, ch' il Ramontsch di mai il *t* sco *z*, sco il Latin fa;

p. e., *tia, tio, tium, ties*, etc, figiein nus adina
zia, zie, ziun etc.

EXEMPELS:

Facziun	fricziun	descripziun
(Aufsühr)	secziun	recepziun
faczius	deducziun	concepziun
perfecziun	reducziun	accepziun
perfecziunar	producziun	excepziun
affecziun	protecziun	lecziun
affecziunar	irrupziun	etc. etc.
fracziun	corrupziun	

NOTA 1. In ha pia de mirar, sch'il Particip hagi *t*,
ne buc; sche quel ha in *t* san ins far en ils Par-
ticipials (plaids che darrivan de Particips) in *z*,
sch' ei suond' in *i* cun aunc in Vocal sissù, sco
nus havein viu en ils sura exempels; Mass il
Particip aber ora sin in schulont *x*, *ss*, sche lura
veng ei bucca fatg aunc il schulont *z* sissù;
p. e. affix - affixiun; bucca *affixziun* etc. Cheu
suondan plirs exempels, nucche mintgin sa se-
persuader, che, sch' il Particip ha bucca *t*, ils
Participials hagjen era bucca *z*.

Affixiun	connexiun	admissiun
crucifixiun	annexiun	demissiun
reflexiun	concessiun	remissiun
complexiun	processiun	commissiun

NOTA 2. Finess il Particip sin *xt* lura salvan ils
Participials era *xt*; ei gliei aber bein de re-
marcar, ch' in tal *t*, suenter scadin Consonant
schulont, seigi dirs, q. e. suni bucca sco *z* a la
moda dil lungatg latin, schegiecch' ei suondass in *i*
cun in auter Vocal sissù; p. e. mixtiun, commixtiun.

Quella regla dei survir a scolasts, che ston
mussar de legier latin, senza saver sez quei lun-
gatg, e per usit de quels schein nus suondar cheu
enzaconts exempels latins, nucch' il *t* suenter
in Schullont ei dirs:

modestia	justius	commixtio
modestior	bestia	Sextius
modestius	nolestia	sixtianus
comestio	honestior	calixtianus etc.
quästio	honestius	
justior	mixtio	

7) Tuts Particips presents, ne plaids che darrivan da quels, van el Latin fulla III. Declin. e han aschia pér el Gienitiv lur compleina ragisch ne tschep; perquei astgan ins, tont en de quels, sco en auters plaids de quella Declinaziun, bucca appostrofar in ne lauter Consonant, che veng neunavon pér el Gienitiv, essendche l'Etimologhia e la Prosodia vignessan cheutras pregiudicadas.

Ils Particips presents han tuts *nt* en lur ragisch, perquei sa il *t* mai muncar el seriver, schegiecch' el maunca savens ella commodeivla bucca dil Ramontsch. Cheu suondan, per far encurscheivel ailg inexpert, enzaconts exempels cun diversas finiziuns participialas presentas:

ant	Primiziant	comediant	suppleant
	predicant	aspirant	tscharlatant
	negociant	expectant	
	commerciant	representant	
ent	student	confident	orient
	scribent	referent	occident
	president	penitent	moment
	pazient	delinquent	moviment
	client (da <i>clus</i>)	morient	(beide von moveo)
ont	Scarvont	puccont	affont (da infantis
	marcadont	sittont	nichtsprechend
	culpont	prestont	infant-uffont)

NOTA. Cheu ei de saver, che bucca tuts plaids sin *an*, *en*, *on* seigjen Particips; ei tucca pia de

encurir suenter la ragisch dils plaids, sch' in vul en tals cas scriver endretg; pertgei in che ha nigin' enconnischientscha dell' Etimologhia dils plaids, ei adina necessitaus de scriver á la tschocca suenter autra glient: p. e. ils plaids „veteran, republican, caplon, plevon,“ vegnan bucca da Particips, sunder da Adjectivs e Substantivs; (veder, republica, capella, pleiv) perquei han ei nigin *t* suent' ilg „*n*.“

- 8) Ei dat ina gronda quantitat de Substantivs verbials sin *ment*; quels tuts datan d' entelgir in' ovra la qualla compara aber en fuorma de Substantiv. Cheu suondan plirs, per muster:

Salvament	temprament	tardiment
sclariment	temperament	tradiment
resarciment	mussament	empruament
nutriment	compliment	engannament
serrament	stabiliment	tentament
truament	mazzament	engraziament

- 9) Ei dat aunc auters plaids de pliras silbas, che fineschan cun silba liunga sin *nt*, ils quals darri-
van la plippart dal lungatg grec; p. e. talent,
argent, elephant etc.

OBSERVAZIUN. Fuss la silba finala aber quorta, ne era entras in Diftong schon liunga; sche lura stuess la Posizium dil *t* suenter *n* star davenn; p. e.

Encarden	curvien	tuffien
uorden	rumien	spujen
tschaffen	talien	(spuvien)
uaffen	tschamien	falien etc.

En ils emprems quatter ei cheu la silba finala quorta; en ils auters sesanfl' in Diftong, che fa la silba liunga senza *t*.

- 10) Ei dat biars plaids, che assimileschan ils dus Consonants de lur Posizium finala; aber quei, mo

aschi ditg sco ei restan monosilabals. Ritscheivan ils medems plaids autras silbas tier sesez, cunzun davostier, sche reprendan ei, en gieneral, puspei lur Consonants originals tier lur tschep.

Quel cas schabegia il pli savenz, curch' ei duess suondar sin in Semivocal in Mét.

Nus savein schon ord las Proprietads dils Consonants vide fol. 29—30.) ch' in Semivocal lai prospirar mo miez il tun dil Vocal antecedent, in Mét aber strunca quel diltut; perquei san Semivocals e Méts, senz' intervenziun d' in Vocal, vignir pronunciai mo cun in cert sforz. Dappia che quei sforz ei, cunzun en plaids mo ded ina silba, dirs alla faviala, e malemperneivels all' ureglia, sche vegnan ils dus Consonants divers bugien, schegie buc adina, assimilai; p. e. la punn, il frunn; (enstailg la punt, il frunt.)

Encontercomi, curch' ei suonda aunc ina silba sin dus de quels Consonants, lura tschessa lur direzia, essendch' il flad, reteniu e tgemblau entras quels, anfla puspei sia commodeivla prospiraziun en in Vocal suondont; p. e. grad aschi ves sco in schess *il semn*, *il numn*; grad aschi tgunsch dian ins; *semnar numnar*.

Per far enconnischants il scolar cun quella Pозиun assimilada, practicabla en plaids monosilabals, arritschein nus puspei cheuenzaconts exempels, nucch' in sa sepersuader dil fura detg.

Conso- nants ori- ginals, ed assimilai.	Plaids mono- silabals cun Posiziun as- similada.	Plaids culla Posiziun originala.	Plaids latins, originals relativs.
nt-nn	denn Zahn	{ dentura dentar	dent-is
" "	cenn Glocke	{ accentar concentar	{ cant-us con-cen-tus
" "	senn	{ sentir sentiment	sent-ire
" "	quenn	quintar	quant-um
" "	punn	Puntaulta	pont-is
" "	frunn	{ fruntar affruntar	fron-tis
" "	" "	{ confruntar muntar	mont-is
" "	mun	steigen	
" "	Haufe, Berg	instantamein	stant-is
" "	stann *	prender	prehend-o
nd-nn	prenn (ti)	semnar	semin-is
mn-nn	semm	flummal	flumin-is
" "	flumm	numnar	nomin-is
" "	numm	{ umens human	homin-is
" "	(h) umm		
" "	donn	condemnar	{ damn-um con-demn-o
mb-mm	plumm	{ plumbin plumbinar plumbar	plumb-um
gn-nn	lenn	{ legnam legnar legnari	lign-um
lt- { l tt	pull putt	{ pultina	pult-is
rd-rr	corr	{ cordial cordieivel	cord-is

* „stann“ da „stantis,“ bucca da „stando, statum“ sco ils Tudestigs Stand, Stadt, Staat, Statt, Stätte, ståt vegnan.

EXCEPZIUN. Ils sequents assimileschan bucca lur Pofiziun: cont wie viel, tont foviei, ault hoch, cant Gefang, grond groß, temps, tempra, mund Welt, mund rein, immund unrein etc., da quantum, tantum, tempus, mundus, immundus.

- 11) Plaids che han ina, ne pliras silbas davontier, avon il tschep, assimileschan baul bein e baul buc lur Pofiziun finala; aschia vegnan p. e. *dis-cant, concent, accent, procent*, etc mai assimilai; encuntercomi *tardenn (tres-dentes) davenn, (ab inde), avon, (ab ante)* ed auters adina assimilai.
- 12) Plaids, che han schon el Latin* Pofiziun de dus Consonants tuttina, stuein nus scriver cun Pofiziun; p. e. onn (annus), vonn (vannus, Futter(schwinge) ponn (pannus) carr (Wagen) melli etc.
- 13) Era ils darrivai de quels, che han Pofiziun finala, mantegnan Pofiziun, sch' ei resta Vocal davonn e davos; p. e. annual (da onn), vannar (vonn) pon-nun (da ponn), carrada (da carr), milliun (damelli) ed aschia, auters; In scriva encuntercomi bucca *Dannniev*, sunder mo *Danniev* (de-onn-niev).
- 14) Sch' il tschep dil plaid finescha cun in Consonant ferm, q. e. cun *c (dir), f, t, p, z*, sche veng quei Consonant dubliaus aschi savenz sco ei veng aunc ina silba vittier, p. e. il tue-tuccar buc-bucca, buccada, strof-struffigiar; tut-tut-tina, brat-brattar, pop-poppa, tup-tuppa, fop-foppa, péz-pezza, lez-lezza, vèz-avvezzar, flaz-flazzar, maz-mazzar etc.
- 15) Ei dat differentis substantivs sin *ll* che dattan d' entellir in' activitad; p. e. il cull, schull, tgull;

* Mai aber dei la Tudestg survir a nus per mufter; gnanc en plaids che paressan ded esser tudestgs; era san ins bucca suondar la Taliana en tut; p. e. sch' il Tudestg scriva Pfarrer, il Talian „parroco,“ sche scrivin nus senza scrupel „farer“ da „parochus,“ mo cun in „r.“

perquei ston era lur darrivai salvar la Pofiziun; p. e. cullar, schullar, tgullar etc.

- 16) Curoh'ei veng combinau la finiziun verbiala, frequentativa **zar**, ne era la finiziun **za** vid in tschep, che conteng in ne lauter dils schullonts* *t (i), ts, c (i, e)*, sche veng la Pofiziun assimilada en **zz**; cheu suondan exempels, nucch'in sa ver, en l'emprema colona, il plaid en sia novissima fuorma; en la secunda colona, co il plaid fuss staus en sia emprema smidada; ella tiarza colona, il tschep original latin, ord il qual il plaid novissim ei provignus.

Plaids en lur novissima fuorma.	Plaids en lur emprema smidada.	Plaids en lur tschep original.
gizzar schärfen	gitzar	acutus, scharf, spizig
sguezzia **	discutzia	dis-acutus aus-einandergeschärft
stizzar löschén	distitzar auseinander branden	dis-titio nicht Brand
manizzar klein verschneiden	minutzar verkleinern	minutus verkleinert
cavazza Schädel	capatza Kopf förmige	capitis Kopf
scavazzar köpfen	dis-capitzar entschädeln	dis-capitis auseinander Kopf
amblazzar (umblazzar)	amblaczar umschlingen	amb-lacium (obsolet) laqueus
stizza Meßstoßen	dis-dicza verzehn-tes Maß	dis-decies verzehnmal
sprez, sprezzar verachten	sprezz spretzar	spretus verachtet

* Auters, nuech'ei veng mess vid in Substantiv ne Adjectiv, che ha el tschep nigin Schullont, fan bucca Pofiziun dil „z“; p. e. scandalizar canonizar (da scandal, canon).

** Sguezzia ei buc in Substantiv qualitativ; perteng aschia buc alla classa dils suondonts en regla 17, sin „ezia.“

- 1) Tuts Substantivs qualitativs feminins sin *ezia* vegnan screts senza Posiziun; p. e. carezia, bellezia, letezia, finezia, dirrezia; lufchezia, rihezia, fermezia, malezia etc.; Encuntercomi vegnan beinenqual dils fura plaid era duvrai cun *ezza*, che ei zvar era endretg, aber suera empau della Taliana e dat el medem temps in cert augment alla significaziun dil plaid; p. e. La relaziun de *bellezia cun bellezza*, *fermezia cun fermezza*, *dirrezia cun dirrezza*, *finezia cun finezza* ei pressapauc quella d'in Positiv cun in Superlativ
- 2) Certs Consonants dubels segjen provenients dal Latin ne Tudestg, vegnan screts simpels, sco suonda:
 - a) Il latin *sc* veng screts baul *sch* baul mo *s* ne *ss* denter dus Vocals; mai aber *sc*; p. e. schientscha, enconnischientscha, sienzia, consienzia, sientific (dal latin *scientia*), dissipel, dissiplina etc.
 - b) Enstailg *pf* veng ei scret baul *f* baul *p*; per exempel sifa (Pfeife) pipa (Pfeife).
 - c) Enstailg *ph* veng adina scret *f*; p. e. fenomen, fantasia, Fariseer, filosofia, filologhia, Stofel etc.
 - d) Enstailg *th* veng adina scrett *t*; p. e. Teologhia, teater, il tema (principal patertgament), la terma (fantauna caulda), la tesa (il punct de dispeta), la teoria, Tresa, Matilda etc.
 - e) Enstailg *ps* veng ei scrett *s*: p. e. il salm, salmigiar, salmodia, salteri, seidodoxia (faulza doctrina) etc.
 - f) Enstailg *pt* veng ei scrett *t* en paids che darivan dal Grec; p. e. tisana. Dappli sur *pt* ei ftau de ver fol. 93. Nota.
 - g) Enstailg *rh* veng ei scrett mo *r*; p. e. Rein, mirra, (da myrrha).

- h) Enstailg *ch* veng scret *c* denó avon *i, e*; p. e. Cristus, Cristian, cristgaun etc.
- i) Enstailg *x* veng savenz *s*; p. e. Senofont, silografia, Santipa.
- l) Enstailg ils Distongs *ä, ö*, veng scret *e*; enstailg *eu* veng fatg *ei*; enstailg *ü, y* veng scrett *i*; p. e. Cecilia, tragedia, comedia, Eigenia, Eiropa, Spligia, Siria.
- 3) Consonants fermes che semidan en fleivels, fan bucca Posiziun en lur darrivonza; p. e. fuc-fugar liuc-lugar, (bucca fuggar etc).
- 4) Sche Vocals simpels semidan en Distongs, sche calla la Posiziun si ella silba; p. e. fier, tiara; (da ferrum, terra) plirs exempels considérescha sin fol. 90.
- 5) Silbas finalas liungas sin *em*, che darriyan dal Grec spargnan la Posiziun entras accentar ilg *e*; p. e. anatèm (scomànica) diadèm, (encenna de retg) problém*, (la questiun ch'in ha de resolver). Il medem fan ins era cun ils plaids vers ramontschs sin *em*; p. e. il scruschém, culém tartigné, zarlém etc.

AVVERTIMENT.

Ei veng recommendau de bucca schar esser per bregia d'emprender d'enconuscher, ton sco pusseivel, l' Etimologhia dils plaids, schiglioc veng ei buc ad esser pusseivel d'acquistar ina enconnischientscha ortografica solida. Senza l' enconnischientscha etimologica san perfin las reglas sezzas dar a nus chischun de fallir. Ilg inexpert va memi tgunsch suenter siu cìlg e suenter l' ureglia, e perquei crei el, adend duas gadas il medem tun, ch' el hagi dus medems cas, schegieche quels pon esser tut divers; p. e. sche

* Quests plaids han tuts piars la silba „at“ davenn dà lur tschep; adaschia havess ilg „u“ doviu vignir dublaus, tenor ordinari principi.

in scolar vesa sin fol. 96. ils plaid *scarvont marcadont* etc. po el bucca tartgar, che *Caplon, Plevon* stopien era haver in t? Mo sch' el enconuscha lur ragisch *capella, pleiv*, sa el che quests seigjen bucca Participials, perquei ch' ei han nigin senn d' in' activitad, il qual ei necessaris a tuts Verbials.

Aschia va ei era cun autras biaras reglas, las qualas san per nus esser applicablas, mo sche nus savein sinternar el maguol dils plaid.

IX. Capetel.

Nus havein pli baul empermess de dar in sclariment arriguard las Preposiziuns latinas, las qualas vegnan fetg savenz colligiadas vid ils plaid, baul assimiladas, baul en natira, e che comportan zun bia tiella rihezia dil lungatg. Ei gliei ver, che tals plaid componii cun Preposiziuns latinas een la plippart plaid fins e sueran ils biars della Latin; perquei vegnan quels udii il bia mo ord la bucca dils perderts; aber perquei savein nus bucca bandischar quels ord nies lungatg, tartgond che mo ils plaid che mintga pur sapi, seigjen Ramontsch. Plidein nus sur vaccas e bos, sur crocs e flinas, sur lavurs ne autras caussas dilg agricolant, sche figiein nus sigiramein bein de sappropriar ils termins ed expressiuns dil pur e de tener quellas ad honor; stuein nus aber plidar sur biaras caussas abstractas, arts e sienzas, sch' ei nies basens in auter, alqual la terminologhia dil pur fuss bia memia insufficienta e quorta. — Ne manegia enzitgi bein, che quei cas seigi bucca era tier auters lungatgs? Dei il Tasso, Dante ed Ariosto ad in pur napolitan

de legier; schei legier las *Messiadas* de Klopstoc in pur schuob, ed els vegnan a capir pauc ne nmet; san ins aber dir, che quels poets hagjen bucca scrett buna Taliana, buna Tudeftg? da lunsch buc. Il plaid ei l'expressiun dil pertratg; mintgin ha pia ses agiens basens de plaids, per exprimer quei ch'el pertratga. In scolaft, in Professor e cuuzun in Filolog sto aber haver enconischientscha dilg² entir lungatg, e perquei laschel jeu suondar cheu tuttas Preposiziuns latinas, las qualas vegnan enzacu combinadas cun in ne lauter plaid, che nus havein 'en diever, e zvar en lur significaziun radicala, sinaquei che mintgin possi far, bucca mo in concept superficial de quellas, sunder era in commodeivel diever en las differentas combinaziuns. Era veng ei cheu comportau exempels, ord ils quals in sa emprender, co, e nua quellas sas-simileschan en lur empunadiras, e co ellas influeschan silla significaziun dils plaids; tonaton cun abstener dad ina gronda part, che fuss schon cheu en disposiziun, sch' il plaz lubess e la convenienza damondass.

Preposiziuns latinas.

1. a*, ab, abs**

Significheschan tuttas tuttina: separaziun, davenn giu, (ab, davon, ent, miß, los, ver, weg).

EXEMPELS:

abreviar, abreviazion, aversiun (Abneigung), abdicar, absolver, abus, abnegar, abundar, abundonza (ab unda), abrogar (dismetter ina lescha), absentar, abstener, abstrahar (bucca „abstrahar“).

* „a“ tier plaids grecs vul dir: in contrari, buc, nun; p. e. acatolic, apatia (nunaffecziun).

** „ab“ assimilescha mai il „b“ schiglioc dess ei collifiuns culla Preposiziun „ad“, che vul dir grad il contrari.

2. ad

Significchescha: in unir, alzar, vittier, ensemen,
(an, be, hinzu, ge, er, ver)

EXEMPELS:

adatiar anpassen, addultschir an=versüßen, addizium
Zusammenzählung.

ad

sassimilescha en biars differents Consonants, fco
suonda, en:

ac accordar, acceptar, accentar, accident, accom-
modar, accompignar, acconsentir, accusar (tgi-
far en), acclimatifar (endifar vid in clima).

af affect, affectar (far il schavet), affabel, affari,
affrunt, affluir (flessigiarnentier) affullar.

ag aggrondir, aggreviar, agravi (molesta), aggruppar,
aggradir (tener per bien genehm halten), aggiustar.

al allagar (far lac), allegar, alligiar, alleviar, al-
luvi, alluviar (metter-vignir sut l' aua), allegoria
(rifdieni fluriu) agnat (frar, sora, parenz davart bab).

am ammigliorar, ammobigliar, ammistrar (tener a mi-
streng), ammortisar (cassar, farmurir inascartira).

an annafar (better avon), annescher, annullar, an-
numerar, annunciar, annexa Zusatz.

ap apparat Zurüstung, appetit, appartener, applicar,
applaus, approbar, appropriar (far agien), ap-
propriar (vignir de maneivel), appendix Anhängsel.

ar arrest, arrabiar, arranschar, arrivar, sarrogar,
arrogant anmassend, arrolar (clomar-rularensem).

as asseng, associar, assicurar, assister, assalt stür-
mischer Angriff.

at attaccar, attestar, attenent Angehöriger, attentat
(emprova de mazament etc.), attenziun.

av avvignir, avvertir, avvezzar (far vèz), avvalurar (dar possa, far fermes).

az azzullar, (zullar si), azzurar (far blau scol tschiel), azzuppiar (zuppigiar neutier)

3. *adversus, adversum* (zugefehrt).

Ei atgnamein in Particip da *adverto* e significhescha: viers, encunter (entgegen zuwider) p. e. ad-
verfar, (esser encunter) adversari (inimitg) adversitad.

REMARCA. *Adversus* semid' er' en *avversus* p. e. avversium (disgust, inclinaziun contraria).

4. *am, amb, an* *

Significheschan tuttas tuttina: entuorn, darrudien, exact um, herum, genau).

EXEMPELS:

Amputar, (tigliar, darrudien giu) ampliar erweitern, ambratschar, amfiteater, (teater rodund) ambiziun, anguttar, ancurir, anquerel ** anerescher, (ancrucior sch um etwas freuzigen,) anslar.

5. *ante*

Significhescha: avon, davon. (vor, voran.)

REMARCA. *Ante* veng mai assimilau.

EXEMPELS:

Anteceder (ir avon) antecessur, antecedent, antenat, (vonnischiu) anteriur (da vidavon).

6. *anti*

Veng dad *ante* e vul dir: avon, encunter, contrari, (vor, gegen, wider.)

EXEMPELS:

Antiquitad (remarcabilitad veglia) antic, antist (in che stat avon), anticipar (far avon), Antichrist (encunter Cristus), antidot (cuntertissi) antipast Boreß,

* „an“ stat mo avon ils Palatals: c, g (dir) q.

** „anguttar, ancurir“ ei bucca tuttina sco „enguttar, encurir; la Preposiziun „an“ vul dir „entuoornentuoorn;“ perquei san ins hein enflar la letga denter la Preposiziun „en.“

antipatia, (cuntergust,) antipod Gegenfüßler, antitesa (cuntermeini).

7. *circa, circo*

Significhesch: encirca, entuorn (um, gegen, bei).

EXEMPELS:

Circular (ir entuorn), circulaziun, cerchel.

8. *circum*

Ha atgnamein la significaziun sco *circa*, deno onz pli entuornentuoorn, en rudi umherum, im Kreise.

EXEMPELS.

Circumdar (dar-metter-serrar entuorn cun enzitgei) circumseriver (seriver cun auters plaids pli a la liunga) circumstar (star entuorn) circumstanzia.

REMARCA. *Circum* apostrofescha il *m* avon scadin Vocal; e sch' ilg *u* fa lura bucca pli in' atgna silba, semida il *c* en siu parenz *q*; p. e. circuir (ha 3 silbas), circuit (ha mo 2 silbas) enstailg *circumir, circumit*.

9. *Cis*

Significhescha: da quest maun (diesseits) p. e. cis-alpin, cisrenan, cismontan.

10. *contra, contro*,

Significhesch: cunter,* encunter, contrari, (gegen, wider).

EXEMPELS:

Contrapart, contrariar, contrapeisa, (cunterpeisa,) contrabandar, contradir, (cunterdir,) cunterfar, cunternode, cunternumm (in' atgna maniera de seriver siu numm, Namenszug,) controversia (il disput en fatgs de principis)

* En plaids cumins veng ei perordinari sceret „cunter;“ in dei aber mai seriver „conter“ ne „cuntra“ enstailg „contra.“

11. *cum, con, com,*

Significcheschan: *cun*, ensemen, sperlauter, unidamein. (mit, bei, zusammen.)

REMARCAS:

- a) *cum, com*, stat mo avon Labials, schiglioc adina *cun, con*; combinar, cummar, cumpar — cunfrar, contract, converter, concordia, concordar, (vignir perina,) concordat etc.
- b) *con* ne *cun* veng ei fatg sco ei schabegia, ne plittoft sco l' ureglia auda pli bugien; p. e. cumpar, cumprar — condissipel, concordanza. Nus schessan bucca bugien; compar, comprar — cundissipel, cuncordonza etc.
- c) *con e cun* vegnan assimilai, baul bein, baul buc; p.e.enstailg cunfrar, conceder, dian ins mai: cuffrar, cocceder; encuntercomi ils plaids, *curregier, cunsigliar*, ed auters assimileschan adina ilg *n*; nus schein gie mai: cunregier (en il fura senn), cunsigliar.
- d) *con* avon in Vocal, ne avon ilg Aspirau *h* piarda la plippart ilg *n*; ne enstailg de apostrofar ilg *n* veng ei er' enqualgadas parentefau in *b*; p. e. cooperar, (conoperar,) coordinar, coadjutor (gidonter) coaptar (far ch' ei vegni dretg) coalir (crescher-sattaccar ensemen) coaliziun, coherir (setener ensemen) coherenza, cohonestar (far vignir honest) combinar (enstailg „coninar, far ord pliras, mo ina caussa) combinaziun (il metter-schabigiar ensemen, il cas).
- e) *con* mida enqualgadas siu *n* en *g* avon in auter *n*; nú aber, che in tal *gn* fa nigin tun smaccau,*

* Il Talian fa zvar en quei cas in tun smaccau; nus aber ligiein, probabel cun megliera rischun, buc; Il Latin pon ins bucca saver, co el schevi il „gn“ en quei cas; il Gree aber savein nus, ch' el di il „g“ per „n“, sco „n“, p. e. aggelos [angelos].

il qual in dei bein remarcar; p. e. cognaziun-
(parentella davart mumma) cognat (frar, sora,
parenz matern) cogniziun (conniziun — l' encon-
nischientscha) cognumm (connumm — schlateina).

f) Sche *con* duess vignir combinau cun j, sche veng
j savenz apostrofaus e *con* semid'en il Linguopalatal
gn, p. e. cognughi (conjughi, la lètq — stann de
lètq, l' uniu), cognugar (schunfcher — metter en-
semen.) Cheu fa *gn* schon tun smaccau.

12. de

Significhescha: giu, abass, ora, á la fin (herum,
nieder, aus, zu Ende).

EXEMPELS:

Desender (vignir giu,) desendent, decader (scurdar),
decadenza, definir, defender, defensiu, deducir (manar-
trer ord lunder), deducziun, defraudar (cugliunar giu)
degienerar (vignir ord raza — mender a mender).

13. dis

Significhescha: inordlauter, entocs, contrari (aus-
einander, zer, ent, weg) p. e. disfär, dismetter, dishonur
dishonorar, disdir etc. bucca diffar, ne dischfar.

REMARCAS:

a) *dis* sassimilescha en differents Consonants; p. e. dif-
famar (metter en schliet numm-fama) difficultad, dif-
ficil, diminuir (sminuir), divvulgar (far ora canera).

b) *dis* veng il pli savenz apostrofau en f (bucca s) p. e.
fmidar, (dismidar) sfarlatar, sfriar, sfigurar, sfundrar,
spereilg, (dis pèr,) sfurzar, storscher, scungierar,
(disconjurare),

c) *dis* veng apostrofau en z, p. e. zonur (dishonur)
zonurar, zarclar (dis arcere — arcellare, abwehren
im Kleinen) zarclém.

14. e ex,

Significheschan: ó, ora (aus, ex); p. e. explicar
(far ora las fauldaz) explicaziun, elegier, elecziun, evitar,

extrer (trere ora), extract, exact (lavrau ora bein), egredir (passar ora), egress (Austritt), (in sa bucca dir *extrada*, sco enqual inexpert di—).

REMARCAS :

- a) Avon in Vocal ed avon *c, p, q, t*, stat adina *ex*, mai mo *e*; p. e. exceder (survargar) excess, excentrar, exclomar, excluder, excommunicar — exprimer, expressiun, expropriar (privar della proprietad), explanar (metter ora clar), exquirir, exquisit (encuretq — ligiu ora), extruder (stuschar ora) extrader (dar orda maun).
- b) Suent *ex* sa in *s* star davenn; p. e. exister (exsister), existenza, extruir, expirar (dar si il spert), exil (Verbannung) exul (ex solus), exiliar (verbannen), exequir, (ex sequi hinausfolgen — Erfolg geben), execuziun, exequias (funcziuns pils morts) extirpar (ex stirps — ragischar ora).
- c) *ex* avon *f* sassimilesch' adina; p. e. effect, effectuar, effluir, efflurir, effrenau (senza frein);
- d) *ex* semida era savens en *f*; p. e. stender (extender, sponder, spender, spindrar (ex pignorar), stenscher, spidir, splimar, splanar etc.

15. *extra*

Significhescha: ord eifer, ordadora, ordlunder, superlativ (außer, ungewöhnlich).

EXEMPELS :

Extravagar (ir giudvia) extravagant, extraordinari, extraspesa, extraposta.

REMARCA. *Extra* veng era, á la moda de *dis* ed *ex*, apostrofau enqualgadas en *ftr*; p. e. stravagant, stravaganza, strordinari. (extra ordinari.)

16. *in*

Significhescha: en, lièn, sin, contrari, in, darin, darauf, Gegentheil.

REMARCAS:

- a) *in* ha baul bein, baul buc l' assimilaziun; sulett avon in labial sto *in* semidar en *im* p. e. indicar, influir, innat (nischiu en) inscriber, infripziun, insinuar, intagliadur Bildhauer, intender (daradatg) intenziun, innocent, inhabel, insufficient, illimitau (senza tiarms), irrevocabel, implicar (embrugliar).
- b) *in* veng savens era scrett *en*; p. e. encurir, engarschar, emprender, emblidar, embrugliar, impender (applicar) empidir etc.

17. *infra*

Fuss atgnamein in Adjectiv (inferus-a-um unter der Erde) e significhescha: „sut“ (unter, unten) per exempel infra scriber, infra scripziun.

REMARCA. *infra* veng pli bugien duvraus en las fuormas dil Comperativ e Superlativ (inferior, infimus) p. e. inferiur (plibas-mender) inferiurità — infim (il pli bas-humiliteivel).

18. *inter*

Significhescha: denter, giu, davenn (zwischen unter, nieder) p. e. interpretar (metter ora il senn) interpretatur, interrogaziun (damonda) interrumper interruptziun, interpretar, interpresa, interprensur (interpretidider) interstizia (in temps fix de star eri cun enzitgei) interess, interessar, intervall (in temps denter) intervignir (vignir sissù), interceder (vignir denter), intercessiun, intercessur, intercurir, interpuncziun, interim (denton).

REMARCA. *inter* mida siu *i* en *e*, ed assimilescha siu *r* enqualgadas; p. e. entellir, (entelgir) entelletg, entelgientscha.

19. *intra intro (intera parte, intero loco)*

Significhescha: en, viadenn, neuadenn, dadens, (ein, hinein, innerhalb, inwendig) p. e. introducir (ma-

nar en) iutroir, introit (entschata della messa) intrar*
entrada (Einfommen), intrada (Eintritt), entarviers
(cheu een r, a metatesfai)

20 ne

Significhescha: na, buc (nìcht); p. e. necessari
(che tschessa buc) necessitar, necessitad, neve. (nìcht
oder)

21 nec

Significhescha: e buc, buci; (und nìcht) cheu semida
aber sin c en in g dir, il qual astga, en quei cas,
bucca far tun smaccau; p. e. neglighir (bucca rimnar
ensemén) negligenza, negozi (nec otium-nigin ruaus)
negoziar buc esser lischents) negoziant, nigin (in-
buc in.)

22. nun (non)

Significhescha: na, buc, contrari (nìcht, un) e sto
avon tuts Labials semidar en num; p. e. nunconve-
nient, nuncartent, nundueivel, nundir, nundetg nunfi-
deivel, nunfavoreivel, nungartigiau, nungustus, nun-
honest, nunlubiu, nummideivel, nummiglieivel, nunnu-
scheivel, numplischeivel, numpusseivel, nunquestiu-
neivel, nunruasseivel, nunstudiau, nunveseivel etc.

23. ob

Significhescha: encunter (gegen entgegen) object,
objectar, obligar, obligazium, obumbrar (umbrivar en-
cunter) oblat (in ch'ei unfrius,) obstinaus, obstar (esser
en via) obstachel.

REMARCA. ob sassimilescha en

- a) oc p. e. ocquorer, occurrenza, ocquors (il sentupar)
occident, occupar,

* Ei in rar exempel, ch' in Verb ei fatgs ord ina Pre-
posiziun [introare].

- b) *of*; (*uf*) p. e. offerir, offerta, official, officier, uffeci,
 c) *op* p. e. opponer, opposiziun, oppugnar (*uriar encounter*).

24. *per*

Significhescha: attrasatrass, diltut, entiramein (ganz und gar, Vollendung) p. e. percepir (ritscheiver en tut) percepziun, perquorer (quorer attras) perdunar schenghigiar dil tut), perennar (cuzzar plirs onns), perenn, perennitad, perfetg (fatg diltut bein) perfecziun, persister (star sissú tochen la fin), persolver (ventscher giu, finir ina caussa), permanent (che stat pli ditg en in liuc) permanenza, percurir (encurir attrass).

25. *post*.

Significhescha: suenter, davos (nach, nachher); p. e. posteriar (in de plittard) posterar (far plittard, referer) posteriurità (il vignent-suenter) posteriurmein posticipar (prender suenter) posticipaziun (Nachnahme) posthum (suenter la mort) postfest (suenter la fiasta) **REMARCA.** *post* veng assimilau mo el plaid *pom-meridian* (suenter miezdi).

26. *præ*

Veng scret *pre*, e significhescha: avon, ordavon, exact, superlativ (vor, voran, voraus, genau, sehr) p. e. preambul (il sunar-plidar entuorn, avonche vignir tiella caussa sezza), precaver (pertgitar avon), precaziun, precaut, preceder (ir avon) precedenza, precedent, precider, (tigliar giu davon-exact) precis, precisun, precipitar (better surengiu cul tgau avon) precipezi, precipitús (teis, furtinús), predestinar, privilegi (prä-vim legis-ordavon alla forza della lescha), pretext (tessiu davon-ftgisa) pretender, pretenziun, prevaler (dumignar, valer avonn).

REMARCA. *Pre* surfier' enqualgadas Metatefa, e veng midau en *per*, il qual in dei aber mai far en plaids novs, per bucca seconfunder culla Preposiziun *per*; p.e. perdavonts, pervenda (präbenda-prä habenda- zum Vorans zu haben), perdegar, (prädicare - predicar dir avon).

27. *præter*

Significhescha: sperafora (vorbei) p. e. preterir, (ir furora, bucca far menziun), preteriziun.

28. *pro*

Significhescha: pli lunsch, aviartamein, ora, neunavonn, vinavonn (weiter, vor, hervor, fort, öffentlich); p. e. proclamar, producir (puttar avon — neunavon, — aviartamein), proceder (ira vinavonn — pli lunsch culla caussa) process, procedura, procession, promover mover pli lunsch) promoziun, prolungir, prorogar (dar temps — resierer — trer á la liunga) prostituer (metter aviartamein en dishonur), prostituziun, profan, profanar (dishonorar caussas della baselgia), programm (publica invitaziun — uorden de scola) prognosa (enconnischientscha anterinra) prognost (quel che sa dir ina caussa ordavonn).

29. *prope*

Fuss atgnamein in Adverb e vul dir; maneivel, de maneivel (nahe, nahezu,); p. e. propiar. sappropriar (vignir demaneivel).

REMARCA. *Prope* veng duvrau en siu superlativ *proxime* (fetg de maneivel) proxim (il pli de maneivel), proximar, proximativ, approximar, approximativ, approximaziun etc.

30. *re*.

Significhescha, anavos, puspei, encunter, contrari, zurück, wieder, wider, Gegentheil); p. e. reducir (manar

anavos sin - scurzenir), reduczium, recrear (dar nova veta) recreaziun, refugir (fugir anavos), refugi, reclomar, reclamaziun, restituir (metter sco ei fuva, turnar anavos), restituzium, repeter (dir - far- prender a mauns puspei) repetiziun, rebatter, (batter anavos) revocar (clomar - prender anavos) repugnar (esser-far-pugnar eucunter) requirir (damondar suenter, declarar necessari) requisit (enzitgei che veng necessariamein damondau) reservar, (resalvar-salvar anavos en siu dretg ne possess) reserva, resister (star encunter) resistenza, reconciliar (metter perina), renconnuscher (vignir puspei tiell' enconnischientscha).

REMARCAS.

- a) *re* semida savenz en *ri*; p. e. ritscheiver, risdar, risdieni, rispunder, rispоста, risguard, risguardar, riscontrar, il riscunter (risposta — cuntersurvetsch),
- b) In observa en plirs plaids *ris*, il qual darriva da *ri - ex*, *re-dis*, perquei fa en quels cas la Preposiziun *ri* silba dappersei, ilg *f* sto lur'esser adina liungs e far silba cun il Consonant suondont; perquei ston ins bein far letga denter *dis e ris*, tont ent' il silabar, sco ent' il plidar: ilg *s* ei scharfs * ed auda tiella silba anteriura; ilg *f* ei tschufs (sco sch) ed auda tiella suondonta silba; p. e. *dis-far*, *dis-dir*, — *ri-spunder*, *ri-sdar* etc

* In dei cheu bucca temer de dir ilg „s“ scharfs, schegrech' el, en la bucca cumina, veng udius tschufs; el sto esser scharfs, perquei ch' el ei finals; ilg *f* liung ei zvar era finals, aber perquei ch' el piarda ses buftabs antecedents, sehe veng el ilg emprem, entras salligiar cun in auter plaid. Era ilg „s“ della Preposiziun „dis“, semida en *f*, aschi savenz sco el piarda ses antecedents (*d*, *i*); p. e. *ffarlatar*, *ffigurar*, [*disfarlatar*, *disfigurar*]:

30. *se*

Significhescha: dad in maun, discus (abseits, heimlich), p. e. secerner (spirar - legier ora - metter d' in maun), secret (discus) secretari, sedizium (malperinadat fut cozza) sedizius (revoluzzionar) segregar (vignir ensemen dad in maun), segregat (quei ch' ei sezevrau) select (ligiu ora.)

31) *sub*

Significhescha: fut, futtem, discus, diminutiv, suenter (unter, heimlich, ein wenig, nach) p. e. substituir, metter enstailg) substitut, substituziun, subministrar (dar-gidar, futmaun), subsister (ristar - cuzzar aunc suenter) subsistenza il puder exister) subscriber, subscripziun, sub-levar (gidar si eilg ault - sustener) subtrir (trer fut ora) subtracziun.

REMARCAS.

- a) *sub* sassimilescha fetg savenz; p. e. succeder (vignir suenter) successur, sucquorer (quorer en agid) sucquors, sufflar (ein wenig blasen), suffel, sufficient, supponer (tschentiar sut per fundament-crer), supposiziun, suggierir * trer neunavonn ina causs' e lautra) suggiestiun, suggiestiv (en-zitgei mess en opposiziun nunspitgadamein) sutterrar, surrogar (era subrogar-metter enzitgei enstailg) surrogat (in mettel enstailg lauter) su-vignir (Substantiv e Verb - vignir en agid — ina memoria).
- b) *sub* piard' era enqualgadas, il *b*, ed ei resta lù mo *su*; p. e. suspett, suspettar, suspettùs (enstailg suspectar.)
- c) Nus mettein era savenz *sut*, *fut* enstailg *sub*; p. e. suttametter, suttascriber, Sutsassiala etc.

* Sch' ei suonda dus „gg“ in suenter lauter, sche veng ilg empren exprimius bunamein sco in „d;“ in di pia: sudgierir etc.

32. *subter*

Significhescha: sut, futora, discus (untèn, untèn-durch, heimlich) p. e. subterfugir (fugir discus) subterminar (cavar - metter minas de purla sut tiara), subteruntgir (untgir sut ora).

33. *super, supra*,

Significheschan furenn, dappli, (über, darüber); p. e. superar (vignir furenn), superiur, superabundar, superabuldonza, superexaltar, superficial (mo suroravia) supravistgú (Oberfleiß), Superlativ (che porta fur ora) supervacan (davonz).

REMARCA. Enstailg *super, supra*, vegnan bia plaid era combinai cun *sur, fur*; p. e. surfar, surmontar (ir sul quolm - sullas difficultads ora), surventscher, surdar, surcargar, surfrir, sufferenza, (pazienza) surpurtonza, surjess, survintscheglia (Augenbraunen).

34. *sus*

Darriva da *sursum, sufum*, e vul dir: sur, si, ad ault (über, oben, auf, hoch); p. e. suspender (pender eilg ault - refierer) suspensiun, sustener (tener sidretg, susteng etc. (bucca sustener).

35. *trans*

Vul dir; vi-neu, scomi d'ina caussa en sia relaziun, ne era en sia essenzia sezza; p. e. transportar, transport, transfigurar, transformar, transplantar, transfir (ira vi), transfiziun, transferir (fierer sin auter temps) translatar (purta vi en in auter lungatg).

REMARCAS.

- a) Enstailg *trans* veng savens fatg *tra* ne meta-tesau en *tar*; p. e. traducir (menar vi en in auter lungatg), traducziun, tradir, (dar vi en mauns dilg inimitg) tradiment *, tarmetter, tartignar,

* Bucca „tardiment,“ che less dir in sentardar.

(bugnar - colurar attras, da transtingere durchfärben, -neßen) tartong;

- b) *trans* sassimilescha era beinduras; p. e. trannar, (luar, -flessigiar ora, da transnare durchfließen), trannavigar, traffic, trafficcar (haver de far vidaneu).

36. *ultra, ultro.*

Fuss atgnamein Adjectivs, vegnan aber pauc duvrai sco tals, denó el Comparativ e Superlativ; (ulterior, ultimus) ei vulan dir; furda quei, plinavonn, dappli, in survargar, il pli davos drüber, drüben, jenseits, weiter, weiter hinaus, äußerst; p. e. ultravagar (ir ord ils tiarms) ultroir (survargar) ulteriur, ulteriuramein, (furdaquei) ultimat (il pli davos camond ne lètga.)

Ussa essan nus arrivai á la fin cullas Preposiziuns, las quallas vegnan tuttas bia ne pauc combinadas vid plaids. Tgi che studegia en da fundament lur significaziuns, veng a survignir ina gronda facilitad, bucca mo de scriver endretg e de precifar la significaziun dils plaids suenter siu agien senn, sunder era de sez far plaids novs, suenter las reglas universalmeins cuminas a tuts lungatgs ramontschs.

Per dar in' idea cont rehs in sapi vignir en veras, precisas expressiuns entras encommuscher las Preposiziuns en lur ver senn, vi jen dar cheu in per muisters.

Lein prender ils dus plaids radicals *ceder, sifter*, e componer cun quels auters plaids :

acceder - *ir villtier*, hinzugehen.

anteceder - *ir avonn*, vorangehen,

conceder - *lubir*, zugeben, erlauben.

disceder - *ir davenn*, fortgehen.

exceder - *ir ord ils tiarms*, überschreiten.

inceder - *passar si-en*, auftreten.

interceder - *vignir denter cun ina supplica per in auter*, fürbitten.

(occeder) occident - *ir giu dil suleilg*, Niedergang.

preceder - *ir avonn*, vorangehen.

proceder - *ir vinnavonn aviartamein*, öffentlich vorgehen.

receder - *ir anavos*, zurücktreten.

succeder - *suondar sissú*, darauf folgen.

assister - *gidar, star tier*, beistehen.

consister - *esser ord enzitelgei*, bestehen aus

desister - *ceder, star giu*, absteigen.

exister (exsister) - *esser*, bestehen, sein.

insister - *star sin ina*, darauf bestehen.

obsister - *star en via-empidir* hindern.

persister - *star sin ina entochen la fin*, aufs äußerste darauf bestehen.

resister - *star encunter*, zuwidersein, widersetzen.

subsister - *esser, puder star*, bestehen, sein.

Aschia pon ins, cun duvrar in solett plaid radical, exprimer zun differentis giudecis e patertgaments; la rischun aber che quellas Preposiziuns han anslau plaz en quest' Ortografia ei, ch' in sappi có scriver, có assimilar, có metatesar ne apostrofar, finalmein era có silabar, unir e separar quellas en tuttas occurrenz

X. Capetel.

Dal Silabar.

§ 1.

Gieneral sclariment.

- 1) Silba vul dir quella part d' in plaid, la qual' in di ora cum ina suletta prospiraziun, q. e. cum ina gada arver e serrar ils organs favellars.
- 2) Silabar vul dir separar las parts d' in plaid el ver liuc; q. e. mintgamai leu, nucche nossa faviala ne plittoft nossa prospiraziun fa, el pronunciar ils plaids, ses calls staziunars.
- 3) Che biars plaids hagjen pliras silbas, darriva daccheu, che la faviala sto, mintgatont toe, dar temps a ses organs, de secomponer per mintgamai seadattar tier la produczium d' in niev sun.
- 4) Bucca mo curch' ei veng dus suns divers in sin lauter, sunder era perfin curch' ei suonda dus della medema natira in suenter lauter, fan ils organs favellars denter mintgin ina staziun, in call denter en; q. e. ils organs secomponan e produceschan in sun; sefligian si, e secomponan novamein tiella produczium dil suondont sun; in tal salliar e dissolvar dils organs sa bucca damentar senza intervenziun d' in quort silenzi; quei momentan quescher, ne tschessar della prospiraziun, ei lur' adina la norma dil silabar, — il tiern dellas silbas.

REMARCA. Las silbas een bucca condizionadas dal fladar anora ne trer flad anenn; na, in sa dir pliras silbas subsecutivas senza trer flad anenn; grad sco in sa sunar plirs tuns, p. e. sin ina harmonia, senza arver ne recaltgar sin ventill cum suffel; perquei dappendan las silbas sulett dal momentan callar de prospirar, (da nuot auter)

Specialas reglas de silabar.

Ei dat ent' il silabar ne separar ils plaids dus cas notabels: ucch' in plaid de pliras silbas ei componius ord plirs plaids, aschia che plaids vegnan silabai sper pllaids; ucche plaids radicals vegnan carschentai mo cun finiziuns, e ch' in sto aschia silabar il tschep relativamein mo a particlas accessorias; (finiziuns * declinativas, cognugativas etc.)

Dappia ch' in sto silabar diverfamein en quels dus cas, sche lein nus pia considerar quels separadamein.

•A

*Có plaids vid plaids vegnan silabai,
ne separai.*

- 1) Ils plaids composits vegnan separai, sco e nucch' els een vigní unii; quei ei, sche plirs plaids vegnan combinai en in sulett plaid, sche ston quels puspei vignir separai entirs in ord lauter, sco els eran vigní mess ensemen, p. e. confrar, disdir, affrunt, retrer; quels quater plaids een componii mintgin ord ina Preposiziun ed in plaid radical: ord dus plaids pia; perquei ston els mintgamai vignir silabai entochen el liuc dell' empunadira, numnadamein aschia: con-frar, dis-dir, af-frunt, re-trer; (bucca conf-rar, di-fdir, aff-runt, ret-rer).

REMARCA. Cheu vesan ins pia, con necessari ei seigi ad in Ortograf, ch' el enconuschi perfetgamein tuttas Preposiziuns, tont en lur fuorma naturala, sco era en lur fuorma smidada; savessan ins p. e. buc, che *dis* fuss ina Preposiziun, sche savessan ins maneivel seschar surmanar dalla

* „Finiziun“ ei cheu d' entellir tuttas quellas particlas d'in plaid, che andan bucca tiel tschep sez.

ureglia, la quala ei endifada d' udir ord la bucca dialectica ilg *f* tschufs en quei plaid, e de silabar *di-fdir*, che fuss veramein falliu.

Cheu suondan aunc enzaconts exempels de plaids componii ord plaids, che vegnan separai sco els een vigní unii: Bein-fatg, per-sul, per-quei, per-fetg, an-flar, ob-ject, cor-rect, ar-rest, pro-pieft, con-sumpt, com-plein, ac-cent, cum-par, cum-mar, con-fort, ef-fect, af-fect, an-nex, per-sin, cum-patg, se-dar, se-crer etc.

- 2) Ei in plaid, il qual veng componius vid in auter plaid, bucca pli entirs, ne aschi smuttaus, ch' el sa bucca far ina silba persuls pli, q. e. sch' ei croda davenn dad in plaid tuts Vocals, e resta mo in Consonant, sche sto quel vignir silabaus cun la silba suondonta; p. e. ri-sdar, rispunder etc. Quels plaids een componii mintgin da treis plaids numnadamein: ri, f, dar (re-dis-dare, wieder auseinander geben); ri, f, punder (re-ex-ponere wieder auslegen); ilg *f* ei pia la suletta riftanza dellas Proposiziuns *dis*, *ex*,* e quei *f* sto aschia bucca vignir silabaus culla silba antecedenta, *ri* sunder assonar (entscheiver) la respectiva suondonta; perquei sto quei *f* er' esser liungs e tunar tschuf; grad il contrari dilg *s* final en las Preposiziuns *dis*, *sus*, nucche quel stat quorts e sto tunar scharf.

- 3) Era sche dus plaids confruntassan cun dus Vocals in encunter lauter, sche ston els tonatont vignir separai, sco els een vigní unii; p. e. co-operar, co-ordinar, co-edificar, re-edificar, re-ussir, re-unir, re-alzar, pre-occupar etc.

* Tenor fol. 110 b. e. fol. 111 d.

B.

Có in tschep d' in plaid veng silabaus sper finiziuns, ne finiziuns sper finiziuns.

Sch' ei veng uniu vid il tschep d' in plaid ina finizium, ne ina finizium vid in' autra, sche han ins d' observar las suondontas reglas:

- 1) Finescha il tschep, sco bunamein adina il cas, cun in Consonant, e suond' ei sissú ina finizium ch' entscheiva cun in Vocal, sche fto quei Consonant final dil tschep vignir silabaus vid il Vocal della finizium; q. e. tuttas intersilbas ded in plaid entscheivan ins bugien cun Consonants, sch' ei sepó; p. e. lu-deivel, hono-reivel, devo-zium, corrup-zium, dischen-ta, fischen-ta, confu-fium, bia-la, ca-ra, fer-ma, car-rett, bo-vatsch, le-vett, la-vunza fi-lunza, pus-seivel, cu-steivel, bar-sau, fu-mau, bu-namein etc. (bucca: lud-eivel, zarc-lunza etc.)

REMARCAS.

- a) Sch' il Consonant final dil tschep, ilqual fto vignir silabaus vid il Vocal della finizium, sco grad detg, fuss in Consonant smaccaa *lg*, *ng*, sche fto quel, aschi savenz sco el veng assonants, (entscheiva la silba) semidar en *gl*, *gn*; p. e. feilg-fe-glielonza, seilg-sigilir, builg-bugilir, tailg-tigliar; cung encugnar, mistreng-mister-gnè, badung-badu-gna* etc.
- b) Il *lg*, sco era tuts Consonants dubels vegnan considerai sco in Consonant sulett, e vegnan era assonants, sch' ei suond' in Vocal ella finizium,

* Mira fol. 35, § 4, 1, 2.

- feo cheu fura en regl. 1; p. e. létg-li-tgera, latg-litgira, fasch-fischar, latsch-li-tschar, contrast-contrastett etc; (bucca: fis-char, contrast-tett.
- 2) Curch' ei suonda encuntercomi sin in Vocal ina finizun cun in Consonant, sche resta la staziun silabara denter quei Vocal e Consonant; p. e. buna-mein, dueivla-mein, vana-dat, tuppa-dat etc.
- 3) Curch' ei confrunta Vocals sin Vocals en la combinaziun de finiziuns cun il tschep, ne era de finiziuns cun finiziuns, sche ston quels Vocals proxims vignir dissilabai in ord lauter, grad sco els een stai vigní unii; p. e. empru-ar, stu-er, du-er, lu-ar, cu-ar etc.; Cheu een las silbas *ar*, *er* finiziuns della Moda infinitiva, las autras constituescha il tschep dil plaid. —
- 4) Consonants dubels (ll, tt etc.) vegnan adina silabai in ord lauter, sch' ei een bucca domisdus finals; p. e. vac-ca, buf-far, el-la, mum-ma, vanna-r, pop-pa, car-run, cas-sa, tut-ta, av-vez-zar.*
- 5) Ilg *x* aftga seresolver en ses Consonants conficients *c*, sen cas de stuer separar il pliad; per exempel: fixar—fic-sar, luxus—luc-sus etc. Tonatont pon ins era silabar suenter regla 1. fi-xar, lu-xus.
- 6) Sch'ei suond'in Mét suenter in Semivocal, ena-miez in plaid, sche ston els adina vignir silabai in ord lauter; q. e. in sa mai assonar (entscheiver) ina silba cun *mb*, *lv*, *nf*, *rd*, etc. aschia silabeschan ins p. e. emblidar, pil-ver, con-fun-der, ar-diment; (in sa bucca separar: *emb-lidar*, *pi-lver*, *con-funder*, *a-rdiment*, che fuss era encunter la construcziun dil plaid sez).

* Quella regola dei era vignir observada el Latin: p. e. myrrha, bucca „myrr-ha“ sco ignorants dian.

In savess fors' aunc dir bia ful silabar, tonatont per satisfar als basens d' in Ortograf veng ei ad esser détg avunda.

Ussa ocqnor' aunc il basens d' in Diagramma dellas Conjugaziuns, il qual nus avvolle in cheu en fuorma tabellara.

*Sclariment ful Diagramma dellas
Conjugaziuns.*

Ord quei Diagramma ha ilg Ortograf d'observar ils sequents resultats:

- 1) La ragisch ne tschep dils Verbs ei savenz, gie la plippart, variabla, tonatont, en in Verb regular, bucca pli che sin duas modas.
- 2) Vul ti saver sche, e co il tschep hagi ina variaziun en sia ragisch, sche enquera quella en la Moda imperativa singular e plural, la quala, contenend la ragisch dil Verb en mintga fuorma, ei apposta tschentada, sidatgau a quel.
- 3) En Verbs, che han nigin Imperativ, stos ti far ina Moda interrogativa, (emparonta), e ti vegnas ad anslar en lezza la ragisch variada, sch' ell' ei variabla; p. e. stos ti? stueis vus? pos — pudeis?
- 4) Tiella moda conjunctiva observas ti adina *i - ie* enstailg *a*, e ch' il Conjunctiv ha aschia adina ina silba quorta dappli ch' ilg Indicativ.
- 5) En la 1, 2 persuna plural T. Pres. Conjunctiv, nucch' il Vocal de Conjugaziun semida en *ei*, ed il Vocal de Moda *ie*, suonda sissú, secoaleschan ils dus *i i* en in *j*; pertgeiche ilg *j* ei de natira divisibels, ed udibels en duas silbas proximas; el tuna numnadamein á la fin dell' emprema silba sco in *i*, ed assuna il Vocal della suondonta silba sco in Consonant;

p. e. ludejen, ludejes, defendejen, defendejes etc.
(enstailg *ludeiien*, *ludeiies* etc.)

REMARCA. En cas de separaziun silabala ossum ina lingia, sto il regular *i* vignir restitujus; aschia ch' ei vigness en gliez cas „*ei-j*“ enstailg *e-j*; p. e. ludei-jen, ludei-jes, defendei-jen, defendei-jes. Aschia veng ei aber scret mo curch' in stuess separar ossum ina lingia; schiglioc adina sco grad fura détg

6) Tuts Verbs che han en lur tschep il Consonant smacchau *gl* ne il Linguopalatal *g* (lom) cun il bustab d' encenna *i* speras, midan quei *i* en *j* en la Moda Conjunctiva, aschi savens sco ei suondass *ie* sissú; p. e. che ti magljies, ch' els magljen, tagljies, tagljen, hagjes, hagjen, digjes, digjen, (bucca magliien, digiien).

7) En la tiarza Conjugaziun, nucch' ilg *i* della Moda Conjunctiva fa adina silba liunga, veng ei era bucca scrett dus *ii*, aunc meins *j*, sunder in *i* accentau; p. e. che nus bargien, che vus bargies, ligien, ligies, buglien, buglies etc. bucca *bargiien*, ne bargjes etc.)

REMARCA. Ent' il separar plaids, che contegnan in *i* d' encenna, sco cheu fura en regl. 6, 7, croda ilg *i* d' encenna davenn, lauter *i* passa en siu plaz tiell' emprema silba (cun, ne senz' accent, secund, sch' il *i* ei liungs, ne quorts,) e la secunda silba salva, mo *e*; p. e. che ti ma-gli-es, ch' els ma-gli-en, se-gli-es, se-gli-en, di-gi-es, di-gi-en, fu-gi-en, fu-gi-es, si-gli-en, si-gli-es etc.

8) Tuts Particips presents han *nt* encuntercomi ha il Gierundi adina *nd*; per saver distscharner in Particip ord in Gierundi eis ei de reflectar, ch' il Particip hagi adina significaziun d' Adjectiv e

seigi declinabels; il Gierundi aber compari sco Adverb indeclinabel, cun la significaziun circumstanziala de temps, motiv, moda, maniera etc., p. e. ilg uront giuven-l'uronta giuvna - il giuven ei uronts - la giuvna ei uronta - nus stein uronts avon il crucifix. Cheu ei exprimiu co il Subject seigi sez, numnadamein uronts: (devozius, pietus) schessan ins aber: *el va urond pellas vias*; lura fuss ei entras quei Gierundi bucca exprimiu co il Subject seigi, sunder, la mod' e maniera có el vomì pellas vias; fuss significaziun adverbiala.

REMARCA. Ilg *a* ne *i* che comparan denter la Parentesis sin quella Tabella, een cheu mo per indicar che quels udessien zvar, tenor regola naturala dil lungatg, en quei liuc; vegnan aber schai davein per impedir il hiat, curch'ei suond'in anter Vocal sissú.

Nus essan aschia finalmein arrivai tiella fin dell' Ortografia speculativa.

La rischun che quella lavur ei vignida protratga schi á la liunga, ei, ch'in ha, vefend tontas differentas modas de scriver, e tonts fauls principis, ch'entschavavan a seconsolidar e gleiti prevaler allas saunas reglas de scadin lungatg, stoviu tractar zun biars artichels sco tontas tefas, tut problematicamein, encurend de far constar las pretenziuns, cun mussar als malcartents ded ira, zvar sin liunga e difficultusa, aber sigira via, tiellas pli naturalas fantaumas pella aua, sez.

Ei veng a suondar ina quort' Ortografia speciala, adattada á scolars, ne era a scadin auter, ch'ei cuntents de saver il pli necessari, senza emperar ditg suenter: pertgei ei quei aschia?

Rag.	emps.	oda.	rsuna.
	—	ssie	n

L	—	r	—
---	---	---	---

Num. Plur. Sing.	L	n	t	s
	"	n	t	—
	"	n	t	a
	"	n	t	s
	"	n	t	as

Num. Plur. Sing.	L	u	—	s
	"	u	—	—
	"	d	—	a
	"	—	—	i
	"	d	—	as

L	n	d	—
---	---	---	---

* Enftailg dus

ORTOGRAFIA SPECIALA

compendiada per

diever dil scolar.

Per quei ch' il scolar anli tompli gleiti scadina necessaria regla dell' Ortografia, sche prende in nus cheu attras scadin bustab suenter lur uorden, schend da scadin, en in agien paragraf, quei, che va propriamein tier a quel; cun era citar, las relativas reglas schon purtadas avon ell' Ortografia speculativa, curch' il basens damond' in pli liung scelariment.

§ 1. Dailg a.

1. Ilg *a* ei il pli liung Vocal, il qual ha dus divers tuns. El tuna enqualgadas clar, e lura fa el per ordinari silba liunga; autras gadas tun' el schon entadem la bocca, ha in tun stgir, incert, ed ei quorts; p. e. mala, tala, barba, bala, siala etc. En quels plaids ei mintgamai gliemprem *a* clars e liungs; il secund aber, stgirs, quorts.

2. Ilg *a* po far Diftong cun *i*, *u*, p. e. *bía*, *hai*, *lai*, *carezia*, *bellezia*, — *buah*, *dau*, *stau*, *prau*, *clavau* etc.

3) Sas ti enqualgadas buc, sche ti deias scriver *au* ne *eu*, sche fai, curch' ei suonda in *n* *sissú*, *au*; *sehiglioc*, *eu*; p. e. *paun*, *graun*, *tgaun*, *launa*, *sauns*, *saung* etc. Dappli mira fol. 15, 3, 4; — fol. 16, IV, 1, 2.

REMARCA:

Il ver Vocal anflan ins gieneralmein el tschep; leu ei scadin Vocal clars, sch' in sa far vignir quel liungs, curch' el fuss quorts e dubius. Savessas ti bucca co scriver: schemer, entardar, enfermir, empastar etc., sche di mo il tschep de quels plaid, nucch' il Vocal ei liungs e decisivs: il schem, tard, ferm, pasta etc. Quella regola vala aber mo tier *a* ed *e*. En auters cas semida ilg *a* savens en *i*, e leu san ins bucca vuler reducir tuts *i* en *a*, p. e. *taglia*, *maglia*, fan ins: *tiglein*, *miglein* etc. senza risguard dilg *a*, ch' ei el tschep.

4. Il Vocal *a* final, che fa silba liunga, stos ti accentar, per in' encenna ch' ei segi cheu curdau davnenn bustabs; p. e. vallà, stublà, gienà, ohà etc. Dappli suilg *a* mira el II e III Capetel.

§ 2. Dal *b*.

1. Il *b* ei in Levial lev. El ei parenz dil *p*, e cunzun à la fin dils plaid ston ins esser empau de perderts per saver, cú far *b* ne *p*; tonatont dat ei in remiedi per vignir sissú quei, numnadamein quel: fai il plaid per ina ne pliras silbas pli liungs, aschia ch' il Levial vegni enamiez, e lura sa ti' ureglia gleiti, qual de dus parenzs, ei seigi.

2. Co san ins aber far ils plaid pli liungs?

a) cun far ord in masculin, in feminin; p. e. buob-buoba, lad-lada, fat-fatta, tut-tutta, pop-poppa, niev-nova.

b) cun far ord in Substantiv, in Verb; p. e. neiv-never, pliev-plover, grev-grevigiar, laud-ludar, fraud-fraudar.

c) Cun dar al plaid ina fuorma diminutiva, ne aggrondiva; p. e. nuv-nuvett, nuvatsch, tup-tuppet, tuppatsch, la seiv-seivetta, seivatscha.

- d) biars cun metter in singular el plural indefinit sin *a*; p. e. jev-ova, crap-crappa,
- e) cun metter autras differentas silbas ch'entscheivan cun in Vocal vittier, sco p. e. grev-grevamein, brav-bravamein, viv-vivamein, tuorp-turpigiis, lad-ladezia, pleiv-plevon etc.

REMARCA. Sin ina ne lautra de quellas manieras san ins carschentar bunamein scadin plaid radical; ed ei gliei pia bien ch' ilg affont emprendi de far ord in plaid in auter, cun alligiar vid in tschep diversas finiziuns. Tonatont untgescha nies lungatg beinduras giu dalla regla, de salvar en ils darrivai ils medems Consonants della ragisch; p. e. led, leds, leda, ladamein-letezia; cheu havein nus en quatter qlaids in *d*, el quint aber in *t*, schegieche tuts tschun vegnan dal medem tschep latin *lātus*. Vidaquei ston ins aber bucca setener si, sunder simplamein tartgar, che tals s'varis stopien vignir neunavon els lungatgs; schiglioc dess ei mo in lungatg.

§. 3. Dal *c*.

1. Il *c* ei in Consonant, che auda en duas classas :

- a) El *e* in Palatal, e sco tal eis el parenz dil *g* (dir) e *q*. Dirs ei il *c* avon *a*, *o*, *u*, avon Consonants, ed á la fin d' ina silba. P. e. casa, cana, cola, comba, cufer, culiez, crap, crutsch, clar, clom, tuc, luc, dictar, lectura etc.
- b) El ei era in Schullont, e sco tal eis el parenz dil *z*. Schullonts eis el adina avon *i*, *e*; p. e. ceder cella, ciftiarna, recipiss etc.

2. Per saver, sch' in dei far *c* ne *g* á la fin, ston ins carschentar il plaid per ina silba, tenor regla gieneralmenziunada schon pli baul.

3. A riguard far *c* ne *z*, san ins bucca dar reglas valeivlas, auter ch' in dei far *c* curch' il Latin fa *c*. Per aber far ch' era in nunstugiau sapi onz segidar en quei grau, lein nus schar suondar cheu ils pli frequents plaids cun *c*, e zvar en duas classas: Verbials (Verbs ne plaids che vegnan da Verbs) e Denominativs. (che vegnan da Substantivs ne Adjectivs)

A. Verbials cun la silba radicala

dic, ne *dec*, che darriva dal Verb *dicere* (dir) per exempel: indeci, pregiudeci, indicar, indicius, indicibel etc.

duc da *ducere*; (manar) p. e. reducir, deducir, producir, tra-con-introducir etc.

fic ne *sec* da *facere*; (far) p. e. officina, (stanza de mistreng) official, offcier, officius, uffeci, benefeci, malefeci, maleficiu, beneficenza, maleficenza etc.

ced, *cess*, da *cedere*; (ceder, ir) p. e. ceder pre-pro-con-re-in-inter-dis-ac-succeder, cessiun, precessiun (das Vorangehen) process, processium, concessiun, recess, recessiun, incess, intercessiun, discessiun, successiun; (aschia era tuts darrivai) p. e. concessibel, accessibel etc.

cid, da *cecid*; (cadere-curdar) p. e. ac-in-con-occident, accidental, incidenza, recidiv, concidenza etc.

cid, *cis*, da *cādere*; (tigliar giu, finir) p. e. decider, decisiun, decisiv, decidibel, decifur, incider (tigliar en) incisiun, incifur (Bildhauer)

cip, *cep*, *cepi*,; (capere-pigliar, prender, entilgir) p. e. participar, anticipar, excepziun, exceptuar, concept, concepir, acceptar, acceptabel, percepir, reciproc, reciprocità, reciprocicar (far enzitgei per enzitgei) etc.

REMARCA. Ei dess aunc biars auters plaids, che han in c ella ragisch, nus schein aber suondar cheu treis dils pli ufital; p. e. *nocent*, *accent*, *concert*, cun lur darrivai; p. e. *innocent*, *innocenza*, *innocentamein* — *accentar*, *accentabel* — *concertar*, *concertant* etc.

B. Denominativs :

soci (compong) *sociar*, *societad*, *sociabel*, *social*, etc. cun ses darrivai: *associar* etc.

nunci (quel che fa de saver) *nunciar*, *denunciar*, (tgisar en), *pronunciar*, *renunciar*, *annunciar*, *denuncia*, *renuncia*, *annuncia*, *pronunciabel* etc.

commerci (era commerz, da con-mercis) *commerciar*, *commerciant*, *commercial*, *finerciar* (vender d'aven la rauba) etc.

cert, *certificar*, *certificat* (ina scartira che fa certa ina caussa), *certadat*, *incert*, *incertezia* etc.

specia, *specificar*, *specific*, *speceria*, (*specieria*) il *specié* (marcadont de *specerias*) etc.

encenna, *encinnar*

capreci, (*caper-icius-da botsch*) *capriciùs*, *capriciu-fadat*, *capriciufamein*

Aschia era differentes num; p. e. *Francestg*, (*Cestg*), *Grecia* etc. e lur darrivai: *Franciscaner* *Francestga* (*Cestga*).

REMARCA. Sch'in mira de sefar enconnischents cun ils plaids grad allegai sut A. B. e confrunta era las reglas, che vegnan a suondar arriguard il *z*, sche veng ei bucca a vignir neunavonn biaras difficultads en far c ne *z*.

4. Il Palatal c final semida savenz en siu parenz *g*; p. e. *fiuc-fugar*, *fugascha*, *lac-lagett* (*lacchett*) *allagar* (*vignir lac*), *luc-flugar*, *linc-logens* etc. To-

natont daventa quei mo tier enqualin; biars san ins dir sin duas modas, aber mintga moda ha sia specifica significaziun: p. e. flugar e fluccar, vegnan domisdus da *luc*; quest vul aber dir: vignir luc; lez; far ord liuc-ord siu esser.

5) Il *c* veng dubliaus:

- a) Curch' el stat enstailg d' in auter Consonant entras Assimilaziun; p. e. accordar, accommodar, (da: ad cordar, ad commodar). Plirs exempels mira fol. 106, ac.
- b) Curch' in tschep finescha cun *c*, veng ei fatg aunc in *c* en ses darrivai; p. e. luc- lucca- lucca- mein, toc- tocca, tuccun; tocchett, tuc-tuccar, buc (nicht), bucca (nicht und Mund) etc. mira fol. 100, 14.

6) Il *c* stat enstailg dil *q*

- a) Achi savens sco ilg *u* (suent'ilg *q*) fa in' atgna silba; p. e. quors, quorer, currin, curris etc., curriv, currella, occurenza, occurrius, cursar; enquera, enquerel encurir, encurevel etc. quatter, quart, curonta, cureisma; quoz, quozzel, cuzzar etc.
- b) Curch' in Consonant sassimilescha al *q*; pertgei *qq* veng ei mai fatg; p. e. acquistar, acquiziziun, (da *ad quistar*, enstailg *acquistar*) acquirer (quorer vittier) ocquirer (quorer-vignir encunter) ocquors (il sentupar), sucquirer, (quorer-vignir en agid) sucquors.
- c) Sch' in plaid cun in Vocal final accentau veng unius cun in plaid, ch'entscheiva cun in *c*, sche crod ilg accent davenn, ed il *c* veng dubliaus; p. e. cocche, nucche, necche (enstailg; cò che etc.) Dappli mira fol. 89.

§ 4. Dal d.

1) Il *d* ei in Lingüal lev, che sto, cunzun á la fin d' in plaid, bein vignir distinguiv da siu parenz *l*. Quei sa daventar entras carschentar il plaid per ina silba, tenor § 2, 2 a, b, c. etc.

2) Il *d* veng buc udius suenter *n*, á la fin d' in plaid; tonatont sto el vignir scretts leu, aschí savenz sco l' Etimologhia garegia; p. e. en tuts cas, nucch' in affla, ch' el exista schon el tschep; (quei cas ei aber bucca spess, essendche la plippart eis ei in *t* suenter *n*) p. e. il mund (mundan) mund (mundar) immund; era il *fund* (da *pondus-peisa*) etc.

3) Il *d* veng muort sia levezia savenz duvraus pleonasmicamein; quei ei, el veng f-chigliaus els plaids superabuldontamein, nucche l' Etimologhia damondass buc; sulett, per impedir in hiat, ne era mo per disponer pli bein ils organs favellars tier in ne lauter Consonant suondont; p. e. ad el, ad ella, ed el; ed ella, ded el, ded oz, ded jer; enstailg: á el, e el, da el, de oz, de jer — ada mi, ada ti. Cheu san ins era dir: a mñ, a ti; tonatont anflan nos organs ina certa propensium e facilitad tier quei pleonasma (Uebersäffung) dil *d*. In sto aschia bucca repudiar in pleonasma, seigi dil *d* ilg *n*, ne ded auters Consonants, sunder tener quel per in ornament dil lungatg.

§ 5. Dailg e.

1) Il Vocal *e* ha treis divers tuns, e cheusuenter veng el era mintgamai numnaus:

é git, tiel qual nus serrein pli sittier la bucca fut, sco en ils plaids: fetg, cletg, il letg, scrett, met etc.
è grev, tiel qual nus arvein empau dappli la bucca (semigliant al latin ä) sco en ils plaids: il tetg, la letg, cametg, schanetg, turpetg, bagetg.

e met, il qual veng formaus entadem la bucca ed ei perquei semiglions agli *a* met, il qual veng exprimius entras ina medema composizion favellara.

Quei *e* met ei adina quorts. En ils suondonts plaid ei il davos *e* mets; p. e. deivet, beibel, legnel, bognel, numer, cufer, fender etc.

2. En Diftong cun *u* fan ins *e*, denó sch' ei suonda in *n* (uarda fol. 16. IV) ella medema silba; p. e. Dieus, jeu, tgeu, cheu, leu, tscheu, neu, neunavonn * etc.

REMARCA. Curch' in hagi d' accentar, ilg *e* mira fol. 73, 3, a.

§. 6. Dailg f.

1. Ilg *f* ei in Semilevial ferm, che dei bein vignir distinguius da siu parenz *v*. Co in sappi enconnuscher quels in ordlauter á la fin d' in plaid ei schon detg en la regla gienerala, de carschentar il plaid per ina silba.

2. Ilg *f* veng dubliaus

a) sch' il tschep finescha cun *f*, sche survegnen ils darrivai ff; p. e. buffar, tuffa (crappa) etc., (da buf, tuf).

b) Entras Assimilaziun d' in Consonant, curch' ei suond' in *f*; p. e. affecziun', affimar, affruntar, effect, effectuar etc., da adfecziun — ex fect etc.

Mira fol. 106, af — 111, c.

§ 7. Dal g.

1) Il Consonant *g* suna sin duas modas: dirs e loms; el sesanfl' aschia ella classa dils Palatals e Linguopalatals.

2) Il *g* ei loms mo avon *i*; p. e. gigia git, legitim, gigina etc.

* Chen auda quei „n“ bucca tiella silba „en.“

3) Palatals, ne dirs ei il *g*:

- a) Avon ils Vocals: *a, e, o, u*; p. e. *gada, gabla, leger* (lustig), *gelti, geisla, gonda, gomia, gulla, guttrus* etc.
- b) Avon ils Consonants, cun ordinaria excepziun dilg *n*; p. e. *glas, gros, glong, grev.*
- c) A la fin d' ina silba ne plaid, en plaids che darrivan dal Grec; p. e. *catalog, cronolog, teolog, filolog, analog* etc.

REMARCAS:

Il *g* ei dirs avon e suenter *n*, q. e. el fa bucca tun smaccau cun quel suent' il solit, en ils sequents cas:

- a) En plaids grecs: la *gnofa* (enconnischientscha profunda) il *gnostic* (che sa caussas profundas), *prognofa, prognofar*, (dir - profetisar ordavonn) *Diftong.*
- b) En plaids che havessan en lur tschep la silba negativa *ic* (*in*), p. e. *ignorar* (bucca saver), *ignoranza, ignot* (nunenconnischin), *ignobel, ignobilitad* (enstailg *icnobel, ne innobel*) etc.
- c) Curch' el stat per assimilaziun enstailg in auter Consonant avon *n*; p. e. *cognat, cognaziun, (connaziun), agnat* (adnat), *agniziun* (adniziun), — *renconnischientscha*, l'insignia (encenna d' honur) *insignir* (dar encennas d' honur).

4. Il *g, e, c* sescoman bugien in cun lauter, e zvar aschia, ch' il *c* stat á la fin, il *g* á l'entschatta dellas silbas; p. e. *fiuc - fugar, liuc - lugar, giuc - giugar, riuc - rugar* etc.

5. Fai, per regla ordinaria, mai in *g* á la fin d' ina silba, p. e. *ilg auc* (avicus), *toc, liuc, fiuc* etc. (bucca: *aug, tog* etc.) Dappli combinescha las sura reglas, cun quellas che vegnan suondar, a riguard il Consonant smaccau *gn*.

6. Duess il *g* esser dirs avon *i*, ne en il Consonant smaccaa *gli*; sche metta il signal *h* immediat suent' il *g*; p. e. ghirlanda, ghitarra, ghiglina, ghigliard, ghifa, fghignau — ghlitsché, fghlitschar, ghlisner.

7. Duess il *g*, esser loms avon *a, e o, u*, sche metta immediat suent' il *g* in *i*; p. e. Giachen, Gion, legier (lesen), giuven etc.

8. Il *g* avon in auter *g* suna sin duas modas:

a) avon in *g* dir, sco *g* dir; p. e. aggravar, aggravì, aggrondir, aggruppar.

b) avon in *g* lom sco *d-dg*; p. e. suggiuvar, aggiustar, suggierir, suggestiun (sco; sudgestiun).

9. Il *g* fa Consonant smaccaa en combinaziun cun: *l, n, t, cú, co, mira, plittard* ent' ilg artichel relativ als Consonants smaccai.

10. Il *g* veng muort l'Etimologhia screts à la fin dils plaids: liung (lang), saung (Blut), schegiecch'el fa cheu ne sun smaccaa, ne véng udius.

11. Il *g* veng dubhaus entras assimilaziun; p. e. aggravar (ad gravar), aggreviar, suggierir (subgierir), suggiestiun, suggiestiv, suggiuvar, aggrassar etc.

§ 8. Dal *h*.

1. Il *h* ei nigin ver bustab, essendch' el ha ne tun, ne sun; in numn' el „Aspirau“ (fladau), perquei ch' el veng producius mo entras in fladau anora. In tal fladar dappenda savens dalla veglia de quel che plaida: vul el plidar cun forza, sche lai el sentir il *h*; requent' el aber simplamein senza particular affect, sche rest' il *h* nunsentius.

2. Nus scrivin il *h* nucche l'Etimologhia damonda q. e. nucch' il Latin scriva cun in *h*; p. e. honor, honorar, honoreivel; cunzun en ilg entir Verb *haver* dei ilg Aspirau mai muncar.

EXCEPZIUN. Il *h* veng bucca scerets en ils sequents: undreivel, undrar, undreivladat, undreivlamein, um (hominis), ura (hora), oz (hodie).

REEARCA. Schegiech' ils fura, plaids vegnan scerets senza *h*, sche anflan ins puspei en lur darrivai il *h*; p. e. human, humanamein, horari (de mintg' ura) hodiern (ded oz).

3) Il *h* veng mai fatgs dubels.

4) Il *h* endirrescha, sco bustab d' encenna, ils *c, g*; p. e. che, chi - ghi, ghli etc.

5. Sch' il *h* veng ina gada duvraus en in plaid sco bustab signal, sche eis ei de saver, ch' el steti bucca adina leu per propri en quel, sunder ch' el vegni applicaus mo lù, eurch' il basens damonda, e scocch' il basens tschessa, er' il *h* crodi davenn; per exempel: jeu catschel, catschas, catscha, catschan, catscha ti, — nus chitschein, chitscheis, chitschar — jeu legegìel, legegias, legegia - nus leghiein, leghieis, eghigiar etc. Era sch' in scriva *che* (daß, welcher) cun in *h* signal, sche sto quei *h* curdar davenn, sch' ilg *e* vigness apostrofaus ed ei suondass in auter bustab, avon il qual il *c* fuss schon dirs; p. e. quel che ha - quel c' ha — quel che ugegia - quel c' ugegia — che oz - c' oz — che uss - c' uss etc. (bucca: quel ch' a - ch' ugegia - ch' oz, ch' uss; essendche cheu fuss il *h* per nuot)

§. 9. Dailg i.

1, Ilg *i* ei il pli quort Vocal; perquei aber ch' el daventa savenz pli liungs (fa silba pli liunga) che auters Vocals, sche ston ins savenz accentar quel.

2. Ilg *i* veng accentaus:

a) Tier tuts Substantivs singulars, che calan si cun in *i* liung, che fan lur plural ordinari sin *ials*: p. e. il vadi, purschi, flugi, marti, risti, pissi velli, tschupi, pupi, chisti etc.

- b) Era en ils plaids: *pli, pi, si, schi, vi* e lur composits; p. e. lussí, envi, dappli, aschí, pia etc.
- c) En la Moda imperativa, plural, III. Conjugaziun; p. e. nutri vus, fugí, pití, untgí benedí, murí etc.
- d) En la Moda conjunctiva, 1. 2. persuna plural III Conjugaziun, ne era tier plirs irregulars della II Conjugaziun (che fan *i* enstailg *ei*), nucch' ilg *i* fa persuls silba liunga; p. e. che nus ligien, scrivien, untgien, fugien, cuvrien, surfrien, buglien, — che vus ligies, scriviés, untgies, fugies, cuvries, surfries, buglies etc.
- e) Entuts Substantivs ed Adjectivs feminins culla silba scurzenida *ia* (stailg *eia*), sch' ilg *i* fa silba liunga, p. e. mia (meia), tia, sia, Maria, Lucia, teologhia, filosofía, legria, garmischia, bunia etc.
- f) Era en auters plaids, nucch' ilg *i* ei pli liungs ch' in auter Vocal proxim, ne fa silmeins in' atgna silba ancipita, il qual davent' adina per motiv ch' il plaid ei vignus smuttans per enqual bustab; p. e. spia, (spigia) spiar, spiava, els rian, rieván*, riessas, rient etc.
3. Ilg *i* stat dubels en tuts plaids participials plurals masculins, che fineschan el singular cun *us, ius,*** p. e. ils benedii, unschii, stendii, sturschii, nutrii, pulpii, sturnii, carschii etc., maluglius-maluglii, vignus-vignii, engurgnus-engurnii etc.
4. Ilg *i* stat savens sco bustab d' encenna per far loms il *g* avon *a, e, o, u, gla, gle, glo, glu*; p. e. : giat, gie, Gion, giuven, gliada, gliez, figliola, miglius etc.

* „rievan.“ fa cun „í“ accentau treis; senz' accent mo duas silbas; ed ei era tut different en sia significaziun.

** Participials sin „aus“ een naturalmein bucea prii en quella regla; p. e. ludaus, cullaus, furaus etc. fan: ludai, cullai, furar; mo cun in „i.“

§ 10. Dailg j.

1. Ilg *j* tuna en si' entschatta sco Vocal, e suna à sia fin sco Consonant; p. e. jev, jarva, jeli, jen, jus, jer, jot, jamna, jert, scujs, stujus, cojel, cojas, cujein, cujeis etc.

2. Ilg *j* survescha sco ina punn, enamiez, la quala in sa ruassar ne staziunar culla prospiraziun, vignend dad in Vocal (ne Diftong) e mond tier lauter. El ei il sulett, che sa esser part de duas silbas proximas.

3) Perquei ch' ilg *j* ei aschia in bustab divisibel, e ha sin sia fin in character consonantic, sche veng el denter plirs Vocals, savenz duvrans enstailg dus *ii*, per impedir il hiat denter plirs Vocals; quei daventa particularmein tiels Verbs della I, II Conjugaziun, e zvar

a) Tier 1. 2. persuna plural, Moda conjunctiva, nucche sin il Diftong de Conjugaziun *ei* suonda la finiziun persunala *ie* (*ei-ie*); p. e. Nus ludejen, manejen, fidejen, cumprejen — vus furschejes, lumiejes, purtejes; defendejen, defendejes — rendejen, rendejes etc. (bucca : ludeiien ne ludeien etc.)

b) En la 2. persuna singular e la 3 plural della Moda conjunctiva, de scadina Conjugaziun, che han immediat avon la finiziun persunala *ie* il tschep che finescha cun *gli, gi*; p. e. che ti magljies, tagljies, vègljes (wachest), vègljes (wollest), bagegjes, legjes, segljies, bragjes, hagjes, — ch' els magljen, tagljen, vegljen, bagegjen, legjen, segljen, bragjen, hagjen etc. *

* Tiels Consonants smaccai „gn, tg,“ che han nigin „i“ signal, veng ei bucca fatg „j“ en semiglionts cas: p. e. che ti vegnies, tratgies, datgies, fetgies.

REMARCA. En ilg Alfabet grond han ins nigin jot;
in drova pia leu ilg *i* ordinari.

§. 11 Dailg l.

1. Ilg *l* ei in Consonant, che dat setg pintga difficultad ent' il scriver; tonatont stat el beinsavenz, entras assimilaziun, enstailg ded auters Consonants; perquei schein nus suondar cheu enzaconts exempels al scolar; collisiun (conlisiun An = Berstoß), collider (offender scarpitschar en in lauter), Allusiun, alluder (ad ludere anspielen—menziunar—strihar da lunsch ina caussa) alleviar (far lev), alluviar, alluvi (Anschwemmung il dar neu surenn dellas auas), collega (che ha il medem uffeci), colleghial, cullegghi (societad etc.), collecta, collectar (rimnar), entellir (inter-legere), entelletg, ella (in der), culla, silla, pella, tralla, tiella, spella, olla, fulla etc.

2. Dubels stat ilg *l* era en certs substantivs, che dattan d' entellir in' activitad; p. e. il cull, tgull, schull, call. Aschia han era lur darrivai dus *ll*; p. e. cullar tgullar schullar schulletg etc.

3. Era stat ilg *l* dubels en ils pronomi: quella, tschella, ella (fīe), (buc aber: talla, qualla etc.)

§. 12. Dailg m.

1. Ilg *m* ei in Levial, che stat adina enstailg dil Lingual *n* avon scadin! Levial (*b, m, p*); p. e. embruilg emblidar, cummar, commodeivel, commiseraziun, cumpar, comprar etc.
(mai: enblidar, conmodeivel, cunpar etc.)

2. Ilg *m* veng dubliaus:

- a) Curche auters Consonants sassimileschan ad el;
p. e. ammigliurar (ad), ammortisar (far murir giu ina scartira), commandar, cammond, immediat, imminent (che smanatscha) etc.

- b) A la fin d'in plaid, che ha piars Consonants de sia ragisch; p. e. umm (umen), plumm (plumb) numm (numen), flumm (flumen-fluss), semm (semen). Mira pli clar fol. 99.

§. 13. Dailg n.

1. Ilg *n* ei in Lingual, che astga mai star avon in Levial, sco grad fura détg, e veng remplazaus entras ilg *m*.

2. Ilg *n* veng dubliaus:

a) Curche auters Consonants sassimileschan en el; p. e. annunciar (adnunciar) annotar, annumerar, connuar, enconnuscher, enconnischientscha annescher (nescher cun ins) etc.

b) En plaids, cunzun ded ina silba, che van ora sin *n* e han piars in ne lauter Consonant de lur tschep; p. e. il denn (dent), tardenn, cenn, senn, quenn, punn, frunn, munn (Theil, Hause, Berg,) prenn (ti), donna, lenn etc. Mira fol. 99, davenn, anenn, davonn, avonn.

REMARCA. Era lur darrivai fan *nn*, sch' ei sesaffla Vocal davon e davos; p. e. dennett, cennett etc. (buc aber: *quinntar*, essendch' ei suonda cheu in *t* silg *n*).

3. Plaids che han el Latin *nn* stuein era nus scriver cun dus; p. e. onn, vonn, ponn etc. aschia era lur darrivai; p. e. annual, vannar, vannunza.

§. 14. Dailg o.

1. Ilg *o* ha dus differents tuns: in clar ed in stgir. Mira arriguard quei Vocal fol. 9. ed emprenn d' enconnuscher ord siu parenz *u* fol. 10.

2. Ilg o veng savenz accentaus, aber mo curche el ei clars e sessanfla liungs á la fin d' in plaid; p. e. có, enzacó, ó scó, mó, denó, canó, totó etc.

3. Curche quei accent crodi davenn, mira fol. 89.

§. 15. Dal p.

1. Il p ei in Levial parenz dil b, ord il qual el dei vignir distinguíus tenor reglas dadas en il paragraf respectiv al b.

2. Il p veng dubliaus:

a) Entras assimilaziun; p. e. applicar, supplicar, supprimer etc.

b) Sch' il tschep d' in plaid finescha cun p, sche survegnan ses darrivai dus pp; p. e. pop-poppa, poppett, puppergnar, fop-foppa fuppau etc.

3. En plaids participials sin mpt veng il t schaus ora, sch' ei suonda in Schullont (s, z); p. e. assumziun, resumziun, presumziun. consumziun etc. *

§ 18. Dal q.

1. Il q ei in palatal dir, scol c e g dir, ne sco k tudeftg; aber el veng mitigaus en sia dirrezia entras ilg u, che sto adina star suenter el sco buftab signal.

2. Il q e c sebrattan savens giu in lauter en il medem tschep, secund la dirrezia, ch' in vul mintgamai dar. Per regla, cú in fetschi q, cú c, eis ei de saver ed observar il sequent:

a) Audas ti ilg u aschí pauc, ch' el fa silba mo cun in auter Vocal, lura fai q, p. e. quet, quenn, quintar, quel, quest, Quera (bucca Cuera) etc.

b) Audas ti ilg u cun atgna silba suenter il Palatal, sche fai c.

* Il plaid „temps“ ei bucca participials, crod' aschia buc en quella regla, e sto salvar il „p.“

EXEMPELS. Queida-cuadús; quatter, quart, quader, quartal, curonta, cureisma, curtauna; quost-custeivel, custar; squidonza-scuir, scujus; quescher-cuschiu, cuscheivel; quoz-cuzzar, cuzzeivel.

3. Il *q* veng mai dubliaus; bein aber fan ins adina (enstailg *qq*) *cq* en cas d'assimilaziun; p. e. acquistar (adquistar) aquisfiziun, aquisfa, sucquorer, acqueidar (haver queida) acquintar (quintar vittier) etc.

REMARCA. Comparescha las reglas dil *c*, § 3.

§ 17. Dailg *r*.

1. Ilg *r* ha in tut agien prosun; e perquei eis el maneivel encurscheivels el scrire ed udir; meins maneiveis aber el favellar.

2. Ilg *r* stat dubels:

- a) Entras assimilaziun; p. e. correlativ (conrelativ) curregier, corrigienter, corrumper, corrupt, corrupziun, arrular, surrogar, arroganza, irreparabel, irrevocabel etc.
- b) En carr (Wagen), carret, corr, (Herz) narr, narradat porr, (Lauch,) etc.

§ 18. Dailg *s*.

1. Ilg *s* quort schulla suharf; (aschi scharf sco in vul) ilg *f* liung encuntercomi, lev, migieivel ne svah; quella differenza dinamica (della forza) veng observada tont avon Vocals, sco avon Consonants.

EXEMPELS.

cun *s*: saver, sabiut, sonda, sevilar, senza, supponer
survir, sora, salin, suppia, savenz sayun,
cun *f*: suppa, su, fur, sura, fut, sutfura, peisa, pifar,
pifun, cusfer, cusfedira, crofa, casa (Haus) etc.

2. A la fin d' in plaid stat adina *s* quort, mai *f* liung; p. e. dus, treis, peis, nus, vus etc.

3. Era á la fin d' ina silba stat adina *s* quort; p. e. disdir, disfar, dishonur, dismetter, dispetta, cisrenan, cismontan, transferir, suspender, sustener etc.

4. Sch'in tschep che finescha cun *s* veug ligiaus vid in plaid, ch' entscheiva cun in Vocal; sche sto quei *s* semidar en *f* e vignir silabaus cun il Vocal suondont; p. e. difavantatg, difanimar, transfiziun, tranfacziun, nufez, vufez, trasó etc., solettamein en cas de separaziun, veng ei fatg *s* quort; p. e. transacziun etc.

5. Ilg *f* liung ei adina assonants, ed ilg *f* ha avon Consonants adina in sun tschuf sco *fch*; p. e. fbittar (schbittar), sbigliar, seo, scua, fdignar, sduvrar, ffar, fforzar, fgumiar, flumiar, smidar, snuar, spidar, squidanza, frular, student, svignir, svellar etc.

REMARCA. Fussan ins en dubi, sch'in hagi de far mo *f* liung, ne *fch*, (*sch*) sche han ins d'observar il sequent:

- a) Ma il tschep dil plaid *fch*, (*sch*) sche fai *fch*, *sch*; p. e. lischnar, vischnaunca, schnider, (bucca lisnar, visnaunca, snider) perquei che lur ragisch (leisch-en, visch-in, schneid-en) ha schon *fch*.
- b) Darriva quei *f* tschuf mo dad in *s*, sco ei gliei il cas tier quels plaids, che vegnan componii cullas preposiziuns *dis*, *ex*, ne il pronom *se*, las qualas vegnan smuttadas entochen sil schullont *s*; sche scriva *f* tschuf, sch' il sun ei tschufs; per exempel snuar, (disnuar) snegar, smugliar, svellar; ftender (extender) sponder, spidir, spindrar spesa; smidar (semidar) snuir.

6. Curch' ilg *s* veng dubliaus, sto ei adina esser dus *ss* quorts; (mai *fs*, *sf*).

7. Dus *ss* fan ins gieneralmein, curch' in aud' in

Schullont scharf, denter dus Vocals; p. e. esser, cassa, possa, fossa, nossa, ussa etc.

Observaziuns á riguard „s“ ne „ss“:

- a) Sesanf' ei in Diftong avon il Schullont, sche veng ei, nunditgond il schull scharf, fatg mo in s; p. e. teiser, teisa, queisa, aisa, maisa etc. Se-resolva quei Diftong en in simpel Vocal, lura veng ei pufpei fatg dus ss; p. e. teiser-tissunz, tessiu, saisa (saxa) sessiala etc.
- b) Sesanf'ei in Consonant davon ne davos il Schullont, sche veng ei fatg mo in s; p. e. buorsa muorsa, quorsa etc.
- c) Sch' in plaid ch' entscheiva cun s scharf, veng unius davontier cun ina particla, che finescha, eun in Vocal, (re, pre, pro, de, se etc.), sche veng ei fatg mo in s; p. e. re-solver, reservar, resister, resunar, residenza; pre-servar, presaver, preseder, president; pro-sequir, prosunar prosigilir; de-sister designar, se-salvar etc.

8. Dus ss veng ei fatg entras assimilaziun; per exempel assister (adsister), associar, assistent, assistenza; cusseilg (cun seilg), cussigliar, cussiglier; sussurar (subsurar-murmignar discuss), sussistent sussistenza, sussignar, sussignaziun etc.

9. Dus ss han tuts Verbs ell'entira Moda optativa p. e. ludassel, ludassas, ludass, defendessel, defendessi, defendessies, udessel, udessas, udess-udessien etc.

10. Dus ss fan tuts Participials, che fineschan cun in Schullont; p. e. recess, success, fess, confess, mess, tarmess, ed auters semiglions.

11. Dus ss han finalmein ils plaid; attrass, tra-sattrass, entrass, cheutrass, uss etc.

12. Ils *s*, *f* fan in sun componiu cun *ch*, ed een de considerar sco in sulett Consonant; in ha aber de rifguardar bein lur forza: *sch* suna ferm; *fch* mingstivel.

EXEMPELS:

sch: fascha, fischer, prescha, nescher, quescher, sche (wenn), schemia, schend (lassend), etc.

fch: lescha, leischen, pischada (Butter), loscha, lufchezia, plischer, vischin, schend (sagend) etc.

REMARCA: en ils plaids darrivai semida *fch* en *sch*, sch' ei croda davenn il Vocal suenter, e suonda in Consonant, che fa atgna silba; p. e. il beschel—bisch-lar, leischen—lisch-nar, vischin—visch-naunca etc., (beschellar, vischinaunca.)

13. Suenter *t* ed era á la fin d'in plaid, fai adina *sch*, mai *fch*; Duess quei *sch* prosunont vignir assumonts en ils plaids darrivai, sche lura stos ti far *sch* ne *fch* secund sco il sun ei fermes ne levs; per exempel tschut, tschadun, tscherchel, tschénta; — tgunsch-tgunschamein, daisch-discheuna, stauseh-stuschar etc.

14. Sch' ilg *f* fa buc in Consonant componiu cun *ch*, sche sto quel vignir separaus entrass in streh de separaziun; p. e. meschel, vidruschel, fenduschel, musch-chera, pis-chera, f-chigliar, f-chiglieuls, f-chignar, f-chitschar, f-chignell, caduschel etc. Aschia sto quei *f* tschuf, vignir silabaus cul *ch*, senza semischedar cum quel en in sun smaccau. (me | f - chel.)

REMARCA. Il scolar ha de mirar bein, ch' el selaschi bucca surmanar dalla bucca dialectica, la qualla di adina senza distincziun ilg *s* avon in Consonant, tschufs. Tuts plaids composits da *dis*, *sus* ston conservar ilg *s* quorts e scharfs, essendch' el ei finals; p. e. dis-far, dis-dir, dis-cus', sus-tener, sus-

teng, sus-pender, suspensum etc. En autors cas veng ilg s schon liungs e tschufs; p. e. ri-sdar, ri-spander, ri-sdiv etc.

§ 19. Dal t.

1) Il t ei in Lingual ferm, ed in dei bein differenziar quel, tenor reglas schon menziunadas, ord il siu parenz d.

2. A la fin della silbas veng il t suenter n midaus en n; p. e. denn (dent) tardenn, punn, mira fol. 99. Tonatont semanteng il t era suenter n en certs Numerals e lur composits; p. e. tont, cont, fertont, dentont, enzaconts etc. Lessan ins aber scriver: *conn*, *tonn*, *fartonn*, *dentonn*, scho fuss ei era satisfatg, silmeins alia prosodia.

3. En Substantivs abstracts de pliras silbas, culla significaziun d' ina activitad, che han la silba finala lunga sin en, veng il t adina scretts vittier; p. e. entardament, tschurvament, tentament, compliment, nutriment, manteniment, gudament, legerment, pagament etc.

REMARCA. Fuss la silba finala quorta, la vigness ei bucca fatg t; p. e. examen, encarden etc.

4. Il t veng dubliaus en ils darrivai, sch'il tschep ha schon in t à la fin, ed ei sesanfl' in Vocal davonn e davos; p. e. tut- tutta, tuttina; brat- brattar; fat- fatta, sut- suttametter, suttascriber; git-gitta, siot-sittar.

REMARCA. Sch' ei sanflass in Diftong avon il t, lura vigness quel bucca dubliaus; p. e. biet-bietett, riet-rietett, schliet-schliata, giat-giata, giatum, siat, siatavel, siatonta, nuot, nuota, etc. *

5. Ei veng scrett tt en tuts plaiids che vegnan dal Particip perfect; p. e. rutt (ruptum), rutta, ruttadira, scrett, scretta, recett (recept) ricetta etc.

* Encontercomi stuessan ins scriver en certs dialects: gat-gatta, schliet-schlètta, siat-sett, (septem) settonta etc.

6. Il *t* veng dublians, savenz entras l'Assimilaziun; p. e. attender (ad tender), atenzium, attents, attaccar, attacca, attener, attenent, attrer, attratg attracziun etc.

7. Il *t* veng dublians, curch' el veng componius vid in Vocal che portava accent; p. e. vittier (ví tier) giuttier, sittier, attrass, ottier, dattier, plittost, mottonatont etc. *

7. En Substantivs feminins sin *tad*, *dat* eis ei d' observar la solita Metatefa dil *d* e *t*, tenor la quala in scriva mai *dad*, *tat*, sunder, ú mó á l'entschata, ú mó á la fin de quella finizium in *d* ne *t*; p. e. pietad, puritad, felicitad, immunitad, suverenitad, buontad, — sanadat, hosliadat, schubradat, sontgadat, prusadat etc.

§ 20. Dailg u.

1. Ilg *u* ha dus tuns divers: in serrau sco en: nuv, luv, cufer, runa, pluna, ura etc., ed in aviert: rutt, buc, fut, manutt, tut, mund etc.

2. Ilg *u* serrau savessan ins, en cas de basens, accentar cuilg accent git; (ú) ilg *u* aviert aber cun ilg accent grev; (ù). Tonatont arriva quei basens bucca tgunsch, resalvont en Vocabularis e Grammaticas, nucch' in less precifar il ver tun al scolar.

3. En dubi, sche ti audies in *o* ne *u*, aviert fai *u*, mo sche la silba ei liunga; schiglioc adina *o*; p. e. Ruma, puma, summa, tuma, mumma etc.

4. In *u* final, che fa silba liunga veng adina accentaus; p. e. enzacú, cucú, nigliú, futfú etc.

REMARCA. A riguard ilg *u* anslas ti tut il necessari fol. 9, Nr. 3, b., — fol. 10, Nr. 1, 2, 3, 4.

* Plaid accentaí mira fol, 78-79.

§ 21. Dal v.

1) Il *v* ei à la fin d' in plaid fetg semiglions ailg *f*; perquei ei la regla gienerala, de far vignir quel assonants, savenz d' applicar,

2. Il *v* veng dubliaus entrass assimilaziun; p. e. avvignir (ad vignir), avventura, avvalurar, evvezzar etc.

§ 22. Dailg x.

1. Ilg *x* ei in Consonant dubel, componiu da *cs*. Il Ramontsch scriva savenz mo *s* enstailg *x*; p. e.: Saveri (Xaver), Sift, Senofont etc.

2. En cas de separar ossum ina lingia, sanins smembrar el en *c-s*, sch' in vul; p. e. *fic-sar*, *luc-sus* (enstailg: *fi-xar*, *lu-xus*).

3. Ilg *x* veng mai dubliaus.

§ 23. Dal z.

1. Il *z* ei in Schulont componiu ord *ts*.

2. il *z* stat mai avonn *e*, denó en plaids jasters; p. e. Zeechin, zenit (il punct grad sul tgau), zefir, (luft emperneivel della sera) zelont, zelùs, zelot (da zelus-iffer).

3. Tuts Substantivs feminins abstracts sin *zia*, *ziun*, (dal Latin *tia*, *tio*) sco era lur darrivai vegnau scretts cun *z*; p. e. devoziun-devozius, admoniziun, lecziun, atenziun, superstiziun-superstizius — bellezza fermezia luschezia, carezia, malezia-malizius etc.

REMARCA. Plaids che han ella ragisch in *c*, fan bucca *z* en ils darrivai; p. e. Grec-Grecia Franc-Fracia.

4. Il *z* stat enqualgadas enstailg *ts*, *bs*; p. e. parenz (parents)* parenza, ils buoz (buobs), dadenz (intus) savenz.

* „Parent, parents, parenta, parentas“ less dir gienitur, gieniturs, bab, mumma.

5. Il z veng dubliaus

- a) entras Assimilaziun; p. e. azzullar, azzuppiar etc.
- b) curch' il z suonda e veng unius vid in Vocal, che fuss accentaus; p. e. schizzun (schī zun) etc.
- c) sch' il tschep finescha cun z, ne ts, sche survegnan ils darrivai zz, sch' ei sesanfla buccā Diftongs, sunder Vocal davon e davos; p. e. lez-lezza, tez-tezza, tezzar (têts), vez-vezzett-avvezzar; encuntercomi: vizius, viziufamein etc.

REMARCA. Ina part plaids san ins scriver cun z, ne zz; aber tier zz astg' ei buc esser Diftong speras; p. e. bellezza-bellezza, dirrezia-dirrezza, fermezia-fermezza etc. La significaziun de *exza* ei quella d' in Superlativ.

6. Legia e comparescha las reglias arriguard il c sche vegnas ti a saver cū far c ne z.

§ 24. Dals Consonants smaccai.

1. Ils Consonants *gl, lg* ston haver in i signal per far sun smaccau.

2. Ils Consonants *gn, ng, tg* fan sun smaccau senz' i d' encenna.

3. En *gl, gn—lg, ng* manteng il *g* il plaz principal; q. e. Sch' il sun smaccau ei assonants, (entscheiva la silba) sche stat il *g* avon; sch' el ei prouonants, (à la fin) sche stat el à la fin; p. e. feilg-fe-glia, il builg-bu-glia, bu-gliar, bu-gliarsa; zuilg-zu-gliar; tailg-ti-gliar; veilg-ve-glia; bong-bu-gnar; leng-li-gnar, tartong-tarti-gnar; stang-sti-gnar; cung-encu-gnar etc.

4. Il Consonant smaccau *tg* stat adina, seigi ane prouonants, nummidaus; p. e. detg-di-tgar, létg-li-tgera, anetg-ane-tga etc.

5. *gli* fa bucca tun smaccau, sch' il *g* fa il stailg d' in *c*, che damenta en il sulet plaid *neglighir* (negligere) e ses darrivai: negligent, negligenza etc.

6. *gn* fa bucca sun smaccau, sch' il *g* stat en-stailg d' in *d* ne *n*; p. e. agnat (adnat - parenz davart bab) agnuscher (ad nuscher), agniziun, agnumm (secund numm) agnumnar etc. — ignorar (innorar), ignoranza, ignobel (innobel) etc.

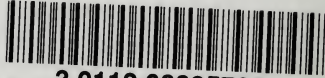
7. Dappli mira fol. 35, § 4.

 **FIN.** 

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

459.9 C19 C001

Ortografia glenerala speculativa ramont



3 0112 088357691